

A NEMZETI JÖVEDELEM ÉS AZ ÉLETSZÍNVONAL ALAKULÁSA

ÁRVAY JÁNOS

Közismert közgazdasági tétel, hogy a lakosság életszínvonala tartósan nem szakadhat el a nemzeti jövedelem színvonalától. Ez az összefüggés helytálló mind az országok közötti összehasonlítások, mind valamely ország időbeli fejlődésének vizsgálata esetén. Ez a tanulmány¹ azzal foglalkozik, hogy az elmúlt 15 év alatt Magyarországon milyen mértékben és milyen sajátosságokkal érvényesült a fenti összefüggés.

A NEMZETI JÖVEDELEM FEJLŐDÉSÉNEK FŐBB JELLEMZŐI

A felszabadulás előtt Magyarország gazdasági fejlettsége és ezzel együtt a lakosság életszínvonala nagymértékben elmaradt a nyugat-európai országokétól. A felszabadulás után a társadalmi-gazdasági rendszer megváltozása következtében fejlődésünk üteme meggyorsult, s felülmúlta az európai kapitalista országok által a háború előtt elért növekedési ütemet. Az egy főre jutó nemzeti jövedelem évi átlagos növekedése a háború előtti utolsó békeév és 1966 között eltelt 28 év alatt Magyarországon 3,6 százalék volt, míg a fejlett tőkés országokban ez a ráta a 2,5 százalék körül volt.

A felszabadulás utáni időszakban a fejlődés üteme még gyorsabb volt, mint a háború éveit is magában foglaló teljes időszak alatt. Eredményeink reális megítéléséhez azonban figyelembe kell venni, hogy egyrészt ebben az időszakban több fontos tőkés ország (például a Német Szövetségi Köztársaság, Olaszország, Japán) is hasonló fejlődési ütemet ért el, másrészt hogy a többi szocialista ország fejlődési üteme általában nagyobb volt a magyar népgazdaságénál. Különösen azokban a szocialista országokban volt gyorsabb a gazdasági növekedés üteme, amelyeknek gazdasági fejlettsége korábban a magyarországinál jelentősen alacsonyabb volt. Mindennek következtében 1965-ben hazánkban az egy főre jutó nemzeti jövedelem a fejlett európai kapitalista országokét jobban megközelíti, mint a felszabadulás előtt és az ötvenes évek elején, de még most is csak alig harmadát-felét teszi ki az ott elért színvonalnak. Gazdasági fejlettségünk színvonala a kevésbé fejlett kapitalista országokénál (Olaszország, Ausztria) is 30–35 százalékkal alacsonyabb. A szocialista országok

¹ A tanulmány a hosszú távú tervezés munkaprogramjának elemzési szakaszában a Munkaerő és Életszínvonal Bizottság számára összeállított vitaanyag alapján készült. A tanulmányban alkalmazott fogalmak megnevezése – aho a tartalom azt megengedte – már a Központi Statisztikai Hivatal által kialakított új mérlegrendszer terminológiájához (lásd *Árvay János: A népgazdasági mérlegrendszer legfontosabb kategóriáinak köre és megnevezése. Statisztika és Szemle. 1968. évi 11. sz. 1089–1114. old.*) igazodik.

között az egy főre jutó nemzeti jövedelem tekintetében közbülső helyet foglalunk el.

1. tábla

Néhány szocialista és tőkés ország egy főre jutó nemzeti jövedelmének alakulása*
(1938–1966)

Ország	Egy főre jutó nemzeti jövedelem (az)				Évi átlagos fejlődési ütem	
	1950.	1960.	1966.	1966-ban az 1950.	1938–1966	1950–1966
	évben az 1938.				között (százalék)	
	évi százalékában					
Bulgária	86	226	327	379	4,3	8,7
Csehszlovákia	137	258	303	221	4,0	5,1
Lengyelország	185	320	406**	219**	5,3**	5,3**
Magyarország	123	203	269	219	3,6	5,1
Románia	95	226	362	380	4,7	8,7
Szovjetunió	182	405	545	299	6,2	7,1
Anglia	106	133	151	143	1,5	2,3
Egyesült Államok	153	177	216	141	2,8	2,2
Franciaország	116	164	203	176	2,6	3,6
Német Szövetségi Köztársaság	82	160	192	236	2,4	5,5
Olaszország	96	159	206	214	2,6	4,9
Svédország	125	162	203	162	2,6	3,1

* A szocialista országokban az anyagi termelésre vonatkozó nemzeti jövedelem, a tőkés országokban az anyagi és nem anyagi tevékenységre kiterjedő „bruttó nemzeti termék piaci áron” fogalmára vonatkozó indexek.

** 1965. év.

Forrás: A szocialista országok statisztikai évkönyvei, illetve a tőkés országok esetében a „Statistics of National Product and Expenditure.” No. 2. 1938 and 1948 to 1955. OEEC. Paris.

Magyarország felszabadulás utáni gazdasági fejlődése több, egymástól lényegesen különböző periódusra oszlik. Eltekintve a háború befejezését közvetlenül követő 5–6 évtől – amikor a fejlődést számos rendkívüli tényező segítette elő –, az 1950–1967 közötti közel 20 év alatti nagyon jelentős eredményeket számos egymásnak ellentmondó fejlődési szakaszon (megtorpanás, visszaesés és gyors előrehaladás) áthaladva értük el. Ilyen ciklikusság – legalábbis a Magyarországon tapasztalt mértékben Bulgária kivételével – sem a többi szocialista, sem a tőkés országokban nem fordult elő.

Az 1950–1956 közötti időszakban az anyagi termelésből származó nemzeti jövedelem volumene az egyik évben jelentősen nőtt, a másik évben pedig csökkent, miközben a fogyasztás színvonalának és arányának terhére kezdetben erőteljesen növeltük a felhalmozás arányát és volumenét. Három évben (1951–1953-ban) az egy főre jutó anyagi fogyasztás abszolút szintje is csökkent. E periódus második felében azonban a fogyasztás-felhalmozás aránya már jelentősen eltolódott a fogyasztás javára.

Az 1957–1960 közötti időszakot – az 1956. évi erős visszaesés után – a gyors helyreállítás és fejlődés jellemzi, melynek során a fogyasztás emelkedése is lépést tartott a termelés növekedésével.

Az 1961–1965 közötti időszakban – sőt már 1960-ban is – újból magas szintre emelkedett a felhalmozási arány. A korábbi 20 százalék alatti felhalmozási hányaddal szemben ebben az egész időszakban 25 százalék felett volt a

nettó felhalmozás aránya, ugyanakkor a nemzeti jövedelem növekedési üteme észrevehetően lassult. Ezért az 1954 – 1960 közötti időszakhoz képest a fogyasztás növekedési üteme mérséklődött.

1966 – 1967-ben számos új tényező hatása jelentkezett a gazdasági fejlődésben. Legfontosabb ezek közül az, hogy a nemzeti jövedelem növekedési üteme több visszatartó intézkedés ellenére kiugróan magas volt. 1966-ban – az 1965. évi stagnálás után – 8 százalékkal nőtt a nemzeti jövedelem, és közel 9 százalékos emelkedés következett be az előző évi jelentős növekedés után 1967-ben. Ezzel együtt felgyorsult a lakosság fogyasztásának üteme is, elérte az évi 5 – 6 százalékos növekedést. A nemzeti jövedelem azonban ennél gyorsabban nőtt, ami a felhalmozás különösen nagy emelkedését eredményezte. 1967-ben a nettó felhalmozás aránya már megközelítette a 30 százalékot.

2. tábla

Az anyagi termelésből származó nemzeti jövedelem felhasználásának indexei

Év (időszak)	Az anyagi termelésből származó nemzeti jövedelem összesen	A felhasználás volumene			
		anyagi fogyasztás		nettó felhalmozás	
		összesen	ebből a lakosság fogyasztása	összesen	ebből állószerzők
		Index: előző év = 100			
1951.....	116	105	103	171	174
1952.....	98	106	95	77	112
1953.....	112	106	102	128	116
1954.....	96	105	119	70	79
1955.....	108	103	106	117	109
1956.....	88	105	108	27	90
1957.....	123	107	108	560	94
1958.....	105	104	103	71	152
1959.....	106	106	106	122	177
1960.....	110	106	106	139	137
1961.....	106	102	101	105	91
1962.....	105	104	104	112	112
1963.....	106	106	106	111	112
1964.....	105	106	106	106	109
1965.....	101	103	103	83	107
1966.....	108	104	105	116	91
1967.....	109	106	107	127	129
		Évi átlagos növekedési ütem (százalék)			
1950 – 1955.....	5,7	5,1	4,6	6,8	14,3
1958 – 1960.....	7,1	5,0	5,2	6,3	34,3
1961 – 1965.....	4,4	4,0	3,9	2,9	5,8
1966 – 1967.....	8,6	5,4	5,7	21,4	8,0

Forrás: Statisztikai Évkönyv 1967. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1968. 37. old.

Az egész vizsgált időszakot áttekintve megállapítható, hogy a termelés jelentős ingadozásaihoz képest a fogyasztás volumene – az 1951 – 1953. éveket kivéve – egyenletesebben emelkedett: az 1954 – 1967 között eltelt 14 év alatt a lakosság fogyasztásának növekedése 10 évben évi 5 százaléknál magasabb volt, és egyik évben sem csökkent az előző évi színvonal alá. Ennek ellenére a fogyasztás alakulásában is határozottan felismerhető a ciklikusság, amely részben mint ok, részben mint okozat maga is közrejátszott a termelés egyenetlen fejlődésé-

ben. Az ingadozás azonban a felhalmozás területén jelentkezett a legélesebben, amelynek visszahatása a termelésre is nagyobb fokú volt, mint a fogyasztásé.²

A NEMZETI JÖVEDELEM ÉS A FOGYASZTÁS NÖVEKEDÉSÉNEK FŐBB TÉNYEZŐI ÉS HATÁSUK A JÖVEDELEMELOSZLÁSRA

Az utóbbi 15 év alatt az anyagi termelésből származó nemzeti jövedelem gyors növekedésének egyik fontos forrása a *foglalkoztatottság emelkedése* és a foglalkozási struktúra változása volt. A háború után a nyílt munkanélküliség megszűntetése, a háztartásokban foglalkoztatott nők nagyfokú bevonása a termelésbe csak részben fejezi ki a foglalkoztatottság valóságos növekedését. A mezőgazdaságból az iparba és más ágakba áramlottak egy részét ugyanis részben szintén újonnan aktivizált munkaerőnek tekinthetjük, amennyiben ezek, illetve hozzátartozóik munkaidejüket korábban csak részlegesen hasznosították a mezőgazdaságban, így eltávozásuk növelte a mezőgazdaságban maradt népesség munkateljesítményét. A munkatermelékenység az egész népgazdaságot tekintve tehát valójában lassabban emelkedett, mint ahogy azt a statisztikai úton számba vehető aktív népességre vetített termelés kifejezi. Idetartozik az is, hogy különösen a kétlakiak népes táborában az egy foglalkoztatott által teljesített munkaidő mennyisége a korábbihoz képest jelentősen nőtt, amennyiben az általánosnak megfelelő teljes munkaidejű főfoglalkozásuk mellett nagy részük számottevő munkát végzett a mezőgazdaságban is. Eszerint tehát az egész népgazdaságot tekintve a nemzeti jövedelem emelkedésének egyik lényeges tényezője a teljesített *munkaidő* mennyiségének növekedése volt.

3. tábla

A foglalkoztatottság és a nemzeti jövedelem alakulása az anyagi termelésben (1950–1965)

Tényezők	1960.	1965.
	évben, az 1950. évi százalékában	
Foglalkoztatottak száma az anyagi termelésben	116	115
Az anyagi termelésből származó nemzeti jövedelem	177	220
Egy foglalkoztatottra jutó nemzeti jövedelem az anyagi termelésben	153	192
Ebből:		
a foglalkozási struktúra népgazdasági ágak közötti változásának hatása ..	117	129
a népgazdasági ágak termelékenységének változatlan állományú indexe .	130	149

Forrás: Statisztikai Évkönyv 1967. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1968.

A nemzeti jövedelem növekedésének másik fontos forrását a munkaerőnek a mezőgazdaságból az iparba és a többi népgazdasági ágba történt nagyfokú *átcsoportosítása* jelenti, amelynek során óriási tömegek kerültek termelékenyebb ágakba. Ha az 1968 előtti árrendszer szerint az ipar és a mezőgazdaság között a

² Meg kell említeni, hogy a felhalmozásra vonatkozóan a 2. táblában egyes periódusokra számított átlagos fejlődési ütemek nem mindig jellemzők, hiszen éppen a nagy ingadozások miatt esetleges, hogy milyen volt a szakasz kezdő és záró évében a felhalmozás. Így például az 1958–1960-as időszakban az állóeszköz-növekedés magas üteme az 1954–1957 közötti erősen csökkenő felhalmozási szakasz után következett be.

termelékenységben mutatkozó háromszoros arány kétségtelenül túlzott is, az nem kétséges, hogy a mezőgazdaságban csak fél- vagy negyedidőt dolgozó, nagyrészt alacsony képzettségű munkaerő kisebb értéket hozott létre, mint később az iparban vagy más ágazatban teljes munkaidő alatt, amikor nagy részük már nagyobb szakképzettséget igénylő munkát fejtett ki.

A harmadik és súlyában a legnagyobb szerepet játszó tényező az volt, hogy a *termelékenység* valamennyi népgazdasági ágban – különösen az iparban – számottevően nőtt.

Abból következően, hogy a rendelkezésre álló összes termékmennyiség (ami egyben a felosztható jövedelemösszeget is jelenti) nagy részben a több munkából és az átrétegződésből származott, a munkaidőegységre jutó jövedelem kisebb mértékben nőtt, mint akár az összes jövedelem, akár a népesség egy főjére jutó átlagos jövedelem. A termelés adott módon bekövetkezett emelkedése, továbbá a többlettermék fokozódó részének nem munka szerinti elosztása odavezetett, hogy az egy keresőre jutó reálbér növekedése elmaradt az általános gazdasági fejlődéstől, és csökkent a súlya az összes családi jövedelmek emelkedésén belül is. Ilyenformán a lakosság rendelkezésre álló jövedelemnek és következésképpen a lakosság fogyasztásának emelkedésében az elmúlt 15 évben a foglalkoztatottság emelkedése és az átrétegződés hatása különösen nagy szerepet játszott.

A szokásos életszínvonal-mutatókban az egységnyi munkateljesítmény ellenében szerzett és a foglalkozási struktúra változásából eredő jövedelmek egymáshoz viszonyított aránya általában nem tűnik ki egyértelműen, mert az idősorban rendezett *rétegenkénti* reálbér- és reáljövedelem-adatok nem azonos népességi körre vonatkoznak. Így például a munkás-alkalmazottakra vonatkozó átlagos adatokat nemhogy emelte, hanem fordítva, éppen csökkentette a parasztságból ebbe a rétegbe kerültek jövedelmének ugrásszerű változása, hiszen a saját korábbi jövedelmükhöz képest elért magasabb szint az esetek túlnyomó részében alacsonyabb volt a már munkás-alkalmazotti rétegbe tartozók átlagánál. Hasonló irányba hatott az is, hogy az átrétegződés folyamata során átmenő családok (a kétlakiak) átlagosan népesebbek, sajátos korösszetételük miatt több az eltartott gyermekeik száma. Ennek ellenére a munkás-alkalmazottak mindenkor (tehát növekvő) körére vonatkozó adatokból is kitűnik az előbb vázolt tendencia: míg 1950–1966 között az egy keresőre jutó reálbér 72 százalékkal nőtt, addig az egy főre jutó reáljövedelem ugyanezen időszak alatt – főleg a foglalkoztatottság emelkedése miatt – nagyobb mértékben, 108 százalékkal emelkedett.

A NEMZETI JÖVEDELEM FELOSZTÁSA

Az 1950–1967 közötti időszak alatt az anyagi termelésből származó nemzeti jövedelem több mint két és félszeresére, a fogyasztás pedig közel 2,3-szere-sére nőtt. Az egy főre jutó lakossági fogyasztás a népesség számának szerény növekedése miatt közel kétszeresére emelkedett, ami 4,5 százalékos évi átlagos növekedési ütemet jelent. Az egy főre jutó fogyasztás növekedési üteme tekintetében Magyarország kevésbé haladja meg a kapitalista országokat, mint a nemzeti jövedelem növekedési ütemét tekintve, illetve azoktól a tőkés országoktól, amelyekben a nemzeti jövedelem hasonló mértékben (vagy még gyorsabban) is nőtt, mint nálunk, a fogyasztás emelkedése tekintetében nagyobb mértékben maradtunk el.

4. tábla

*Az egy főre jutó nemzeti jövedelem
és fogyasztás évi átlagos növekedési üteme néhány országban
(1950–1966)*

Ország	Az egy főre jutó	
	nemzeti jövedelem	fogyasztás
	évi átlagos növekedése	
Bulgária	8,7	5,9*
Csehszlovákia	5,1	4,0*
Lengyelország	5,3*	4,9*
<i>Magyarország</i>	5,1	4,3
Német Demokratikus Köztársaság	7,6	7,1
Románia	8,7	5,4*
Szovjetunió	7,1	.
Anglia	2,3	2,0
Egyesült Államok	2,2	2,2
Franciaország	3,6	3,4
Német Szövetségi Köztársaság	5,5	5,5
Olaszország	4,9	5,5
Svédország	3,1	2,8

* 1950–1965 között.

A fogyasztás növekedési üteme a vizsgált egész időszak egyes periódusai-
ban eltérő mértékben maradt el a nemzeti jövedelem növekedési ütemétől. A
nemzeti jövedelem egy százalékos emelkedésére a fogyasztásnak az 1950–1955.
évek átlagában évi 0,7, az 1955–1960. évek átlagában évi 1,0, az 1960–1965.
évek átlagában évi 0,8 százalékos emelkedése jutott. A tőkés országok többségé-
ben, minthogy a felhalmozás növekedése nem szakadt el nagymértékben a
nemzeti jövedelem növekedésétől, a fogyasztás emelkedése sokkal inkább
követte a nemzeti jövedelem növekedését, sőt egyes országokban, ahol a fej-
lődést lényegében változatlan készletállománnyal érték el, a fogyasztás emelke-
dése egyes periódusokban kismértékben meg is haladta a nemzeti jövedelem
növekedését.

*A nemzeti jövedelem egy százalékos növekedésére jutó lakossági fogyasztás növekedése néhány országban
(1955–1964)*

Ország	Százalék	Ország	Százalék
Bulgária*	0,91	Anglia	0,94
Csehszlovákia*	1,07	Ausztria	1,09
Lengyelország	0,93	Egyesült Államok	1,13
<i>Magyarország</i>	0,92	Franciaország	0,96
Német Demokratikus Köztársaság*	0,97	Japán	0,74
Szovjetunió**	0,89	Olaszország	0,95

* 1958–1965. években.

** 1959–1965. években.

Magyarországon a termelés tartósan gyors fejlődését az az intenzív felhal-
mozás tette lehetővé, amelynek kezdeti forrásait a háború utáni első években
a korábban ki nem használt kapacitások felhasználásával és a foglalkoztatott-
ság erőteljes növelésével teremtettük meg, s amelyet később a már termelésbe

lépő beruházások fokoztak. A háború előtti és a közvetlen háború utáni évek rendkívül alacsony felhalmozási színvonala és aránya után 1950-re a termelési többlet nagy részét felhalmozásra fordítottuk, miközben a lakosság fogyasztásának volumene kb. a háború előtti színvonalat érte el. Ezt követően a felhalmozás volumene és aránya rendkívül nagy ingadozások mellett a vizsgált időszak átlagában gyorsabban nőtt, mint a fogyasztásé. A felhalmozásban tapasztalt ingadozás egyrészt előidézője, másrészt maga is következménye volt a nemzeti jövedelem ciklikus növekedésének. A felhalmozáson belül a készlet-növekedés aránya az egész időszakot tekintve kereken egyharmadot tett ki, ami azt jelenti, hogy a nemzeti jövedelem mintegy 8–10 százalékát minden évben ez a termékmennyiség kötötte le.

5. tábla

Az anyagi termelésből származó nemzeti jövedelem felhasználásának arányai (százalék)

Év (időszak)	Anyagi fogyasztás összesen	Nettó felhalmozás			Kiviteli (+), illetve behozatali (-) többlet	Összesen
		állóeszközök növekedése	készlet- változás és egyéb felhasználás	összesen		
1950.....	81,0	8,2	9,8	18,0	+1,0	100
1951.....	73,3	12,3	14,1	26,4	+0,3	100
1952.....	79,8	14,1	6,9	21,0	-0,8	100
1953.....	75,6	14,5	9,3	23,8	+0,6	100
1954.....	83,1	12,1	5,4	17,5	-0,6	100
1955.....	78,6	12,2	6,7	18,9	+2,5	100
1956.....	93,5	12,3	-6,6	5,7	+0,8	100
1957.....	81,3	9,6	16,6	26,2	-7,5	100
1958.....	79,8	13,6	4,0	17,6	+2,6	100
1959.....	79,8	14,9	5,3	20,2	0,0	100
1960.....	76,9	18,6	7,0	25,6	-2,5	100
1961.....	73,6	16,0	9,3	25,3	+1,1	100
1962.....	73,4	17,1	10,0	27,1	-0,5	100
1963.....	73,4	18,1	10,3	28,4	-1,8	100
1964.....	74,1	18,8	10,0	28,8	-2,9	100
1965.....	75,3	19,9	3,9	23,8	+0,9	100
1966.....	72,6	16,6	8,8	25,4	+2,0	100
1967.....	71,0	19,7	10,0	29,7	-0,7	100
1950–1955.....	78,5	12,4	8,6	21,0	+0,5	100
1956–1957.....	86,8	10,7	6,3	17,0	-3,8	100
1958–1960.....	78,8	15,9	5,4	21,3	-0,1	100
1961–1965.....	74,0	18,1	8,6	26,7	-0,7	100
1966–1967.....	71,7	18,2	9,4	27,6	+0,7	100

Forrás: Statisztikai Évkönyv 1967. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1968.

A felhalmozás mértékét ebben a tanulmányban elsősorban abból a szempontból vizsgáljuk, hogy esetleges csökkentése révén az adott összes jövedelemből lehetett volna-e és a jövőben lehet-e forrást találni a fogyasztás növelése számára.

A felhalmozás természetesen nem tekinthető egyszerűen a fogyasztás terhére hozott áldozatnak, mert a felhalmozás egyúttal a jövőbeni fogyasztás növekedésének elengedhetetlen feltétele. Ezért a felhalmozás mértékét és

összetételét össze kell vetnünk a nemzeti jövedelem és a fogyasztás növekedési ütemével. Fontos támpontot nyújtanak ehhez a nemzetközi összehasonlítások is.

Ami saját felhalmozásunkat illeti, külön kell választani az állóalapok növekedését és a készletnövekedést, mert a termelés növelésére gyakorolt hatásuk eltérő.

Az állóeszköz-beruházások és a nemzeti jövedelem növekedése közötti kapcsolat helyes megítéléséhez természetesen nem az összes beruházásokat, hanem csak az anyagi termelés ágaiban végrehajtott beruházásokat kell alapul venni.

6. tábla

Az anyagi termelés és a nem anyagi tevékenység szférájában eszközölt beruházások alakulása

Időszak	Összes beruházás	Ebből:		Az anyagi termelés szférájában beruházott állóeszközök a nemzeti jövedelem százalékában
		az anyagi termelés ágaiban	a nem anyagi tevékenység szférájában	
milliárd forint (1959. évi árszínvonalon)				
1950 – 1955. évek átlaga	26,4	18,5	7,9	19,8
1956 – 1960. évek átlaga	31,2	20,5	10,7	17,3
1961 – 1965. évek átlaga	49,4	35,2	14,2	21,7
1966 – 1967. évek átlaga	65,8	47,1	18,7	24,0

Forrás: Beruházási adattár 1950 – 1966. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1967. 411 old.
Beruházási adatok 1960 – 1966. Statisztikai Időszaki Közlemények 116. köt. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1968. 235 old.

A nemzeti jövedelem növekedési ütemét azonban nem állíthatjuk szembe magukkal a beruházásokkal, hanem azt a mindenkori állóeszköz-állománnyal kell összevetni, mert végső fokon e kettő aránya fejezi ki, hogy hosszú távon hatékonyak-e beruházásaink vagy sem. Jóllehet hosszú időszakra nagyon hiányosak az idevonatkozó adatok, a 7. tábla mégis értékes támpontot nyújt a kérdés megvilágításához.

7. tábla

Az állóeszköz-állomány és a nemzeti jövedelem változása

Tényezők	1959. évi árakon az			1965-ben az	
	1950.	1960.	1965.	1950.	1960.
	évben			évi százalékában	
Az állóeszköz-állomány bruttó értéke az anyagi termelésben az év elején (milliárd forint).....	235	368	496	211	135
Az anyagi termelésből származó nemzeti jövedelem (milliárd forint).....	79	140	174	220	124
100 forint állóeszközértékre jutó nemzeti jövedelem .	33,6	38,0	35,1	104	92

Ezek alapján az állapítható meg, hogy az 1950–1965. években a nemzeti jövedelem emelkedése lényegében hasonló mértékű volt, mint az állóeszköz-állományé, azaz a tizenöt év alatti bővítés nem volt nagyobb határfokú, mint az egész meglevő régi alapállományé. Az a körülmény pedig, hogy a nemzeti jövedelemből fokozódó mértékű részt fordítottunk az állóeszközök növelésére, és állóeszköz-állományunk mégsem nőtt gyorsabban, mint a nemzeti jövedelem, azzal magyarázható, hogy a beruházások jelentős része – főleg a mezőgazdaság szocialista átszervezése idején – csak a termelésből kieső állóeszközöket pótolta, így nem növelte a termelőkapacitásokat. Részben erre, részben a termelés ingadozásaira vezethető vissza, hogy az állóeszközök egységére jutó termelés egyes időszakokban viszonylag jelentősen különböző volt.

Más a helyzet a készletek és egyéb forgóeszközök felhalmozásában. Ezek szerepe a termelésben és a forgalom lebonyolításában nagyon különböző, erről azonban részletes adatok nem állnak rendelkezésre. Számos tapasztalat és néhány részletvizsgálat eredményei azonban azt támasztják alá, hogy a készletnövekedés jelentős része fölösleges termékekből áll. E jelenség annál súlyosabb, mert a nagy tömegű készletfelhalmozódás ellenére számos termékből a normális termelés és forgalom lebonyolításához nincs elegendő készlet, és ezekben a hiánycikkekben a helyzet keveset javult. Ez más oldalról szintén arra utal, hogy a termelésnövekedés nagy része nem olyan cikkekből következett be, amelyekre a belső vagy a külső piacnak szüksége volt. A készletnövekedés, a befejezetlen termelés, a befejezetlen beruházások és egyéb felhalmozások együttes összege az utóbbi időben már minden évben 22–25 milliárd forinttal növekedett. (Ez olyan óriási értékösszeget képvisel, hogy mobilizálása esetén jelentősen javítani lehet a lakosság életkörülményeit, például akárcsak negyed-részével is háromszorosára lehetne növelni a családi pótlékot.) Hozzá kell még tenni, hogy az eddigi folyamatból – azon túlmenően, hogy az összetételnek a jelenleginél jobban kell igazodnia a szükségletekhez – nem lehet közvetlen következtetést levonni, mert nem ismeretes, hogy a mostani készletszint milyen mértékben felel meg a folyamatos termelés igényeinek.

8. tábla

A bruttó felhalmozás aránya a nemzeti összteljesítmény anyagmentes értékéhez képest Magyarországon és néhány tőkés országban 1964-ben

Ország	Az anyagmentes termelési érték évi átlagos növekedési üteme 1950–1965 között	Összes bruttó felhalmozás	Üzembe helyezett beruházások				Készletek és egyéb forgóeszközök változása
			Összesen	ebből:			
				lakásépítkezés	egyéb építkezés	gépi és egyéb beruházás	
az anyagmentes termelési érték százalékában							
Anglia	2,8	20,3	18,6	3,8	5,6	9,2	1,7
Egyesült Államok	3,7	17,6	17,0	4,4	6,0	6,6	0,6
Franciaország	4,7	23,4	21,5	6,1	5,9	9,5	1,9
<i>Magyarország*</i>	5,4	32,2	25,2	4,2	8,8	12,2	7,0
Német Szövetségi Köztársaság	6,8	27,3	25,9	4,8	6,7	14,4	1,4
Olaszország	5,6	21,9	21,3	6,5	5,9	8,9	0,6
Svédország	3,8	24,0	22,8	5,8	9,3	7,7	1,2

* Magyarország esetében a felhalmozás az 1960–1966. évek átlagát jelenti, a fejlődési index pedig az anyagi koncepcióban számított nemzeti jövedelemre vonatkozik.

Forrás: Yearbook of National Accounts Statistics 1965.

Arra a kérdésre, hogy adott körülmények között felhalmozásunk a nemzeti jövedelem és a fogyasztás fejlődéséhez képest sok volt-e vagy kevés, valamivel határozottabb választ kapunk a nemzetközi összehasonlításokból, ezért néhány idevonatkozó adatot is bemutatunk.

A 8. tábla — a megfelelő összehasonlítás érdekében — az ún. anyagmentes termelési érték (bruttó nemzeti termék) mutatójához viszonyítva mutatja be néhány országban a felhalmozás mértékét. E mutató szerint Magyarország felhalmozási rátája az 1960–1966. évek átlagában 32 százalék, szemben a nettó koncepcióban számított 26 százalékkal. (Az 1966–1967. években a többi országgal összehasonlítható felhalmozási arányunk már mintegy 35 százalékot ért el.)

Fentieket összefoglalva a felhalmozás volumenéről és arányáról, valamint ennek a fogyasztás színvonalára és növekedésére gyakorolt hatásáról a következőket állapíthatjuk meg.

a) Felhalmozásunkban az 1950–1967 közötti időszakban viszonylag jelentős volt az a terméktömeg, amely fölöslegesen rakódott le, és így nem járult hozzá a termelés növeléséhez. Ennyiben az indokoltnál több eszközt vontunk el a lakossági fogyasztástól.

b) Felhalmozásunk hatékonysága nem volt kielégítő, így a lehetségesnél kisebb ütemű növekedést eredményezett a termelésben és a fogyasztásban. Ha pedig a termelés növekedési ütemének más korlátai voltak — például a munkaerő képzettsége vagy a termelés anyagi-műszaki oldaláról —, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy az adott fejlődési ütemet kisebb felhalmozással is elérhettük volna. Mindkét szempontból arra a következtetésre kell jutni, hogy az elért fejlődési ütem tükrében a felhalmozás túlzott volt.

c) A felhalmozás nagy ingadozásai eleve rontották azok hatékonyságát, mert egyrészt ciklikussá tették a termelést, másrészt nehézségek léptek fel a beruházások anyagi-műszaki megalapozásában.

d) A felhalmozásból felszabadítva azokat az eszközöket, amelyeknek elvonása nem mérsékelte volna a termelés növekedési ütemét, érdemlegesen fokozni lehetett volna a lakosság fogyasztását. A fogyasztás színvonalának emelésével viszont egyrészt közvetve és közvetlenül is fokozni lehetett volna az anyagi ösztönzést, másrészt magának a fogyasztásnak a termelésre gyakorolt húzóhatása is nagyobb mértékben jutott volna érvényre.

A NEMZETI JÖVEDELEM TERMELÉSI ARÁNYAINAK BIZONYOS ÖSSZEFÜGGÉSEI A JÖVEDELEMELOSZTÁSSAL ÉS A FOGYASZTÁS STRUKTÚRÁJÁVAL

A népgazdasági ágankénti, de még az ágazati vagy alágazati mélységben végzett vizsgálatokból sem állapítható meg a termelés és fogyasztás olyan összefüggése, amit általában a kereslet-kínálat összhangjának nevezünk. Ennek egyik magyarázata az, hogy a kereslet és kínálat közötti meg nem felelés általában nem a termékek nagy globális csoportjainál fordul elő, hanem azon belül konkrét termékek, sőt választékok tekintetében, amit a népgazdasági összefoglaló számítások nem érzékeltetnek. A másik magyarázat az, hogy országunkban olyan nagy a külkereskedelem súlya, hogy amennyiben esetleg a hazai piac igényeitől eltérő lenne is termelési struktúránk, de exportképes termékeket állítanánk elő, akkor a kínálat a szükséges termékek importja útján teljes mértékben igazodhatna a kereslethez. Természetesen az exportképes cikkek termelése nem független a hazai piacra képes cikkek termelésétől. A régi gazdasági

mechanizmus egyik leglényegesebb hiányossága éppen az volt, hogy a termelői vállalatok nem voltak kellőképpen érdekeltek sem a belföldi, sem a külföldi vevők igényeinek kielégítésében.

Néhány általánosabb és nagyobb ágazatokra vonatkozó aránytalanság mégis kiemelhető. A legfeltűnőbb ezek közül a *mezőgazdasági termelésnek* az ország általános fejlődésétől való nagy elmaradása, ami miatt olyan hagyományos „magyar” termékekben is gyakran behozatalra szorultunk, mint a búza, a hús, a bor. Ugyanakkor az ipari termékek nyugati exportjának nehézségei miatt az igényekhez képest szűkös élelmiszerforrások ellenére is exportálnunk kellett mezőgazdasági termékeket, így az életszínvonal gyors emelkedése miatt szinte állandóan gondot okozott a lakosságnak a legalapvetőbb létszükségleti cikkekkel való folyamatos ellátása.

E helyzet megítéléséhez azonban figyelembe kell venni, hogy szó sincs arról, mintha élelmiszer-fogyasztásunk abszolút színvonala akár a múlthoz, akár a nálunk fejlettebb országokéhoz képest olyan mértékben lenne alacsonyabb, mint mezőgazdasági termelésünk. Kalória-fogyasztásunk közismerten „világszínvonalon” áll, bár meg kell jegyezni, hogy élelmiszer-fogyasztásunk belső struktúrája, főleg fehérjefogyasztásunk lényegesen elmaradt a fejlettebb országokétól. Az élelmiszerek és a szeszes italok terén tapasztalt bizonyos „túlfogyasztás” magyarázata egyrészt a hazai fogyasztói szokásokban rejlik. Jelentős mértékben közrejátszott azonban ebben az is, hogy a korábban rendkívül alacsony jövedelmi színvonalon élők széles rétegének jövedelme az átlagosnál gyorsabban nőtt – azaz a jövedelemelosztás egyenlőtlensége erősen csökkent –, s ez nagymértékben fokozta az élelmiszerek iránti keresletet.

9. tábla

A mezőgazdasági bruttó termelés és az élelmiszer-fogyasztás növekedésének indexei

Év	Mezőgazdasági bruttó termelés	Élelmiszer- fogyasztás	Mezőgazdasági bruttó termelés	Élelmiszer- fogyasztás
	Index: 1938. év = 100		Index: 1950. év = 100	
1950.....	90	104	100	100
1955.....	108	123	121	121
1960.....	114	147	127	140
1965.....	121	163	136	157
1966.....	131	167	147	161
1967.....	136	174	153	167

A mezőgazdasági termelés és az élelmiszer-fogyasztás emelkedése közötti nagyfokú eltérés természetesen nem jelent ugyanilyen arányú kielégítetlenséget az élelmezésben. Az élelmiszer-fogyasztás volumene ugyanis – az általános életszínvonal-emelkedés velejárójaként – nagymértékben azért is nőtt, mert a vendéglátóipari szolgáltatások és az élelmiszeripari feldolgozás aránya gyorsabban emelkedett, mint az élelmiszer-alapanyagoké. Ezenkívül jelentősen nőtt a déligyümölcsök, a kávé, a tea, a kakaó fogyasztása, ami független a hazai mezőgazdasági termeléstől. Az élelmiszer-fogyasztás 1950–1965 közötti kerekén 60 százalékos emelkedésén belül az élelmiszer-alapanyagok fogyasztása csak kerekén 30 százalékkal emelkedett, ami lényegében megfelel a hazai mezőgazdasági termelés emelkedésének, viszont az ezekre „rarakódott” munka volumene közel négyszeresére, a déligyümölcs, a kakaó stb. fogyasztása hat-szorosára, a kávé és a tea fogyasztása pedig tízszeresére nőtt.

Egy másik jellegzetes termelési aránytalanság, amely szorosan összefügg a lakosság jövedelmi és fogyasztási helyzetével, az a *lakásépítkezésnek* a szükségletektől és a fizetőképes kereslettől való nagyfokú elmaradása. Mind a lakásépítkezésben, mind a termelési és közületi rendeltetésű építkezésekben krónikus kapacitáshiány volt. Ennek egyik legfőbb oka az volt, hogy a termelő és a közületi beruházásokat gyakorlatilag vissza nem térítendő költségvetési juttatásokból finanszírozták, és ez oda hatott, hogy e területeken az indokoltnál nagyobb kereslet lépett fel. Minthogy pedig a termelő jellegű és a lakásépítési kereslet versenyében az előbbieket jelentős fölényrel indultak, a lakásépítkezés – különösen az 1950-es években – viszonylagosan háttérbe szorult.

10. tábla

Az összes építési beruházás és a lakásépítkezés
(Index: 1938. év = 100)

Év	Összes építési beruházás	Épített lakások száma
1950.....	319	150
1955.....	295	187
1960.....	462	249
1965.....	537	234
1966.....	585	245
1967.....	690	276

Forrás: Beruházási adattár i. m.

Mint előzőleg már bemutattuk, a lakásépítkezéseknek a nemzeti jövedelemhez viszonyított aránya nálunk alacsonyabb, mint a sokkal kedvezőbb lakáshelyzetben levő tőkés országokban, míg összes beruházási tevékenységünk azoknál magasabb.

Egy harmadik jellegzetes termelési aránytalanság az anyagi termelés körén kívül elsősorban a költségvetési szervek által nyújtott egészségügyi, oktatási, üdülési és hasonló *szolgáltatások* viszonylag gyors növekedésében mutatkozik. Nyilvánvaló, hogy e tekintetben nem lehet csak a pillanatnyi szükségletet és a pillanatnyi gazdaságosságot figyelembe venni, hanem nagymértékben a perspektivikus fejlődést és legalább ilyen mértékben a társadalmi-szociális tényezőket kell mérlegelni. Azáltal azonban, hogy e szolgáltatások túlnyomó részét csaknem teljesen ingyenesen nyújtottuk, az irántuk támadt igény az indokoltnál minden bizonnyal nagyobb volt, és ezért az e területeken elért gyors fejlődés ellenére is bizonyos fajta elégtelenség mutatkozott. Így részben a központi akarat, részben az ingyenesség az oka annak, hogy jelenleg bizonyos fajta fontos szolgáltatásoknak az összes fogyasztáson belül elfoglalt aránya magasabb, mint amennyit – még a szocializmus építésének sajátos (részben magasabb) követelményeit is figyelembe véve – az összes fogyasztás abszolút színvonala a nemzetközi összehasonlítások tükrében indokolna.

Bizonyos képet adnak erről az alábbi adatok. Megjegyzendő, hogy a 11. tábla valójában nem is fejezi ki megfelelően a magyarországi szolgáltatások reális arányát, mert nálunk a szolgáltatások túlnyomó része csak ráfordítási (tehát nyereség nélküli) árakon szerepel. Ha a szolgáltatásokat nálunk is a tőkés országokban érvényes árarányokon számítanánk, akkor azok aránya magasabb lenne. (Éppen ez az egyik oka annak, hogy a lakbéréket nem vettük figyelembe az összehasonlításnál.)

11. tábla

A lakosság összes (vásárolt és ingyenes) fogyasztásának összetétele néhány európai országban és Magyarországon

Ország	Év	Egy főre jutó nemzeti jövedelem (dollár) 1965-ben	Élelmiszerek	Iparcikk	Villany, gáz, közlekedési, javítási és hasonló	Egészségügyi, kulturális és egyéb személyi	Összes fogyasztás (százalék)
					szolgáltatások*		
aránya (százalék)							
Ausztria	1960	875	44,5	27,0	12,2	16,3	100
Dánia	1959	1250	39,0	37,8	9,0	14,2	100
Egyesült Királyság	1959	1220	43,9	31,3	9,2	15,6	100
Finnország	1959	800	45,2	28,0	10,5	16,3	100
Svédország	1959	1830	37,0	33,0	8,3	21,7	100
Magyarország	1962	525	52,7	26,8	6,0	14,5	100

* A lakbér, illetve a lakáshasználati költség figyelmen kívül hagyásával.

Az egészségügyi, kulturális és személyi szolgáltatások aránya nálunk lényegében ugyanakkora, mint a nálunk kétszer-háromszor fejlettebb országokban. Jóllehet az általános tendencia az, hogy alacsonyabb jövedelemmel általában alacsonyabb szolgáltatási hányad jár együtt, az előbbi arány mégis érthető, ha figyelembe vesszük, hogy kitűzött céljainknak megfelelően nagy súlyt helyeztünk a lakosság viszonylag magas színvonalú egészségügyi és kulturális ellátására. Egyébként a fejlett országokhoz hasonló arány természetesen nem jelent egyben hasonló színvonalat is: egy főre jutó szolgáltatásaink abszolút színvonala mintegy fele-harmada a legfejlettebb európai kapitalista országokénak.

Az árrendszer és az elosztási formák, valamint a szolgáltatások terén követett gyakorlatunk együttes következményeképpen a lakosság fogyasztásának összetétele lényegesen különbözik a tőkés országok lakosságáétól: azokhoz képest élelmiszer-fogyasztásunk aránya kirívóan magas, az egészségügyi-kulturális és személyi szolgáltatásoké azokhoz hasonló, ugyanakkor iparcikk-fogyasztásunk, továbbá az ipari és a közlekedési szolgáltatások aránya igen alacsony.

РЕЗЮМЕ

Автор рассматривает вопрос о том, в какой мере и с какими особенностями в Венгрии на протяжении истекших 15 лет осуществлялась та теоретическая установка, согласно которой в той или иной стране жизненный уровень населения не может в течение продолжительного времени находиться в отрыве от уровня и динамики национального дохода. Автор исследует настоящий вопрос, — во-первых, на основании данных в Венгрии и, во-вторых, на основании сравнения данных ряда социалистических и развитых капиталистических стран.

Автор демонстрирует средний темп развития, достигнутый отдельными странами на протяжении сравнительно длительного периода, и приходит к выводу, что достигнутый прогресс в период после освобождения является неудовлетворительным, поскольку в большинстве социалистических стран и даже в нескольких капиталистических странах ежегодный прирост национального дохода в расчете на душу населения был выше, чем в Венгрии.

В Венгрии рост национального дохода и в особенности накопления были неравномерными, что вызывало колебания также и в потреблении, хотя масштаб последних был значительно меньшим.

При исследовании влияния факторов роста национального дохода на потребление и распределение доходов выясняется, что на протяжении истекших 15 лет весьма существенная роль, наряду с повышением производительности труда, принадлежала также и занятости, то есть росту выполненных рабочих часов и межотраслевой миграции трудящихся.

Автор статьи на основании многосторонних отечественных и международных сравнений приходит к выводу, что в свете достигнутого на протяжении минувших 15 лет темпа развития норму накопления можно считать чрезмерной.

Остановливаясь на воздействии некоторых диспропорций структуры производства на структуру потребления автор указывает на диспропорции между сельскохозяйственным производством и потреблением продовольствия, выработкой строительства и жилищными условиями, обслуживающими отраслями и удовлетворением нужд населения в области здравоохранения и культуры.

SUMMARY

The article investigates the measure and the characteristics of the way of the thesis according to which the standard of living of the population can not be detached long from the standard and development of the national income as it has been asserted during the last 15 years in Hungary. The analysis has been carried out with the aid of data reflecting the development of Hungary on the one hand and comparing several socialist and capitalist countries on the other.

After having demonstrated the long-term rates of growth of different countries the study states that the results arrived at during the after-war period were far from being satisfactory. Namely in the majority of the socialist countries more over even in some capitalist countries rates of growth of per capita national income surpassed the Hungarian ones.

Growth of the national income and specially that of accumulation was uneven in Hungary, bringing about fluctuations even in the formation of consumption too, though the measure of the latter was much less pronounced.

Analysing the effects of the factors of the growth of national income on consumption and income distribution it gets clear that during the last 15 years, beside the rise of productivity the role of occupation was also very important, i.e. the growth of working hours performed and the migration of earning population among branches played an important role.

On the basis of different internal and international comparative analyses the author arrives at the conclusion, that relative to the rate of growth of the last 15 years the rate of accumulation can be taken for exaggerated.

Dealing with the effects of certain disproportions of the pattern of production on the structure of consumption in the study there have been underlined the disproportions prevailing between the production of agriculture and food-consumption, the performance of construction industry and housing situation, finally between the service industries and the satisfaction of sanitary-cultural needs of the population.

A MUNKAIDŐ-CSÖKKENTÉS ÉS A SZABADIDŐ (II.)*

LOSONCZI KÁROLY

A munkaidő-csökkentéssel kapcsolatosan készített adatfelvétel elsősorban – a már az előzőkben közölt – kérdésekre keresett feleletet. A szabadidő jövőbeni felhasználására vonatkozó rész ennek a felvételnek csak „mellékterméke” volt. Ennek következtében sokkal nagyvonalúbban és csak felszínén érinti azokat a problémákat, amelyeket jól előkészített és speciálisan szociológiai céllal készült felvételeknél tapasztaltunk.

III. TERVEK A MEGNÖVEKEDETT SZABADIDŐ FELHASZNÁLÁSÁRA

Értékeléseink a szabadidőnek módosult eltöltéséről csupán szubjektív megítélések, és főleg jövőbeni szándékokra, tervekre, vágyakra vonatkoznak. Az önmegítélésnél is, a vágyaknál is társadalmi normák és sztereotípek alapvetően befolyásolhatják a megkérdezettek válaszait. Így csupán emiatt is eltérhet egymástól a „tényleges” és a „bevallott” vágy. Emellett a vágyaknál – most már függetlenül attól, hogy milyen motívumok alakítják ki azokat – a nagyobb probléma az, hogy alig van olyan bázis, aminek alapján ítélnénk a vágyak, tervek, elképzelések „beteljesülési koefficienséről”. Ami kevés alapunk viszont van, az arra int, hogy óvatosan kell kezelni ezeket az elképzeléseket.

A tágabb értelmezésű szabadidő (munkaidőn kívüli idő) felhasználását a szabad szombat bevezetése *minőségileg* megváltoztatta.¹⁵ A minőségi változást az okozta, hogy a szabad szombat adta lehetőségek következtében az érintett családok nagy részében megteremtődött annak lehetősége, hogy kéthetenként biztosítani tudnak egy olyan napot, amikor a család kielégítheti pihenési stb. igényeit. Ez a nap pedig a szabadnapot követő (vagy előző) vasárnap. A tapasztalatok alapján a dolgozók élni is kívánnak ezzel a lehetőséggel.

a) Tervek a szabadnap felhasználására

A dolgozók 14 százalékának március hónapban még nem volt kialakult álláspontja arra vonatkozóan, hogy megnövekedett szabadidejét mire kívánja

* A tanulmány I. részét lásd a *Statisztikai Szemle* 1969. évi 1. számában (18–30. old.).

¹⁵ Itt és a továbbiakban is a szabadnap és a vasárnap szabadidő-felhasználását tárgyaljuk, mivel a felvétel a hét többi napjainak szabadidő-felhasználására nem terjedt ki. A felvételben itt nem óra, perc adatok szerepeltek, hanem első, második helyre rangsorolt olyan tevékenységek, amelyeket a megkérdezett a különböző évszakok szabadnapjain, illetve vasárnapjain leginkább végezni szándékozik. A viszonyítást ezen kumulált adatok alapján végeztük.

fordítani, 1,7 százalékanak viszont feltett szándéka, hogy szabad szombatján bémunkát vállal, elsősorban a mezőgazdaságban. A dolgozók egy része (számításunk szerint mintegy 0,7 százalékuk) munkaszüneti napon már ez ideig is dolgozott bémunkában, a szabadnap adta lehetőségek miatt azonban ez a szándék valamelyest megnövekedett. Az eddig szabadidejükön nem dolgozók közül szabad szombatját minden 100 dolgozóból egy szándékozik bémunkára felhasználni, 70 százalékban a nyári és az őszi hónapokban. Ez az alacsony bémunkavállalási szándék – minden megfigyelési nehézség ellenére – két dologra hívja fel a figyelmet: egyrészt arra, hogy ebben a kérdésben nem a valóságos helyzetnek megfelelően nyilatkoznak meg az egyes emberek; másrészt arra, hogy a munkások és alkalmazottak számára a munkaidőn kívüli bémunka vállalásának jelenlegi lehetőségei csak olyan szűk korlátok között érvényesülhetnek, hogy azok már a szándék kialakulását is eleve befolyásolják. A mezőgazdaságban, szomszédoknál, építkezésen vagy kisiparosnál bémunkát vállalók túlnyomó többsége – 88 százaléka – férfi.

A dolgozóknak kereken 15 százaléka szabadnapját házon kívül kívánja eltölteni, elsősorban kirándulással, sporttal, szórakozással. A szabadnapon jelentkező kirándulási szándék a nőknél és a férfiaknál egyforma erősségű. A kirándulási szándék különösen a nyári hónapokban jelentős, és a strandra járással együtt ezekben a hónapokban a csökkentett munkaidőben dolgozóknak mintegy 20 százalékát érinti.

12. tábla

A csökkentett munkaidőben dolgozók szabadnapjának felhasználása (1968)

Tevékenység	A szabadnapon az oldalt megnevezett tevékenységet folytatni kívánó	
	férfiak és nők	ebből a nők
	aránya (százalék)	
Dolgozik:		
saját háztartásban	17,3	32,5
háza körül	12,9	6,4
földjén.....	2,4	1,0
építkezésén	1,7	0,7
Bémunkát vállal:		
mezőgazdaságban	0,8	0,3
szomszédoknál	0,3	0,2
építkezésen	0,3	—
kisiparosnál	0,3	0,1
Szabadidejét otthon tölti:		
családjával foglalkozik	11,4	12,2
tv-t néz, rádiót hallgat	10,8	10,3
pihen, olvas, tanul	10,1	8,2
Szabadidejét házon kívül tölti:		
kirándul	4,9	4,9
strandra jár	4,1	4,0
szórakozni jár	3,7	3,6
sportol	2,5	0,9
Nem válaszolt, vagy nincs határozott terve	14,1	12,7
Egyéb tervei vannak	2,4	2,0
Összesen	100,0	100,0

A szabadnap adta lehetőség jelentősen megváltoztatja a vasárnapon eddig végzett tevékenységek sorrendjét és arányát. Ez elsősorban abban mutatkozik, hogy a ház körüli és a háztartási munkákat a szabadnapon végzik, és a szabadidő tényleges megnövekedése vasárnap következik be.

b) Tervek a vasárnap felhasználására

A szabadnap bevezetése előtt a dolgozók vasárnaponként idejüket – az élettani szükségleteket (alvás, személyi ellátás) nem számítva – 17 százalékban (a nők 34 százalékban) a háztartási munkákban töltötték el.¹⁶ Ez – nagyságrendjét tekintve – megegyezik a szabadnap jelenlegi arányaival. A szabadnap bevezetésével a vasárnapi házimunka-elfoglaltság az eddiginek a felére csökken (7,8 százalékra, nőknél 15,9 százalékra), ami lehetőséget nyújt más teendők végzésére. A dolgozók a megnövekedett vasárnapi szabadidejüket részben otthon, részben pedig házon kívül kívánják eltölteni.

13. tábla

A csökkentett munkaidőben dolgozók vasárnapjainak felhasználása (1968)

Tevékenység	Vasárnap az oldalt megnevezett tevékenységet folytatni kívánó	
	férflak és nők	ebből nők
	aránya (százalék)	
Dolgozik:		
saját háztartásában	7,8	15,9
háza körül	4,1	1,7
földjén	0,7	0,3
építkezésén	1,0	0,4
Bérmunkát vállal:		
mezőgazdaságban	0,3	0,1
szomszédoknál	0,2	0,1
építkezésen	0,1	–
kisiparosnál	0,1	–
Szabadidejét otthon tölti:		
családjával foglalkozik	12,3	12,4
tv-t néz, rádiót hallgat	17,0	17,0
pihen, olvas, tanul	14,5	13,7
Szabadidejét házon kívül tölti:		
kirándul	8,5	9,5
strandra jár	5,3	5,8
szórakozni jár	5,7	5,3
sportol	5,4	1,3
Nem válaszolt, vagy nincs határozott terve	14,1	13,6
Egyéb tervei vannak	2,9	2,9
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

A szabadidőnek otthoni eltöltésénél – az egyes családokban kialakult szokásoknak megfelelően – a gyerekekkel való foglalkozásnak, a házastársak közötti kérdések megbeszélésének stb. nincs „külön napja”; a családdal való foglalkozás szombaton és vasárnap (mint a hét többi napjain is) azonos nagy-

¹⁶ A nap 24 órája c. i. m. adatai alapján (102. old.).

ságrendű időt igényel. Ami jelentős mértékben növekszik, az a kultúrálódásra fordítható idő: növekszik a televízió nézésére, a rádió hallgatására fordított idő, de jelentős a tanulási, olvasási kedv növekedése is.

A dolgozók egynegyede megnövekedett vasárnapi szabadidejét házon kívül kívánja eltölteni. Ebben jelentős helyet a kirándulási szándék foglal el.

Addig ugyanis, amíg a strandra járás, szórakozóhelyek látogatása, a sportolás általában a dolgozók 5–5 százalékát érdekli, kirándulni minden 12. dolgozó akar. (Ez a szándék — arányait tekintve — ma nagyobb, mint a háztartási munkának vasárnapi végzése!) A természetjárás vágya a nőknél valamivel nagyobb mértékű, mint a férfiaknál. Ennek magyarázatát az adja, hogy a sportrendezvények nagyrészt vasárnap kerülnek megrendezésre.

c) Szabadidő-felhasználási tervek évszakonként

A szabadnapon és vasárnap folytatott tevékenységek jelentősen differenciálódnak a különböző évszakokban. Különleges figyelmet a házon kívül töltött szabadidő érdemel.

A téli és tavaszi hónapokban a dolgozóknak egyaránt 9–9 százaléka kívánja *szabadnapját* házon kívül tölteni (a nagyságrend a férfiaknál és a nőknél azonosnak tekinthető). A szabadnap házon kívüli eltöltése a nyári hónapokban — elsősorban a strandszezonban — jelentősen megnő; a nyári időszakban a férfi és a nődolgozók egynegyede kirándulni, strandolni, sportolni, szórakozni kíván. Ez a vágy az őszi hónapokban valamelyest csökken, a természetjárás előtérbe kerülésével azonban még mindig mintegy 15 százalékra tehető.

A szabadnapnak a vasárnapi szabadidő felhasználására vonatkozó differenciáló hatása évszakonként vizsgálva igen jól látható. Szabadnapon a dolgozók 15, munkaszüneti napon 25 százaléka kívánja szabadidejét házon kívül tölteni. Míg azonban a dolgozóknak az őszi hónapokban 25, a téli hónapokban 13, a tavaszi hónapokban pedig 20 százaléka hagyja el vasárnap lakóhelyét kirándulás, szórakozás céljából, addig a nyári hónapokban több mint 40 százaléka. Ez azt jelenti, hogy 1969 nyarán (amikorra a szabadnappal rendelkező munkások és alkalmazottak száma — óvatos becsléssel is — már megközelíti az 1,5 millió főt)¹⁷ vasárnaponként — csak a csökkentett munkaidőben dolgozók esetében — 600–700 000 dolgozó házon kívüli ellátásáról kell gondoskodni. Ha ehhez figyelembe vesszük, hogy ezeknek nagy része családos, aki vasárnapi szabadidejét nem egyedül, hanem családja körében kívánja eltölteni, nem járhatunk messze a várható valóságtól, ha azt mondjuk, hogy már a nyáron is — a páros heteket követő vasárnapokon — a közlekedésnek, a vendéglátóiparnak, a szórakozóhelyeknek milliós nagyságrendű forgalmat kell lebonyolítaniuk. Ez a forgalom közel két-háromszorosa lehet a korábbinak.

Figyelembe véve, hogy a bérmunka-vállalási szándék (bár — főként a nyári és az őszi hónapokban — jelentős eltéréseket mutat) összes volumenét tekintve jelentéktelennek tekinthető; továbbá azt, hogy az egyéb tervek és határozatlanság a szabadidő eltöltésére vonatkozóan arányosan mutatkozik az egyes évszakokban, a szabadidő házon kívüli eltöltése az otthon végzett munkának és az otthon töltött szabadidőnek a függvénye. Annak következtében, hogy a háztartási munkák jelentős részét a szabadnapon végzik el, a vasárnapi

¹⁷ 1970 végére pedig el fogja érni a 2 millió főt.

szabadidőnek 65–70 százaléka szórakozásra, művelődésre fordítható. A lehetőségek természetesen – a vágyakon túlmenően – jelentősen befolyásolni fogják ennek a szabadidőnek házon kívüli felhasználását.

14. tábla

A házon kívül töltött szabadidő aránya a szabadnapon és vasárnap (1968)
(Az évszakonkénti szabadidő-felhasználás = 100)

Évszak	A szabadidőt házon kívül töltő			
	férfiak és nők		ebből nők	
	szabadnapon	vasárnap	szabadnapon	vasárnap
Tavaszi	8,9	20,1	8,1	16,9
Nyári	27,3	41,4	24,9	39,6
Őszi	15,4	25,1	13,2	20,8
Téli	9,0	12,9	7,4	10,1
<i>Összesen</i>	<i>15,2</i>	<i>24,9</i>	<i>13,4</i>	<i>21,9</i>

Az otthon eltöltött szabadidő nagysága a tavaszi és az őszi hónapokban nagyrészt azonosnak vehető, a téli hónapokban megnő. A magyar családok között ugyanis 10-ből legalább 7 olyan van, amelynek tagjai a hideg évszakban nem kívánnak otthonról kimozdulni; a nyári hónapokban ennek szinte az ellentéte várható: 10 családból csak 4 kívánja a szabadidejét otthon tölteni.

Az otthon eltöltött szabadidőt illetően a férfiak és a nők között nem mutatkozik különbség.

d) Szabadidő-felhasználási tervek lakóhely szerint

A városokban, elsősorban a fővárosban élő dolgozók szabadidő-felhasználása – ha a szabadnapot vasárnap követi (vagy előzi meg), vagyis az ún. kétnapos vikend esetében – nem különbözik jelentősen a községekben lakó dolgozókétól.

15. tábla

Az otthon és házon kívül töltött szabadidő százalékos aránya a szabadnapon és vasárnap (1968)

Összevont tevékenységi csoport	Szabadnap			Vasárnap		
	Budapest	Városok	Községek	Budapest	Városok	Községek
	Férfiak és nők					
Összes tevékenység	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Ebből:						
Otthon folytatott	63,9	68,2	68,5	54,9	58,4	59,5
Házon kívüli	19,5	16,6	14,0	27,3	25,5	23,6
	Ebből nők					
Összes tevékenység	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Ebből:						
Otthon folytatott	67,9	75,5	73,9	57,9	66,1	63,5
Házon kívüli	16,2	11,5	12,0	24,6	19,2	19,5

A kis eltérésnek nem az a magyarázata, hogy csökkentek a különbségek a város és a falu között. A munkaidő-csökkentésben részesült dolgozók ugyanis egy viszonylag homogén népességszámot, az ipari munkásságot reprezentálják. Ebből a szempontból érthető is, hogy a lakóhely – minden fontos és jellemző vonása ellenére – kisebb befolyást gyakorol az elképzelésekre, mint egyéb más kérdésekben. A vágyak, a kívánságok tehát a falusi lakosság esetében is éppen úgy megvannak a szabadidő kulturáltabb eltöltésére, mint a városi népesség esetében. Ezeknek – a lehetőségekhez mérten – maximális kielégítését kell megalapozni az azoknak az intézkedéseknek, amelyeket a jövőben a szórakoztató és kulturális intézmények fejlesztésére fordítunk.

A községekben és a vidéki városokban megmutatkozó, nem jelentős differenciák a fővároshoz képest elsősorban abban jelentkeznek, hogy a föld művelésének lehetőségei ezeken a területeken adottak, valamint a családi házak és a hozzájuk tartozó kertek nagyobb számából következik, hogy egyrészt jelentősebb vidéken a ház körül folytatott tevékenység, mint a fővárosban, másrészt, hogy a bérelt föld művelésére is több időt fordítanak.

e) *Az ingázók szabadidő-felhasználási tervei*

A munkaidő-csökkentésben részesült ingázó keresők azáltal, hogy szabadnapjukon nem kell beutazniuk munkahelyükre és onnan hazamenniük, több mint 2 óra többlet-szabadidőhöz jutnak. Az ingázó keresők szabadidő-felhasználása azonban – a kiegyenlítődés ellenére – nem azonos a nem ilyen feltételek között dolgozókéval.

16. tábla

Az ingázó és nem ingázó keresők szabadidő-felhasználása szabadnapon és vasárnapon (1968)

Tevékenység	Az oldalt megnevezett tevékenységet folytatni kívánók aránya (százalék)			
	szabadnapon		vasárnapon	
	ingázók	nem ingázók	ingázók	nem ingázók
Otthon pihen	29,2	33,9	43,7	43,9
Otthon dolgozik	38,5	32,1	15,2	12,7
Ebből:				
ház körül	20,0	9,2	6,5	2,9
földjén	4,3	1,3	1,0	0,5
építkezésén	2,7	1,2	1,5	0,7
Bérmunkát vállal	2,8	1,2	1,0	0,6
Ebből:				
mezőgazdaságban	1,6	0,4	0,6	0,2
Szabadidejét házon kívül tölti	11,8	16,8	22,7	26,0
Egyéb	17,7	16,0	17,4	16,8
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Az ingázó dolgozóknál a hét folyamán többnyire nagyobb mértékben halmozódnak fel az elvégzendő teendők, mint a helyben dolgozóknál. Így elsősorban az a különbség tapasztalható, hogy az ingázó dolgozók szabadnapjukon mintegy 20 százalékkal több házi és ház körüli munkát végeznek. Ez a munkatöbblet azonban nem a szoros értelemben vett háztartási

munkára vonatkozik. Az ingázók ugyanis elsősorban saját kertjük és földjük különböző növényápolási munkáit látják el (a szabadnapon 25 százalékuk ezt kívánja végezni, ez közel két és félszer olyan erősségű, mint a helyben lakók azonos irányú tevékenysége), sőt 3 százalékuk még bér munkát is vállal (elsősorban ez is mezőgazdasági jellegű). Ehhez még figyelembe kell venni, hogy az ingázók között nagyobb arányú az (idegen és saját) építkezéseken való munkavégzés is. Mindezeknek a hatására az ingázók szabadnapjukon mintegy 10 százalékkal kevesebb időt fordítanak pihenésre, mint a lakóhelyükkel azonos településen dolgozók.

Vasárnap már nagyobb a kiegyenlítődé, habár az ingázó keresők akkor is nagyobb arányban végeznek ház körüli vagy bér munkát, mint a helyben dolgozók.

f) Szabadidő-felhasználási tervek és az életkor

Az életkor előrehaladásával fokozatosan csökken a házon kívül töltött idő. Ezen általános megállapítás éppen úgy érvényesül a férfi, mint a nődologozónál. A házon kívül töltött idő azonban ellentétes irányt mutat a munkavégzés és az egyéb házon kívül töltött idő¹⁸ között. Addig ugyanis, míg a bér munkavállalás az életkor – és ezáltal az élet- és munkatapasztalat – előrehaladásával 40 éves korig fokozatosan növekszik (és utána lényegében változatlan színvonalon marad), addig a házon kívül töltött egyéb idő vágya jelentős mértékben csökken az életkor előrehaladásával. Ezek a megállapítások közismertek. Ezeket az általános tendenciákat lehet tapasztalni a csökkentett munkaidőben dolgozók véleményében is.

Kevésbé közismert, hogy az egyéb házon kívül töltött idő egyes tényezőit mennyiben érinti az életkor. Megállapítható, hogy amíg a házon kívüli szórakozási vágy 20 éves kor alatt a legnagyobb, és tízéves periódusonként (40 éves korig) minden évtizedben feleződik, addig a kirándulás vágya minden életkorban szinte azonos erősségű. (A sportolás és a strandra járás – érthetően – csökkenő tendenciájú.)

Nem elemezve külön a férfiak és a nők esetében a sportolás vágyát (a férfiaknál ez több mint háromszor olyan erősségű, mint a nőknél), feltűnő, hogy a különböző életkorokban a férfiak és a nők véleménye mennyire megegyezik a házon kívül eltöltött idő tevékenységeit illetően. Ebből következik, hogy

a kirándulási vágy megnövekedésével minden korosztályban számolni kell, elsősorban a nyári és őszi hónapokban;

a szórakozóhelyek, vendéglátóipari egységek fejlesztésénél fokozott figyelemmel kell lenni a fiatalok kulturált szórakozási lehetőségeinek biztosítására.

A szabadnapon elvégzett háztartási munka hozzájárul ahhoz, hogy vasárnap több idő jusson szórakozásra, pihenésre. Ennek a többletnek otthoni vagy házon kívüli eltöltése azt mutatja, hogy a 20 éven aluliak a vasárnap megnövekedett szabadidejüket 80 százalékban házon kívül kívánják eltölteni; a 21–30 év közöttiek a többletidőt fele-fele arányban kívánják megosztani az otthoni pihenés és a házon kívüli szórakozás között; 31 évtől felfelé kiegyenlítődé tapasztalható a korosztályoknál, és általában kétharmaduk már az otthoni pihenést helyezi előtérbe a hazulról való elmenéssel szemben.

¹⁸ Egyéb házon kívül töltött időn itt – a megkülönböztetés céljából – a kirándulást, a strandra és szórakozni járást, a sportolást együttesen értjük.

17. tábla

A csökkentett munkaidőben dolgozók véleménye házon kívül töltött szabadidejük felhasználásáról, ha egymás utáni két napon nem dolgoznak (1968)
(Életkoronkénti szabadidő-felhasználás = 100)

Tevékenység	-20	21-30	31-40	41-50	50-	Összesen
		év között				
		Férfiak és nők				
Bérmunkát vállal házon kívül	0,9	1,1	1,4	1,2	1,3	1,3
Egyéb házon kívül töltött idő	31,8	24,0	17,6	16,8	15,1	20,0
Ebből:						
kirándul	7,4	7,3	6,4	6,5	5,8	6,7
strandra jár	6,6	5,7	4,3	3,9	3,3	4,7
szórakozni jár	11,4	6,4	3,4	3,2	2,8	4,7
sportol	6,4	4,6	3,5	3,2	3,2	3,9
		Ebből nők				
Bérmunkát vállal házon kívül	0,3	0,4	0,5	0,5	0,3	0,3
Egyéb házon kívül töltött idő	27,8	20,7	15,0	13,2	13,8	17,7
Ebből:						
kirándul	7,8	7,9	6,9	6,4	7,1	7,2
strandra jár	6,6	5,8	4,7	3,5	3,5	4,9
szórakozni jár	10,3	5,7	2,7	2,8	2,9	4,4
sportol	3,1	1,3	0,7	0,5	0,3	1,2

A nők esetében csak a legfiatalabb korosztályba tartozók töltik házon kívül a többlet-szabadidő nagy részét; az életkor előrehaladásával fokozatosan megnő a szabadidő otthoni eltöltése. Ez elsősorban a gyermekek miatt alakul így.

g) *A gyermekes és a gyermektelen nők szabadidő-felhasználási tervei*

A családban a férfiak és nők között kialakult (és valójában egyenlőtlen) munkamegosztás, amelynek értelmében a gyermekek ellátása elsősorban a nők feladata (jóllehet a munkaképes korú női népességnek ma már közel kétharmada kereső), eredményezi azt, hogy a gyermekekkel 80 százalékban a nők foglalkoznak. (Az anyáknál az ellátás, az apáknál a „nevelő tevékenység” dominál. Figyelembe véve, hogy lényegében a gyermekekkel való törődés idejét nagyjából nem a gyermekszám, hanem a legfiatalabb gyermek kora határozza meg, a nők otthoni leterheltsége már egy gyermek esetén is lényegesen jelentősebb a férfiakénál.) A munkás-alkalmazott családokban – a Központi Statisztikai Hivatal felvétele szerint – a családanyak átlagosan 1 órát fordítanak naponta gyermekeik nevelésére és ellátására.¹⁹

A gyermektelen nőknél ezáltal természetesen megnő az egyéb teendőkre fordítható idő, és ezt elsősorban házon kívül használják fel. (A gyermektelen nők nemcsak a szórakozóhelyeket látogatják nagyobb mértékben a gyermekekénél, hanem nagyobb arányban sportolnak, strandolnak és kirándulnak is.) Minthogy a gyermektelen nők kevesebbet tartózkodnak otthon, az otthoni pihenésre fordított idejük is kevesebb, mint a családos nőké, akik a háztartási munkák elvégzése után inkább választják az otthoni televíziózást, rádiózást, mint a készülődéssel, öltözködéssel járó elmenetelt.

¹⁹ A nap 24 órája című i. m. 34. old.

18. tábla

A gyermekes és gyermektelen nők szabadidő-felhasználása a szabadnapon és vasárnap (1968)

Tevékenység	A nők közül az oldalt megnevezett tevékenységet folytatni kívánók aránya (százalék)			
	szabadnapon		vasárnap	
	gyermekes nők	gyermektelen nők	gyermekes nők	gyermektelen nők
Dolgozik:				
saját háztartásában	35,5	29,2	17,8	13,8
háza körül	7,1	5,5	2,0	1,3
földjén.....	1,0	1,0	0,3	0,2
építkezésén	0,9	0,6	0,6	0,3
Bérmunkát vállal:				
mezőgazdaságban	0,3	0,3	0,1	0,1
szomszédoknál	0,2	0,1	0,1	0,1
építkezésén	0,1	—	—	—
kisiparosnál	—	0,1	—	—
Szabadidejét otthon tölti:				
családjával foglalkozik	17,2	6,5	17,4	6,8
tv-t néz, rádiót hallgat	9,8	10,9	17,0	16,9
pihen, olvas, tanul	5,8	10,8	12,6	14,9
Szabadidejét házon kívül tölti:				
kirándul	4,0	6,0	8,9	10,3
strandra jár	2,9	5,2	5,4	6,3
szórakozni jár	2,1	5,3	3,0	7,8
sportol	0,4	1,4	0,8	1,8
Nem válaszolt, vagy nincs határozott terve	11,2	14,4	11,7	15,8
Egyéb tervei vannak	1,5	2,7	2,3	3,6
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

h) A munkások és az alkalmazottak szabadidő-felhasználási tervei

Az élethivatásszerűen folytatott munka jellege hatással van a szabadidő-felhasználásra mind az igényeket, mind pedig a tevékenységeket illetően. A különbségeket a következőkben lehetne összefoglalni:

1. az alkalmazottaknál — a kialakultabb szabadidő-felhasználás ritmusa miatt — nagyobb határozottság nyilvánul meg már az elképzeléseknél is (március hónapban a munkások 15 százaléka még nem volt határozott elképzelése szabadidejének eltöltésére, az alkalmazottak 10 százaléka volt így);

2. az alkalmazottaknak jelentősebb hányada (24 százaléka) kívánja szabadidejét házon kívül tölteni, mint a munkásoknak (19 százalék); különösen nagy az eltérés a kirándulás vágyát illetően (10, illetve 6 százalék);

3. az alkalmazottak szabadidejükben nem kívánnak kereső tevékenységet folytatni (0,5 százalékuk nyilatkozott csak így), a munkásoknál ez jelentősebb szerepet játszik (1,4 százalékuk dolgozni kíván szabadidejében is);

4. az alkalmazottak valamivel kevesebb időt fordítanak az otthoni munkára, mint a munkások, ezt az időt inkább otthoni pihenésre, elsősorban a családdal való foglalkozásra fordítják.

Ezek az általános tendenciák jutnak kifejezésre — a már az előbbieken kifejtetteken túlmenően — a szabadnap és a vasárnap eltöltésénél. Az eltérések mellett egy azonosságra is fel kell hívni a figyelmet: a munkásoknak és az alkalmazottaknak egyaránt 34 százaléka szabadnapján a hét közben felgyülemlett otthoni munkákat kívánja elvégezni.

19. tábla

A munkások és az alkalmazottak szabadidő-felhasználása a szabadnapon és vasárnap (1968)

Összevont tevékenységi csoport	Az oldalt megnevezett tevékenységet folytatni kívánók aránya (százalék)			
	szabadnapon		vasárnap	
	munkás	alkalmazott	munkás	alkalmazott
Szabadidejét otthon tölti:				
munkával	34,4	34,1	14,0	12,5
pihenéssel	31,7	34,1	43,6	44,5
Szabadidejét házon kívül tölti:				
munkával	2,0	0,7	0,9	0,1
szórakozással	14,2	18,4	23,2	29,4
Egyéb	17,7	12,7	18,3	13,5
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

A munkások csoportjában is – szakképzettségüktől függően – jelentős differenciálódás tapasztalható.

20. tábla

A munkások szabadidő-felhasználása a szabadnapon és vasárnap (1968)

Összevont tevékenységi csoport	Az oldalt megnevezett tevékenységet folytatni kívánók aránya (százalék)					
	szabadnapon			vasárnap		
	szakmunkás	betanított munkás	segédmunkás	szakmunkás	betanított munkás	segédmunkás
	Férfiak és nők					
Szabadidejét otthon tölti:						
munkával	29,5	38,6	41,4	10,6	16,3	19,4
pihenéssel	34,0	29,9	28,5	43,9	43,4	42,8
Szabadidejét házon kívül tölti:						
munkával	2,0	2,0	2,2	0,8	0,9	1,1
szórakozással	16,8	11,4	10,9	27,2	20,2	18,5
Egyéb	17,7	18,1	17,0	17,5	19,2	18,2
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
	Ebből nők					
Szabadidejét otthon tölti:						
munkával	37,7	40,1	43,2	13,4	18,2	24,8
pihenéssel	32,1	30,2	31,9	44,7	42,7	43,3
Szabadidejét házon kívül tölti:						
munkával	0,3	0,7	0,8	0,1	0,2	0,2
szórakozással	14,6	12,0	9,5	22,1	20,0	16,1
Egyéb	15,3	17,0	14,6	19,7	18,9	15,6
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

A differenciálódás elsősorban az otthon végzett munkánál jelentkezik; mind a férfiaknál, mind pedig a nőknél a szakképzettség csökkenésével növekszik az

az idő, amit otthoni munkára kívánnak fordítani. Így a szakképzettség növekedésével – a férfiaknál és a nőknél egyaránt – növekszik a pihenésre fordított idő. Ez a tendencia érvényesül a házon kívül töltött szórakozások esetében éppúgy, mint az otthon pihenéssel töltött idő tekintetében.

A bér munka vállalásának aránya nem mutat lényeges különbséget a munkások különböző csoportjaiban: a szak- és a betanított munkásoknak egyaránt 1,4 százaléka kíván bér munkát vállalni. (A segéd munkásoknál ez az arány valamivel magasabb: 1,7 százalék.)

Az egymás melletti két pihenőnap esetében munkaköri csoportonként nagyrészt azok a tendenciák érvényesülnek, amelyeket az előbbieken már részletesebben is tárgyaltunk. Itt csak annyit említünk, hogy a szak munkásoknál a vasárnapnak házon kívüli eltöltése lényegesen nagyobb arányú (27 százalék), mint a többi munkásnál. Ez a nagyobb igény az általunk használt összes alcsoportnál megmutatkozik; legjelentősebben a sportolásnál, de jelentős a kirándulásnál is. (A vasárnap történő kirándulás aránya különösen a női szak munkásoknál jelentős, és eléri a 10 százalékot.)

Más jellegű vizsgálatok alapján már bizonyítást nyert, hogy az *alkalmazottak* – sokszor a különben majdnem minden foglalkozási ágban azonos nagyságrendű alvásidő rovására is – növelni igyekeznek az aktívan töltött szabadidejüket. Ennek következtében érthető, hogy átlagosan mintegy fél órával többet töltenek olvasással, tanulással és általában kulturálódással, mint a munkások.

21. tábla

Az alkalmazottak szabadidő-felhasználása a szabadnapon és vasárnap (1968)

Összevont tevékenységi csoport	Az oldalt megnevezett tevékenységet folytatni kívánók aránya (százalék)			
	szabadnapon		vasárnap	
	vezető alkalmazott	beosztott alkalmazott	vezető alkalmazott	beosztott alkalmazott
	Férfiak és nők			
Szabadidejét otthon tölti:				
munkával	30,0	35,6	9,4	13,4
pihenéssel	37,5	32,8	47,4	43,7
Szabadidejét házon kívül tölti:				
munkával	0,6	0,8	0,0	0,2
szórakozással	18,8	18,3	30,5	29,0
Egyéb	13,1	12,5	12,7	13,7
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
	Ebből nők			
Szabadidejét otthon tölti:				
munkával	34,0	40,8	11,7	16,9
pihenéssel	40,5	30,2	51,1	41,8
Szabadidejét házon kívül tölti:				
munkával	0,1	0,4	0,0	0,2
szórakozással	13,1	16,5	23,6	27,9
Egyéb	12,3	12,1	13,6	13,2
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Az alkalmazottak csoportja – hasonlóan a munkásokéhoz – nem egységes. Csak kettőt ragadva ki ezekből: a beosztottakat és a vezetőket, megállapíthatjuk, hogy a beosztott alkalmazottak és a munkások szabadidejüket nagyrészt hasonlóan kívánják eltölteni (különbség csak a házon kívül töltött időnél jelentkezik), míg a vállalati vezető beosztású alkalmazottak szabadidő-felhasználása az előzőkétől már jelentősen eltér. Az eltérés okát elsősorban abban kell keresni, hogy az otthoni és a házon kívüli munkának náluk kisebb szerep jut, mint akár a munkásoknál, akár pedig az alkalmazottaknál. Az így nyert időmegtakarítás pedig jelentős mértékben megnöveli a felhasználható szabadidőt. Annak ellenére, hogy a vállalati vezető beosztású alkalmazottaknál a legnagyobb a házon kívül (elsősorban kirándulással) töltött szabadidő (vasárnap több mint 30 százalékuk el kíván menni hazulról), arányaiban mégis az a jelentősebb, hogy szabadidejüknek 43 százalékát (vasárnap közel 50 százalékát) otthon művelődésre, pihenésre fordítják.

A vezető beosztású női alkalmazottak (bár számuk a felvételben nem volt jelentős, és így a reprezentáció nem tekinthető teljes értékűnek) szabadidő-felhasználásánál a családdal való foglalkozás kiugróan magas aránya érdemel figyelmet. A beosztott alkalmazottaknál és a munkásnőknél jobb fizetéssel és lényegesen jobb lakás- és lakásellátási feltételekkel rendelkező női vezetők szabadidejük 22 százalékát a családi megbeszélésekre, a gyermeknevelésre fordítják; ez több, mint amennyit a háztartási munkára fordítanak.

РЕЗЮМЕ

Автор статьи на основании базирующего на индивидуальном опросе выборочного обследования, охватившего около 10 000 работников 70 промышленных и строительных предприятий, а также коопераций производит оценку опыта, полученного в рамках начатого в 1968 году сокращения рабочего времени.

В первой части своей статьи автор останавливается на подготовке и проведении обследования, а затем рассматривает масштаб и способ сокращения рабочего времени. В следующей части автор подвергает исследованию воздействие сокращения рабочего времени на нагрузку, нормы, сверхурочные часы и заработки и отдельно останавливается на том, каким образом трудящиеся использовали свой последний свободный день. Автор уделяет внимание исследованию в свете сокращения рабочего времени также и того времени, которое трудящиеся затрачивают на приход на место работы с места жительства.

Значительное место автор уделяет планам трудящихся в связи с использованием не-рабочего времени. В этой части автор отдельно останавливается на использовании свободного и выходного дня по временам года, месту жительства и возрасту. Далее он рассматривает планы относительно использования свободного времени у рабочих и служащих, у маятниковых трудящихся, у женщин с детьми и без детей.

SUMMARY

By the aid of the data of a sampling survey based on individual inquiry of 10 000 employees of 70 industrial and building-industrial enterprises and co-operatives, the author analyses the experiences got till now from the cutting of the working time.

In the first part of the study there is given a report on the preparatory-works and the arrangement of the survey, afterwards the measure and the way of the cutting of the working time have been presented. In the second part the author analyses the effects of the cutting in working time on the working load, on the norms, on overtime and the earnings, and there is given a special analysis of the utilization of the last free-day. Within the framework of the study the author finds also a possibility to examine with a hint on the cutting of the working time also the length of time needed to arrive from the residence to the working place.

A considerable part of the study is devoted to the analysis of the plans of the working people relating to the utilization of leisure. On this part the author deals specially with the time-utilization of holidays and days off, and with their formation according to seasons, place of residence and age. He examines the plans, for utilization of free-time of the workers and employees, of the commuters and of the women with and without children.

AZ ÉPÍTŐIPARI STATISZTIKÁRA VONATKOZÓ NEMZETKÖZI AJÁNLÁSOK

LUKÁCS OTTÓ

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Statisztikai Bizottsága nemzetközi ajánlásokat hagy jóvá a különféle statisztikai ágazatokra vonatkozóan. Az ajánlások általában azt tartalmazzák, hogy az egyes országok az illető ágazatra vonatkozóan milyen adatokat, milyen statisztikai egységektől, milyen körre vonatkozóan gyűjtsenek be és publikáljanak. Az ajánlások útmutatást tartalmaznak az egyes mutatók definícióira és az adatok csoportosítására is. Az ajánlások több célt is szolgálnak. Az ajánlott mutatóknak az előírt definíciók alapján történő publikálása az egyes országokban lehetővé teszi az adatoknak mind szélesebb körben történő nemzetközi összehasonlítását. Lehetségessé válik továbbá földrészekre és az egész világra összesítések, átlagok, indexek készítése. Az ajánlások célja továbbá, hogy segítsék a statisztika megszervezését olyan országokban és területeken, ahol ez még nem kielégítő, és ezzel nemcsak a nemzetközi statisztikát javítják, hanem segítséget nyújtanak a nemzeti statisztikák kifejlesztéséhez is.

I. AZ ÉPÍTŐIPARI STATISZTIKAI AJÁNLÁSOK SZÜKSÉGESSÉGE

Különösen fontos volt ajánlások kidolgozása az építőipari statisztika területén, ahol nemcsak hogy a fejlődő országok többsége nem rendelkezik megfelelő statisztikával, hanem számos fejlett ország építőipari statisztikája sem kielégítő.

Az építőipari statisztikára 1968-ig nemzetközi ajánlások nem voltak, és csak a Statisztikai Bizottság 1968. februári ülése fogadta el az első ilyen természetű anyagot. Az itt elfogadott ajánlásokat az ENSZ Statisztikai Hivatala 1968 nyarán publikálta.¹ E cikk célja, hogy a nemzetközi ajánlások főbb elveiről, az azt megelőző vitákról és problémákról tájékoztatást nyújtson.

A Statisztikai Bizottság 11. ülésén nemzetközi ajánlásokat² fogadott el az iparstatisztikára vonatkozóan. Akkor az az elképzelés alakult ki, hogy ezek az ajánlások megfelelők lesznek az építőipari statisztikára vonatkozóan is. Későbbiekben azonban nyilvánvalóvá lett, hogy ez az út nem járható, az építőipari statisztika ezen ajánlások alapján nem fejlődött, szükségessé vált az

¹ International Recommendations for Construction Statistics. United Nations. Statistical Papers. Series M. No 47.

² International Recommendations in Basic Industrial Statistics: A Guide to Objectives and Definitions. Statistical Papers. Series M. No. 17. Rev 1.

építőipari sajátságoknak megfelelő külön ajánlások kiadása. Ezt a megállapítást a Statisztikai Bizottság 13. ülészsaka jóváhagyta. A külön építőipari statisztikai ajánlások szükségességét az építőipar alábbi főbb sajátosságai indokolják:

a) az építőipari tevékenység helye gyorsan változik, még ugyanazon vállalat esetében is az építkezés helye folytonosan másutt van;

b) minthogy az építkezések nagy része szabad ég alatt bonyolódik le, a tevékenység erősen szezonális;

c) az építőipari termékek jelentős része egyedi jellegű, ami az összehasonlítást vagy összehasonlító árak alkalmazását rendkívül nehezíti, és különleges módszerek igénybevételét teszi szükségessé;

d) az egyes építkezések termelési ideje hosszú, így sok esetben szükségessé válik a befejezetlen építkezéseken teljesített munkák számbavétele is;

e) építőipari munkát a legtöbb országban legkülönbözőbb egységek végeznek: építőipari nagy- és kisvállalatok, igazgatási szervek, nem az építőiparhoz tartozó vállalatok (főleg házilag építkezéseket), és a lakosság is folytat házilagos építkezést;

f) az építőipar egyik sajátossága a fő- és alvállalkozói rendszer léte;

g) az építőipar általában állóeszközöket állít elő, vagy ezek javítását végzi, így az építőipari statisztika az állóeszközök, a beruházások statisztikájához kapcsolódik.

Az ENSZ Statisztikai Hivatala elkészítette az ajánlások első változatát, majd hozzászólásra megküldte egyes kiválasztott országok építőipari statisztikai szakértőinek. Az anyagot ezenkívül az Európai Statisztikusok Értekezlete és a Lakásépítési Bizottság közös statisztikai munkacsoportja is – 1967 decemberében Genfben – megtárgyalta.³ Az ülésen az országok képviselőiben részt vevő valamennyi szakértő elfogadta az első változatban foglalt általános elveket, és ugyanígy egyetértett azokkal az összes hozzászólást beküldő ország is, az Egyesült Államok kivételével. Az Egyesült Államok különös súlyt kívánt helyezni az egyes munkahelyeken vagy épületeken nyugvó statisztikákra, míg a vállalati vagy hasonló statisztikai egységekre alapozott statisztikáknak a közeljövőben történő megvalósításával szemben kételyei voltak. Ez a vélemény részben az Egyesült Államokban a szóban forgó ágazatban fennálló bonyolult helyzetet tükrözi. Minthogy az általános elvekkel a túlnyomó többség egyetértett, az anyag a Statisztikai Bizottság 15. ülészsaka elé került, ahol kisebb változtatások és kiegészítések után egyhangúan elfogadták.

II. AZ AJÁNLÁSOK CÉLJA

Az ajánlások megjelölik az építőipari statisztika céljait. Az építőipari statisztikának – mint fent rámutattunk – különböző célokat kell kielégítenie, ezért az adatgyűjtést amennyire lehetséges úgy kell megszervezni, hogy valamennyit egyaránt szolgálja. E különböző célok között természetesen összefüggések vannak, ezért egy begyűjtött adat több különböző célt szolgálhat. Gazdasági tervezést és igazgatási szükségleteket az adatoknak egyaránt ki kell elégíteniök. A legtöbb országban a kormány felelős a beruházások jelentős részének tervezéséért s az arra fordított kiadásokért, és mivel az építőipar termékei állóeszközök, így részei a beruházásoknak. Az építőipar fejlődése része az egész gazdaság fejlődésének. Az építőipari statisztikát ezért úgy kell megszervezni, hogy összevethető legyen a népgazdaság más részeinek statisztikájával mind a fogalmak, definíciók, mind a csoportosítások tekintetében. Végül az építőipar struktúrája, szervezete és hatékonysága természetesen érdekli a kivitelezőket is.

³ L. Conf. Eur. Stat /WG/8/ 26.

Az ajánlások lényegében azon mutatószámokat tartalmazzák, amelyeket minden országnak ajánlatos begyűjteni és megadott időközönként publikálni. Természetesen ezt a távoli célt minden ország körülményeinek és anyagi erőforrásainak megfelelően fogja elérni. Az ajánlások két változatot tartalmaznak: egyet a statisztikailag fejlett és egyet azon országok számára, melyek csak most fejlesztik ki építőipari statisztikai rendszerüket. A javaslatok a rendszeresen időszakonként (öt évenként), évenként vagy havonként (negyedévenként) begyűjtendő adatokra vonatkoznak, vagy azokra, amelyek adminisztratív forrásokból folyamatosan rendelkezésre állnak. Az ajánlások csakis azokra az adatokra vonatkoznak, amelyek megfelelnek az ajánlott megfigyelési egységeknek, így az építkezések finanszírozására vagy az épületek bérére és hasonló adatokra nincsenek ajánlások. Az ajánlások elsődleges statisztikai adatokra vonatkoznak, indexekre vonatkozó ajánlásokat az anyag nem tartalmaz, de az előszó megjegyzi, hogy a termelési, ár- és költségindexekre vonatkozólag külön anyagot fognak publikálni. Az ajánlások nem foglalkoznak azzal a kérdéssel, hogy milyen forrásokból vegyék az adatokat az egyes országok és azzal sem, hogy milyen módszerrel gyűjtsék be. Ezt az egyes országok nemzeti sajátosságainak megfelelően szervezik meg.

III. A MEGFIGYELÉS KÖRE ÉS TERJEDELME

Ami a megfigyelés körét illeti, az ajánlások az építőipart abban az értelemben jelölik ki, ahogyan azt a Gazdasági Tevékenységek Egységes Nemzetközi Osztályozása (ISIC)⁴ meghatározza. Mint ismeretes, ennek legújabb, 1968. évi változata az építőiparhoz sorolja az építőipari kivitelező és szakipari vállalatokat, továbbá az olyan házilagos építkezést végző egységeket, amelyek ugyan nem építőipari vállalathoz tartoznak, de mint önálló egységek adatot nyújtani képesek. Az ajánlások azonban nemcsak az építőiparra mint ágazatra terjednek ki, hanem igyekeznek legalább néhány adat tekintetében felvilágosítást adni az egész építési tevékenységről is.

Ez utóbbi azért szükséges, mert az építőipari tevékenység általában nemcsak az építőiparhoz sorolt egységekben zajlik le, hanem jelentős része az építőiparon kívüli szervezetek vagy a lakosság által bonyolódik. Építőipari tevékenységet a következő egységek végeznek:

a) kivitelezési szerződések alapján:

1. az építőiparhoz tartozó vállalatok és szövetkezetek (az ún. „szorosán vett építőipar”)
2. nem az építőiparhoz sorolt vállalatok vagy egyéb szervezetek (mások részére);

b) házilagos építkezés formájában:

3. nem az építőiparhoz tartozó vállalatok vagy egyéb szervek önálló építési egységei;
4. nem az építőiparhoz tartozó és önálló építőipari egységgel nem rendelkező szervezetek;
5. a lakosság.

Az előzőkből következik, hogy a nemzetközi osztályozás szerint definiált építőiparhoz az 1. és a 3. pont tartozik. Így tehát ahhoz, hogy az egész építőipari tevékenységről képet kaphassunk, nem elegendő a nemzetközi osztályozás szerinti építőiparra vonatkoztatni a megfigyelés körét. A vizsgálatok azt mutatták, hogy a nemzetközi ajánlásoknak különböző megfigyelési egységekre és megfigyelési körökre kell vonatkoznia. Ennek megfelelően a következő

⁴ Lásd: International Standard Industrial Classification of All Economic Activities. United Nations. Statistical Papers. Series M. No. 4. Rev 2.

megfigyelési egységekre és megfigyelési körökre vált szükségessé külön ajánlások készítése:

- A) azon esetekben, amikor a megfigyelési egység a kivitelező egység,
1. a szerződés alapján kivitelező vállalatok (az előző felsorolásban az 1. pont);
 2. vállalatok és egyéb szervezetek önálló építési egységei által végzett házilagos építkezések (3. pont);
 3. vállalatok és egyéb szervezetek önálló építési egységek nélkül lebonyolított házilagos építkezései (4. pont);
- B) azon esetekben, amikor a megfigyelési egység az épület, az építmény vagy a munkahely (esetleg az építési engedély),
1. az egész építőipari tevékenység (1 – 5. pont).

A fenti felsorolás alapján az építőipari kivitelező vállalatokra vonatkozóan az ajánlások időszakonként (öt évenként), éves és évnél rövidebb időközi statisztikára tesznek javaslatot. A 2. és 3. pontban felsorolt házilagos építkezésekre csak éves és időszaki megfigyelésre van javaslat. Végezetül az építményen alapuló megfigyelés történhet folyamatosan, havonként, negyedévenként, vagy esetleg évenként néhány kiválasztott adatra. Mint látható, a kivitelező oldaláról történő megközelítés esetén a lakosság építkezései és az a munka, melyet nem építőipari vállalatok végeznek mások részére, kimarad. Ezeket kivitelezői oldalról megfigyelni rendkívül körülményes lenne, és volumenük általában nem nagy terjedelmű. Meg kell jegyezni, hogy a Statisztikai Bizottság ülése különösképpen hangsúlyozta, hogy az építmények vagy építési engedélyek oldaláról történő megfigyelés nem pótolja az A/1., 2., 3. pontban említett számbavételt, és azok sem pótolják az építmény szerinti statisztikát, tehát nem alternatíváról van szó, az A) és B) pontok kiegészítik egymást.

A fenti négyes tagolás körül nagy vita alakult ki, mivel egyes (főleg tőkés) országok az 1. és a 2. alatti egységeket együtt akarták megfigyelni, azzal az indokkal, hogy a 2. alatt szereplő egységek önálló „tevékenységi egységek”, így azok az ISIC szerint is az építőiparhoz tartoznak. Ugyanakkor más (különösen a szocialista) országok külön akarták választani a házilagos építkezést a „szorosán vett építőipartól”, és ezért a 2. és a 3. alatti csoportokat kívánták összevonni. Így a legkézenfekvőbb megegyezés volt a 2. csoport külön tartása, azzal, hogy azokban az országokban, ahol lehetséges és célszerű, ezekre az egységekre vonatkozóan is mindazokat az adatokat bekérik, amelyeket az 1. csoportra bekérnek.

A fentiekben meghatároztuk a megfigyelés körét a különböző ajánlásokban. A megfigyelés terjedelme természetesen különböző megfigyelési egységek és különböző megfigyelési kör esetében eltérő.

Ha a megfigyelés köre az építőipari vállalatokat és szövetkezeteket foglalja magában, akkor az időszakos megfigyeléseknél (cenzusoknál) törekedni kell arra, hogy a megfigyelés teljeskörű legyen, tehát ölelje fel mind a nagy, mind a kis kivitelező vállalatokat. Ugyanakkor az éves és különösen az évközi statisztikáknál a megfigyelés terjedelmének szűkebbnek kell lennie, általában csak a nagyvállalatokra terjedhet ki. Mégis sok országban a kisvállalatok részesedése olyan nagy, hogy szükségesnek látszott felhívni a figyelmet arra, hogy egyes országokban évenként a kisvállalatok tevékenységének reprezentatív megfigyelése is szükségessé válhat.

Amikor a megfigyelési egység a nem építőipari vállalatok házilagos építkezést végző önálló egysége, akkor a megfigyelés minden felvételnél teljeskörű lehet, mivel itt túlnyomórészt jelentős, nagy önálló részlegekről van szó

(például vasúttársaságok vagy vállalatok építőipari részlegei, elektromos művek építési részlegei stb.).

Amennyiben a megfigyelési egység a vállalat, telep vagy egyéb szervezet, amely a házilag építkezést önálló egység nélkül bonyolítja le, akkor a megfigyelés terjedelme általában azonos az illető ágazatra vonatkozó statisztikák terjedelmével. Például az ipari, kereskedelmi, közlekedési stb. vállalatok házilag építkezéseit legcélszerűbb az éves rendszeres iparstatisztika, kereskedelmi stb. statisztika részeként megfigyelni, ilyen módon ez arra terjedhet ki, amire az illetékes ágazatra vonatkozó statisztika kiterjed.

Végezetül, amikor a statisztikai egység maga az építmény (munkahely vagy építési engedély), akkor elvben a megfigyelés kiterjedhet mindenfajta építkezésre, de gyakorlatilag sok esetben a terjedelmet adminisztratív nehézségek korlátozzák. Például, ha a megfigyelés alapja az építési engedély, akkor a megfigyelés körébe csak azok az építkezések tartoznak, amelyekre építési engedélyt kell kérni. Sok országban ez csak a városokban kötelező, más országokban csak a fővárosban, és vannak olyan országok is, ahol az engedélyezési rendszer csak a lakásépítkezésekre terjed ki. Legtöbb esetben az építési engedélyk csak az új építkezésekre vonatkoznak, aminek következtében a karbantartási, tatarozási, felújítási munkákra a statisztikai megfigyelés nem terjed ki. Természetesen amennyiben szükségesnek látszik erről az oldalról is bővíteni a megfigyelés terjedelmét, egyes területekre reprezentatív megfigyelés vezethető be, és ilyen módon a megfigyelés köre bővíthető. Abban az esetben, ha a megfigyelés nem az építési engedélyk alapján történik, hanem más, általában reprezentatív megközelítés segítségével, akkor – bár a megfigyelés köre nem függ az építési engedélyektől – technikai okokból azonban a javítási, karbantartási munkák ilyen esetekben is legtöbbször nem kerülnek megfigyelésre.

IV. MEGFIGYELÉSI EGYSÉG (STATISZTIKAI EGYSÉG)

A megfigyelési egység az az egység, amelyre a begyűjtendő adatok vonatkoznak. A beszámolási egység, amelyik a kérdőívet ténylegesen kitölti, lehet azonos a megfigyelési egységgel, de lehet különböző is. Például, ha a megfigyelési egység az építőipari vállalat, akkor általában a beszámolási egység is ugyanaz. Ha a megfigyelési egység az egyes építmény, akkor a beszámolási egység lehet a kivitelező építőipari vállalat, de lehet a városi vagy megyei igazgatási szerv is, amely az engedélyt adja, de lehet hogy a beszámolásra a beruházó kötelezett. Mint ismeretes, az iparstatisztikában általában négy statisztikai egység van, különösen érdekes a *vállalat*, a *telep*, a *helyi egység* és a „*tevékenységi egység*”. Annak ellenére, hogy a megfigyelési egység kiválasztása nyilvánvalóan az egyes országok gazdasági és szervezeti felépítésétől függ, mégis úgy tűnik, lehetséges és szükséges javaslatot tenni a különböző megfigyelési körökhöz tartozó megfigyelési egységekre vonatkozóan. A lehetséges megfigyelési egységek a következők:

- a) a vállalat;
- b) az állandó építési iroda;
- c) a „tevékenységi egység” (kind of activity unit);
- d) az egyes építmény (munkahely, építési engedély).

Ezekon kívül nyilvánvalóan foglalkozni kell a telep és a helyi egység fogalmával is, mivel az építőipari vállalatok gyakran rendelkeznek ilyen ipari

munkát végző egységekkel. Az építőipari tevékenység megfigyelési egységeként természetesen sem a telep, sem a helyi egység nem jöhet számba, minthogy ezek földrajzi helyhez kötöttek, míg az építőipari tevékenység helyét gyorsan változtatja.

Az építőiparra vonatkozó statisztikai ajánlások megfigyelési egységének kijelölésénél tekintetbe kell venni azt, hogy a többi gazdasági ágazatban milyen megfigyelési egységet jelöltek ki. Minthogy a nemzetközi ajánlások az iparra és a kereskedelemre vonatkozóan megfigyelési egységnek a telepet (establishment) jelölték ki, nyilvánvaló, hogy például az építőipari vállalatok ipari egységei (amelyek előregyártott elemeket, ajtókat, ablakokat stb. készítenek) az iparstatisztikában kerülnek számbavételre, így ezeket a többszöri számbavétel elkerülése végett az építőipari statisztikából ki kell zárni. Így alakult ki az, hogy amikor a megfigyelés köre a szorosan vett építőipar, tehát a szerződésre dolgozó építőipari kivitelező vállalatok, akkor a megfigyelési egység az ún. „tevékenységi egység” legyen. A tevékenységi egység (kind of activity unit) elvileg olyan gazdasági egység, amely egységes tulajdon vagy ellenőrzés mellett dolgozik, és teljes egészében vagy túlnyomórészt egyfajta tevékenységet folytat. Ez az egység tehát abban különbözik az iparban használatos telepi fogalomtól, hogy a telepnél a földrajzilag meghatározott hely is szerepet játszik, itt viszont nem. Ez azt jelenti, hogy ha az építőipari vállalat kizárólag építőipari tevékenységet folytat, akkor a megfigyelési egység maga a vállalat, ha azonban az építőipari vállalatnak néhány ipari tevékenységet folytató telepe is van, akkor az építőiparban a megfigyelési egység csupán a vállalat a telepek nélkül.

Megjegyzendő, hogy a tevékenységi egység felölelheti valamely vállalat egész országra vonatkozó tevékenységét, de amennyiben a rendelkezésre álló számvitel megengedi, lehetséges, hogy ezt az ország különböző területeire felbontják.

Előbb a tevékenységi egység *elvi* definícióját adtuk meg, a gyakorlatban azonban az építőipari egység szervezete és számviteli felépítettsége dönti el, hogy a meghatározás használható-e. Így gyakorlatilag a tevékenységi egység definíciója a következő lesz: a tevékenységi egység a tevékenységnek és az anyagi forrásoknak egységes ellenőrzés alatt álló összessége, amely a leghomogénebb termelő tevékenységet fogja össze. A gyakorlati szempont tehát az, hogy olyan egységet kell megfigyelésre kijelölni, amely lehetőség szerint homogén termékei tekintetében, de ugyanakkor képes adatokat szolgáltatni a termelésről, a felhasznált anyagokról, a munkaügyi kérdésekről és anyagi erőforrásairól.

Amennyiben a megfigyelés azon házilagos építkezésekre vonatkozik, amelyeket a nem építőiparhoz tartozó vállalatok önálló egységei végeznek, akkor ezek az önálló egységek lesznek a megfigyelési egységek, és ezek tulajdonképpen megint csak „tevékenységi egységek”.

Amikor a megfigyelés azokra a házilagos építkezésekre terjed ki, amelyeket önálló építési egységgel nem rendelkező nem építőipari vállalatok végeznek, akkor a megfigyelési egység a kivitelezést lebonyolító ipartelep, vállalat vagy egyéb szervezet.

Végül a megfigyelési egység lehet az egyes építmény vagy munkahely, vagy építési engedély is. Legtöbbször az építmény adott definíciójából következik, hogy arról az épületről vagy építményről van szó, amelynek építéséhez külön engedély szükséges. Egyszerű eset lenne, ha minden egyes építményre,

épületre, illetve munkahelyre külön engedély volna. Ez azonban nincs mindig így, lehetséges, hogy egy engedély több építményre is vonatkozik, sőt ezek nincsenek is ugyanazon a munkahelyen stb. A statisztika célja szerint így az egység lehet az egyes engedély, de lehetséges, hogy még az engedélyeket is fel kell bontani különböző típusú építkezésekre. Ezen megfigyelési egységre vonatkozó adatokat, mint már említettük, a legkülönbözőbb helyekről lehet kérni, többnyire azoktól az igazgatási szervektől, amelyek az engedélyeket kiadják.

Az egyes építményeket tekinteni megfigyelési egységnek bizonyos szempontokból nyilvánvalóan előnyös, ugyanakkor más szempontokból igen hátrányos. Előnyös mind az adatok földrajzi helye, mind az építmények jellege szerinti csoportosítások szempontjából. Előnyös azért is, mert ilyen módon megfigyelésre kerülhet minden építmény, függetlenül attól, hogy azt milyen szervezet vagy a lakosság maga építette. Hátrányos e megfigyelési egységnek használata viszont azért, mert nehéz megtalálni az egységeket, illetve ha az engedélyezési rendszert használják, akkor csak azok az egységek lesznek a megfigyelés tárgyai, amelyekre az engedélyezési rendszer kiterjed. Továbbá, mint-hogy a legtöbb esetben igazgatási szervek gyűjtik össze az anyagot, nagyon kevés adat kérhető, többnyire csak az építmény jellegére, teljes értékére és esetleg az építmény fizikai terjedelmére vonatkozólag.

A különböző megfigyelési egységekre és körökre vonatkozólag külön ajánlásokat adtak ki azon országok számára, amelyek építőipari statisztikával már többé-kevésbé rendelkeznek, és külön ajánlások vannak azon országok részére, amelyek építőipari statisztikájukat csak most építik ki, vagy a jövőben készülnek kialakítani. Így tulajdonképpen az országokat fejlett és fejlődő országokra osztották, de nem gazdasági, hanem építőipari statisztikájuk fejlettsége szerint.

V. A BEGYŰJTENDŐ ÉS PUBLIKÁLANDÓ ADATOK KÖRE

A begyűjtendő és publikálandó adatok körét négy tábla tartalmazza a különböző megfigyelési köröknek és megfigyelési egységeknek megfelelően. Minden táblán fel van tüntetve, hogy az ajánlott adat begyűjtése időszakonként, évenként vagy évnél rövidebb időközben történjék-e. Ezek az ajánlások 1. és 2. kategória jelzéssel (prioritással) vannak ellátva. Az 1. kategória jelzésű adatok elsőrendű fontosságúnak tekintendők mind nemzeti, mind pedig nemzetközi szempontból, míg a 2. kategória jelzésű adatok a második lépcsőt jelentik az építőipari statisztika kiszélesítése terén.

Az első tábla a szorosán vett építőiparra, tehát a kivitelező vállalatokra (vagy tevékenységi egységekre) vonatkozik. Az időszaki és az éves megfigyeléseknél a javasolt mutatók köre közel azonos, de míg az időszaki felvételeknél a kisvállalatokat is számba veszik, addig a javaslat szerint évenként a kisvállalatoktól csak az elvégzett munkák értékét tudakolják, ezt is főleg reprezentatív megfigyelések útján.

a) Megfigyelési egység

A megfigyelési egység tekintetében három csoportosító ismérv számbavételét javasolják. Ezek: a *főtevékenység* (általános kivitelező vállalat, esetleg külön a magas- és mélyépítő vállalat, szakipari vállalat stb.); a *tulajdonos jellege* (állami, szövetkezeti, magán, vegyes) és a *jogi forma*, amelyben a megfigyelési egység, illetve az egység vállalata működik. A csoportosító ismérveken

túlmenően a megfigyelési egységek számának publikálását javasolják. Ez utóbbi mind az időszakai, mind az éves megfigyelésekre vonatkozik. A viták során felmerült, hogy egyes országok vonatkozásában a tulajdonos jellege és a jogi forma szerinti csoportosításokat össze lehet vonni, azaz részletesebb csoportosítással lehet helyettesíteni. Különösen ez a helyzet a szocialista országokban.

b) Foglalkoztatottság

Az időszakai és az éves statisztikában megfigyelésre kerül az összes dolgozó egy időpontra (vagy rövid időszakra) vonatkozó létszáma, elkülönítve a dolgozó tulajdonosokat és a nem fizetett dolgozó családtagokat az alkalmazottaktól. Minthogy az építőiparban a nem fizetett dolgozó családtagok száma jelentéktelen, szükségtelenné látszott ezeket a dolgozó tulajdonosoktól elválasztani. Az ajánlások az alkalmazottakat munkásokra és egyéb dolgozó szerinti részletezésben javasolják megfigyelni. Ezt az egy időpontra vagy egy rövidebb időszakra (egy hétre) vonatkozó megfigyelést ajánlatos a csúcsideőszakra (például Magyarországon szeptember vagy október elejére) tenni. A továbbiakban az ajánlások az alkalmazottak átlagos számának megfigyelését is javasolják, és erre vonatkozóan két alternatív módszer alkalmazására hívják fel a figyelmet. Az egyik az átlagos létszám közvetlen megfigyelése; ezt a módszert alkalmazzák általában a szocialista országok. A másik módszer néhány időpontban való megfigyelést javasol, és az így megállapított létszámadatokból átlagok kiszámítását. A néhány időpont lehet például minden negyedév közepe és az ezen időpontokra (időszakokra) kapott adatokból számítható az évi átlagos létszám.

Végül a nagyvállalatok részére – másodrendű fontossággal – javasolják a munkaórák megfigyelését is. E kérdés felett szintén elég sok vita volt, mert míg egyes országokban ezeknek az adatoknak a nyilvántartása nem megfelelő, és nem is tartják nemzetközi szempontból fontosnak, addig más országok ezt elsőrendű fontosságúnak tekintik, sőt bizonyos termelésiindex-számításoknál a vonatkozó adatokat fel is használják.

c) A munkabérek és bérjárulékok

Az összes bér- és bérjárulék jellegű költségek kimutatására szükség van. Külön kerülnek kimutatásra a bérek és fizetések, és külön a munkaadók hozzájárulásai a társadalombiztosításhoz, a nyugdíjhoz vagy hasonló szociális alapokhoz. A bérek és fizetések munkásokra és egyéb alkalmazottakra való bonthatását másodrendű fontossággal javasolják az ajánlások.

d) A vásárolt vagy felhasznált anyagok értéke és a mások által teljesített szolgáltatásokért történő kifizetések

Ezek az adatok az időszakai és az éves megfigyelésben kerülnének begyűjtésre, és az építőipar jellegének megfelelően a következő részeket kell az egész tételből kiemelni:

1. a nyers- és tüzelőanyagok, alkatrészek stb. értéke és ebből az egyes fontosabb anyagok mennyisége és értéke;
2. az építési egység állószerkezetein mások által végzett javításokért és karbantartásokért kifizetett összegek;
3. gépek és felszerelések bérleti díjai.

Nagyobb vita az országok között csak a kiemelt fontosabb anyagok mennyiségi és értéki számbavételénél volt, amennyiben egyes országok számviteli nehézségek miatt lehetetlennek tartották ennek számbavételét, ugyanakkor más országok nemcsak egyes anyagok, hanem majdnem az összes anyag megfigyelését szorgalmazták. Az országok túlnyomó többsége azonban lehetségesnek tartotta, hogy a legfontosabb anyagokból felhasznált mennyiséget és ezek értékét megfigyeljék és esetenként publikálják.

e) *A másoktól vásárolt nem ipari és építőipari szolgáltatások értéke*

Ez a kérdés elsősorban azon országok részére fontos, amelyek az ún. SNA (System of National Accounts) rendszert használják, azaz bruttó nemzeti terméket stb. számítanak, míg ebből a szempontból nem olyan fontos a szocialista országok számára, amelyek nemzeti jövedelmüket az ún. MPS (Material Product System) rendszer szerint számolják el. Természetesen a költségek vizsgálata szempontjából ezen országokban is fontos e tételek megfigyelése. Nem ipari szolgáltatásokon főleg olyan kifizetések értendőek, mint a házbér, a kamat, a biztosítás, a reklámköltség, a szállítási költségek, a szakértői díjak stb. Néhány esetben, amennyiben nem a vállalat a megfigyelési egység, előfordulhat, hogy nem az összes költségre, csak a kiválasztott ilyen típusú költségekre lehet adatokat biztosítani.

f) *Az alvállalkozók által végzett munkákért történő kifizetések*

Ezt az információt nem minden ország igényli, de nyilvánvaló, hogy feltétlenül be kell szerezni azokban az országokban, ahol csak a fővállalkozói termelési érték áll rendelkezésre, és nem lehetséges közvetlenül bekérni az egyes saját munkaerővel végzett munkák értékét. Annak ellenére tehát, hogy ez a kérdés csak másodrendű fontossággal szerepel mind az időszak, mind az éves megfigyelésekben, sok országban nélkülözhetetlen a nettó termelési érték vagy a hozzáadott érték kiszámításához.

g) *Állóeszközök*

Az időszak folyamán beszerzett új állóeszközök értékének számbavételét a következő bontásban javasolják:

- a) gépek és felszerelések, kivéve a szállítóeszközöket;
- b) szállítóeszközök;
- c) épületek és egyéb építőipari munkák.

Nem kötelezően másodrendű fontossággal szerepelnek a vásárolt használt állóeszközök a fenti bontáshoz hasonló részletezésben, sőt még a telek (föld) értéke is szerepel, továbbá a használt állóeszközök eladása is. Ezek megfigyelése alapján az állóeszközök gyarapodása is kiszámítható. Egyes országok nehézkesnek tartották a telek és az épület értékének különválasztását, de végül is egyetértettek ezzel a javaslattal, minthogy adózási szempontból minden országban külön kell választani e tételeket. (Az épület leírható, a telek nem.)

h) *A legfontosabb gépek és felszerelések száma és kapacitása*

A vonatkozó utasítások konkrét listát adnak azokról a legfontosabb gépekről és felszerelésekről, amelyek nemzetközileg és az egyes nemzetek építőiparának technikai felszereltségére legjellemzőbb adatok. Problémák egyrészt azzal

kapcsolatban merültek fel, hogy e gépek egy része az építőiparon kívül helyezkedhet el, és azokat kölcsönzés útján veszik igénybe, másrészt egyes országokban a vállalkozók nem szeretnek gépállományukról vallomást tenni, mert bizonyos állami munkák megszerzéséhez nagyobb mértékű felszereltséget kell felmutatniok. Végül is megállapodás történt, hogy elsőrendű fontossággal csak az időszakos megfigyelésben szerepel ez az adat, míg az éves adatgyűjtés szempontjából másodrendű fontossággal javasolják. Minthogy ez az adat a legtöbb országban egy meghatározott napra és a vállalat által ténylegesen használt gépekre vonatkozik (függetlenül attól, hogy azok tulajdonában vannak-e vagy sem), ezért legcélszerűbb ezt a csúcsidőszakra vonatkozólag számba venni.

i) *A nyers- és tüzelőanyag-, alkatrész- stb. készletek értéke a beszámolási időszak elején és végén*

Ezt az adatot mind az időszaki, mind az éves megfigyelés számára javasolják az ajánlások, mégpedig a nagyvállalatokra vonatkozólag elsőrendű fontossággal.

j) *Termelés*

A termelésre vonatkozó adatok összeállítása okozta a legtöbb vitát, mivel az egyes országok eljárásai és lehetőségei, bizonylati rendszerei különbözők. Míg egyes országokban a fővállalkozói munkákat veszik számba, tehát a megrendelők által kifizetett számlák teljes összegét függetlenül attól, hogy azt saját dolgozóival kivitelezte-e a statisztikai egység vagy alvállalkozók segítségével, addig más országokban csak a saját munkaerővel kivitelezett munkák értékét figyelik meg. Legbonyolultabb a helyzet az Egyesült Államokban, ahol az egyes kivitelezőknél sem a fővállalkozói munkák összege, sem a saját erővel végzett munkák értéke nem állapítható meg, hanem csak az összes számla összege, amelyet lehetséges, hogy fővállalkozóként, de az is lehetséges, hogy alvállalkozóként inkasszált. A saját termelési érték tehát csak számítások útján határozható meg. Felmerült továbbá az is, hogy egyes országok az elkészült építmények értékéből indulnak ki, és ezt korrigálják a befejezetlen épületek és építmények állományváltozásának értékével. Ez utóbbi eljárás körülményességét tekintetbe véve az ajánlások erre vonatkozóan nem tesznek javaslatot, de az utasításokban utalnak erre a lehetőségre is. Az ajánlások 5 különböző tétel megfigyelését javasolják.

1. A fővállalkozói termelési érték. Ez az a termelési érték, amelyet az építési egység szerződések alapján kivitelez, és magában foglalja a mások által teljesített alvállalkozói munkákat is, továbbá az építési egység saját részére, saját rezsi-ben végzett építkezéseket. Az ajánlások a termelési értéket egyrészt új építkezésekre, másrészt javításokra, tatarozásokra és fenntartásokra javasolják bontani. Az új építkezéseket három csoportban figyelik meg: lakóépületek, nem lakóépületek és egyéb építési munkák. A javítási, tatarozási és fenntartási munkákat is javasolják kettébontani felújításokra és egyéb javításokra. Ez utóbbi azonban sok országban nehézséget okoz.

2. A saját munkaerővel kivitelezett munkák értéke.

3. Az alvállalkozói munkák értéke, tehát azon munkák értéke, amelyeket az építési egység alvállalkozóként végzett.

4. Az építőipari egység ipari egységei által termelt termékek értékesítése. Ez az adat természetesen csak a megfigyelési egységhez tartozó ipari egységekre vonatkozik, azaz azoknak az ipari üzemeknek a teljesítményei, amelyeket az iparstatisztikában vesznek számba, itt nem tüntetendő fel.

5. A változatlan formában értékesítésre kerülő termékek és anyagok értéke.

Az 1–5. pontban felsorolt adatok mind az időszakai, mind az éves adatgyűjtésben elsőrendű fontosságúnak vannak minősítve. Ezenkívül az évközi adatgyűjtésben a fővállalkozói termelési érték és a saját termelési érték megfigyelését is javasolják.

k) *Nem építőipari szolgáltatásokért befolyó bevételek*

(Tehát olyan gazdasági szolgáltatásokért, amelyek a j) alatt nem szerepelnek.)

Ez az adat néhány tőkés ország javaslatára került az ajánlásba, minthogy e bevételek számbavétele elősegíti az egész megfigyelési egységre vonatkozó nettó termelési érték vagy hozzáadott érték kiszámítását. Ezt az adatot csak másodrendű fontossággal javasolják begyűjteni.

l) *Hozzáadott érték vagy nettó termelési érték*

Ez számított adat, ezért nem begyűjtésre, hanem csak kiszámításra és publikálásra van javasolva. A tőkés országok túlnyomó többsége a hozzáadott értéket számítja, mivel a leírások összege nem áll rendelkezésre, míg a szocialista országok általában a nettó termelési értéket közlik.

A fenti a)-tól l)-ig felsorolt adatoknak nemcsak begyűjtését, hanem publikálását is javasolják, mégpedig ugyanolyan gyakorisággal és fontossággal, mint a begyűjtésüket és általában tevékenység szerinti csoportosításban. (Legalább általános kivitelező vállalatok és szakipari vállalatok szerint bontva.) Ezen túlmenően két adatnak, az egységek és az összes foglalkoztatottak számának nagyság, a vállalat jogi formája és a vállalat tulajdonosának jellege szerinti csoportosítását ajánlják.

A második táblában a megfigyelés köre azokra az önálló egységekre terjed ki, melyek olyan vállalatokhoz vagy egyéb szervezetekhez tartoznak, amelyek nem az építőiparhoz vannak sorolva, és házilagos építkezést végeznek. Mint már említettük, itt is a tevékenységi egység jelenti a megfigyelési egységet, és a megfigyelés terjedelme gyakorlatilag teljes, mivel minden egységet meg lehet figyelni, hiszen ezek általában nagy egységek. Az összes javasolt adatot időszakai és éves megfigyelésre javasolják, s ugyanakkor publikálásra is. A publikált adatok csoportosítása a megfigyelt egység anyavállalatának fő tevékenysége szerint történik, ilyen módon tehát meg lehet állapítani, hogy például az elektromosenergia-iparban vagy a közlekedésben stb. mennyi házilagos építkezést végeztek ezek a nagy önálló egységek.

A tábla a következők megfigyelését javasolja:

a) Megfigyelési egység:

1. a megfigyelési egységek száma,
2. az anyavállalat fő tevékenysége;

b) Alkalmazottak:

1. az összes alkalmazottak száma néhány különböző időpontban vagy
2. az alkalmazottak átlagos száma (bármelyik módszert alkalmazzák, külön kimutatandó a munkások és az egyéb alkalmazottak száma),
3. a teljesített munkaórák;

c) Bérek és fizetések, munkások és egyéb alkalmazottak szerint részletezve;

d) Nyers- és tüzelőanyag-, valamint alkatrészkezesetek az időszak elején és végén;

e) A vásárolt vagy felhasznált anyagok értéke és a szolgáltatásokért kifizetett összegek;

f) A házilagos építkezések termelési értéke;

g) Hozzáadott érték vagy nettó termelési érték.

A harmadik tábla azokra az építkezésekre vonatkozik, amelyek olyan vállalatok, telepek vagy egyéb szervezetek házilagos építkezései, amelyek nem rendelkeznek önálló építési egységgel, és ahol a statisztikai egység maga a telep vagy a szervezet. Időszaki és éves megfigyelésre lényegében csak két adatot javasolnak. Egyik a megfigyelési egység fő tevékenysége, a másik az építési termelési érték. Mind a megfigyelt egységek számára, mind a termelési értékre vonatkozó adatok publikálása a fő tevékenység szerinti csoportosításban történik, amelyekre tehát megállapítható, hogy mennyi házilagos építkezést végeztek a különböző iparágakban és a népgazdaság többi ágában.

Megjegyzendő, hogy mind ezen, mind az előző táblán csak az új építkezések és felújítások szerepelnek, mivel a folyó javítások, tatarozások és fenntartások költségei a rezsiköltségek között számolandók el, tehát azokat a megfigyelés köréből kizárták. Erről a kérdéstről elég nagy vita volt, mivel egyes országok (különösen azok, amelyek nemzetijövedelem-számításaiknál a teljes javítási költségeket beszámítják a termelésbe, mint például valamennyi skandináv ország) a folyó javítási, tatarozási tevékenységet – melyek nagy létszámot és általában szakmunkásokat igényelnek – igen jelentősnek tartják. Ennek ellenére összhangban a legtöbb országban használatos nemzeti-jövedelem-fogalommal, megfigyelésüket kizárták azzal, hogy természetesen azok az országok, amelyek ezt szükségesnek tartják, megfigyelhetik.

Megjegyzendő továbbá, hogy a folyó javítások megfigyelése nemcsak elvi kérdés, hanem a legtöbb országban nagy gyakorlati nehézségekbe is ütközik, különösen elválasztásuk a felújításoktól.

Míg az eddig felsorolt három tábla a kivitelező egységek oldaláról közelítette meg az építőipari tevékenységet, addig a negyedik tábla, amely elvben az egész építőipari tevékenységre vonatkozik, statisztikai egységként magát az épületet, építményt vagy a munkahelyet, esetleg az építési engedélyt jelöli meg. Általánosságban a megfigyelésnek azokra az egységekre kell vonatkoznia, amelyekre építési engedélyt az igazgatási eljárások során kiadnak. Hozzáteszi azonban az utasítás, hogy amennyiben ez nem nyújt elégséges tájékoztatást a megfigyelés korlátozott terjedelme miatt, akkor reprezentatív felvételekkel a felvétel terjedelmét bővíteni lehet. A begyűjtött adatok publikálását az építmények jellege szerinti csoportosításban és – főleg nemzeti célokra – az építmények jellege és helye szerinti csoportosításban javasolja. A begyűjtendő néhány adat három csoportban szerepel.

a) Építmények, amelyekre építési engedélyt a beszámolási időszakban adtak.

1. Az építmény néhány jellemzője:
 - az építmények száma;
 - az építmény jellege;
 - az építmény helye;
 - az épített típusa.

Az építmény jellege tekintetében az országok nemzeti nomenklatúrájuk szerint csoportosíthatják az adatokat, de javasolják az ajánlások legalább az új lakóépületeket, a nem lakóépületeket és az egyéb építményeket külön kimutatni.

Az épített típusának megkérdezését csak másodrendű fontossággal javasolják, és csak azokban az országokban van ennek jelentősége, amelyek ebből a statisztikából kívánják következtetést levonni a lakosság építkezéseiről.

2. Az építmény teljes tervezett (előkalkulált) értéke. Ezeket az adatokat évnél rövidebb időszakonként javasolják begyűjteni, hiszen ezek folyamatosan állnak rendelkezésre az engedély kiadásának időpontjában.

b) A beszámolási időszak végén kivitelezés alatt álló építmények:

1. mindazok az adatok, amelyeket a/1. alatt bekérnek;
2. ugyanaz az adat, mint a/2. alatt;
3. a teljesített munkák értéke az építményen a beszámolási időszak végéig.

c) A beszámolási időszak alatt befejezett építmények:

1. mindazok az adatok, mint a/1. alatt;
2. a befejezett építmény értéke és mennyisége. A mennyiségek az országban használatos mennyiségi mértékegységekben tüntetendők fel, általában az alapterület négyzetméterben, a térfogat köbméterben.

VI. A MEGFIGYELÉSRE ÉS PUBLIKÁLÁSRA JAVASOLT ADATOK FOGALMI MEGHATÁROZÁSAI

A továbbiakban az egyes adatok fogalmi meghatározásaiból a legfontosabbakat, illetve azokat, amelyek a magyar gyakorlattól eltérnek, ismertetjük.

A megfigyelési egységek száma

Az építőipar struktúrájának, mint ismeretes, értékes mutatója a megfigyelési egységek számának megoszlása tevékenység és nagyság szerint. A megfigyelési egységek számának számbavételére különböző módszerek lehetségesek. Néhány ezek közül:

- a) azoknak az egységeknek a száma, amelyek kérdőívet töltöttek ki;
- b) azoknak az egységeknek a száma, amelyekre a publikált adatok vonatkoznak. (Tehát ugyanaz, mint a) pont alatt, ide számítva azokat az egységeket, amelyekre becslések készültek);
- c) a megfigyelési egységek száma egy meghatározott napon (például a csúcsidezőszakban).

Azokban az esetekben, amikor a kis egységeket reprezentatív megfigyelések alapján veszik számba, legalább időszakonként helyes volna az összes egység és azon egységek számát is megadni, amelyek kérdőívet kitöltöttek.

A vásárolt vagy felhasznált anyagok és a mások által teljesített szolgáltatásért történő kifizetések

Ennél a tételnél két eljárás lehetséges.

Az első alternatíva a *vásárolt* anyagok számbavétele. Ebben az esetben mindazokat az árukat (kivéve az állóeszközöket), amelyek a megfigyelési időszakban a megfigyelési egység ellenőrzése alá és birtokába kerültek, számba kell venni. A vásárlás időpontját összhangba kell hozni a készletek definíciójával abban az értelemben, hogy valamely anyagot akkor kell vásároltnak tekinteni, amikor az a készlet számlákra bevételezésre kerül. Általánosságban az anyagokat akkor szokták megvásároltnak vagy beérkezettnek tekinteni, amikor a megfigyelési egység raktáraiba, vagy az építkezés színhelyére kerül. Ezeket az anyagokat a tényleges beszerzési áron kell értékelni, azaz olyan áron, amely magában foglalja a beszerzési árat, az összes szállítási és hasonló költséget, az adókat, de nem tartalmazza az árengedményeket. Amennyiben az építőipari vállalat keretében ipari termelés is folyik, és az ezt végző ipari üzem külön megfigyelési egységnek számít, akkor a vásárolt anyagok között fel kell tüntetni azokat az anyagokat is, amelyeket ettől az ipari termelőegységtől kap. Elvben ezeket is termelői áron kellene értékelni. Ebben az esetben a megfigyelési egység adataiból kizárják azoknak az anyagoknak az értékét, amelyeket ez a külön ipari egység használt fel.

A második alternatíva az az eset, amikor a *felhasznált* anyagok értékét veszik tekintetbe. Ez az összes anyagot tartalmazza, amely a megfigyelési egység tulajdonában volt, és amely az időszak alatt a termelési folyamatba bekerült. Elvben ezeket is beszerzési áron kell értékelni, mégpedig az abban az időpontban érvényben levő beszerzési áron, amikor a termelési folyamatba bekerülnek. Ahol a számvitel mutatja ezeket az értékeket, ott a könyv szerinti érték is elfogadható, annak ellenére, hogy ez sok esetben nem a beépítéskor érvényes árat mutatja.

Abban az esetben, ha valamely építkezésen a megfigyelési egység a fővállalkozó, akkor az összes olyan anyag jelentendő, amely a megfigyelési egység tulajdona, függetlenül attól, hogy azt az egység mint fővállalkozó használta-e fel, vagy saját alvállalkozói építették be. Amennyiben a megfigyelési egység alvállalkozó valamilyen munkán, akkor mindazt az anyagot jelenteni kell, amely az egység tulajdona volt és felhasználták. Természetesen az egység által felhasznált, a fővállalkozó tulajdonában levő anyagok az alvállalkozó által nem jelentendők.

Végül meg kell jegyezni, hogy néhány országban a felhasznált anyagok jelentős részét a beruházó vásárolja meg, és az építési egységnek csupán átadja a munka elvégzésére. Amennyiben az ilyenfajta ügyletek valamely országban jelentősek, akkor a szóban forgó anyagokra vonatkozó információk is beszerezhetők, de feltétlenül külön adatként, amely nem keverendő össze a megfigyelési egység által jelentett felhasznált anyagok értékével.

Állóeszközök

Az adatok azokra a költségekre vonatkoznak, amelyeket a megfigyelési egység az év folyamán olyan eszközök beszerzésére fordított, amelyek előreláthatólag több mint egy évig lesznek használatában (épületek, gépek, felszerelések, szállítóeszközök). Idetartoznak a nagyobb átalakítások, felújítások is, amelyeket a meglévő állóeszközökön végeznek olyan módon, hogy ez meghosszabbítja az állóeszköz élettartamát. Beszámítandók a megfigyelési egység saját munkájával előállított állóeszközök vagy nagyjavítások, felújítások is. Nem számítandók viszont az állóeszközök értékébe a folyó javítási és karbantartási munkák.

A más egységektől beszerzett állóeszközöket teljes költségükön kell értékelni, tehát figyelembe veendő a beszerzési ár, valamint a beszerelés költségei az adókkal és illetékekkel együtt, de nem szabad az állóeszközök értékébe beszámítani a finanszírozási költségeket. Amennyiben ezek az adatok a vállalat könyveiben rendelkezésre állnak, akkor a könyv szerinti érték elfogadható.

Általában abban az időpontban kell az állóeszközt számításba venni, amikor beszerezték, vagy a megfigyelési egység részére átadták, és az állóeszközszámlára vételezték. Kivételt képez az építési munka, amelynél a megfigyelési egység állóeszközének tekintendő az elvégzett munka, függetlenül attól, hogy befejezték-e vagy sem. A legtöbb országban az elvégzett építési munkákra havonta vagy negyedévenként előleget fizetnek, ily módon ezeket az előlegeket állóeszköznek tekintik. Ez a definíció tehát azt jelenti, hogy az előlegeket másképpen kell kezelni az építési munka és másképpen az egyéb állóeszközök tekintetében. Egyes országokban ezt nem lehet különválasztani, és ezért lehetséges, hogy ezek az országok az összes előleget (tehát a gépekre stb. fizetett előleget is) állóeszköznek fogják tekinteni.

A legfontosabb gépek és felszerelések száma és kapacitása

A legfontosabb gépek és felszerelések számát legajánlatosabb egy meghatározott napon (legjobb a csúcsidőszakban) számba venni. A statisztikai számbavétel terjedjen ki mindazon gépek és egyéb felszerelések számára és kapacitására, amelyek az adott időpontban a megfigyelési egység rendelkezésére állnak, tehát az összes gépekre, akár az építés színhelyén vannak, akár tartalékban vagy javítás alatt. Mindazokat a gépeket számba kell venni, amelyek a megfigyelési egység tulajdonában vannak, de azokat is, amelyeket a megfigyelési egység bérel. Természetesen nem kell beszámítani azokat a gépeket, amelyeket egy másik egységnek bérbe adtak. Egyes országokban könnyebben lehet a tulajdonosoktól megtudni a felszerelésekre vonatkozó adatokat, mint a felszerelések használatától. Figyelembe kell venni azokat az egységeket is, amelyek nem építési vállalatok, hanem építési gépek kölcsönzésével foglalkoznak. A fő cél, hogy megállapítsuk az országban rendelkezésre álló építőipari gépek számát és kapacitását, így ennek megfelelően kell a számbavételt megszervezni.

Termelés

A termelési statisztikát úgy kell megszervezni, hogy ne csak a teljes termelésről adjon információt, hanem visszatükrözze a munka megszervezését is. A termelési érték csoportosítása elősegítheti ezt a célt, így a következő aggregátokat ajánlatos összeállítani:

1. azon építési munkák összege, amelyeket azokon az építményeken végeznek, ahol a megfigyelési egység a fővállalkozó, és amelyeket házilagos építkezésben végzett az egység. Ezek a teljesítmények magukban foglalják mindazt a munkát, amelyet a fővállalkozó részére az egység saját munkaerője vagy alvállalkozói elvégeztek;
2. azon építési munkák összege, amelyeket a megfigyelési egység mint alvállalkozó teljesített;
3. azon építési munkák összege, amelyeket az egység saját munkaerőjével végzett;
4. alvállalkozóknál történt kifizetések a végzett munkáért.

A fenti négy csoport számbavétele teszi lehetővé különböző termelési értékek megállapítását, melyek között szoros összefüggések vannak. A legfontosabb az építőipar teljes termelésének megállapítása. Általában ez kétféle módszerrel történhet. Az első: összeadják azokat a munkákat, amelyeket minden egység a saját munkaerőjével végzett, a második: a fővállalkozói termelési értékek összege, ezekhez természetesen a saját rezsiben végzett építkezések is hozzáadandók.

A fővállalkozói termelési érték

Ez magában foglalja mindazon építési tevékenységek értékét, amelyeket azokon az építményeken végeztek, amelyeknél a megfigyelési egység a fővállalkozó, tekintet nélkül arra, hogy azt a megfigyelési egység vagy alvállalkozói végezték-e. Általában a beruházókhöz benyújtott minden számlát be kell számítani. Idetartoznak a saját rezsiben végzett építési munkák is, amelyeket a megfigyelési egység saját állóeszközként használ fel, továbbá mindazok, amelyeket saját rezsiben végzett ugyan, de a későbbiekben az építmény elkészülte után eladja, vagy bérbe adja. Míg egyes országokban ezt az adatot közvetlenül a megfigyelési egységektől be lehet gyűjteni, addig más országokban

csak a befejezett építmények értékéből lehet kiindulni, és ezt korigálni kell a folyamatban levő építkezések időszak eleji és végi állományának különbségével. Általánosságban egy munkát befejezettnek akkor tekintenek, ha azt a megrendelőnek átadták, és a végelszámolásokat benyújtották. Azokban az esetekben azonban, amikor az építkezés saját használatra vagy eladásra készült, az épület készen létét fizikai tulajdonságai alapján kell megállapítani. Az épület értéke az összes munkák értékét magában foglalja, függetlenül attól, hogy azokat milyen időszakban végezték. (Tehát az építési munka megkezdésétől a munka befejezéséig.) A befejezetlen munkák értékébe mindazon munkák értékét be kell számítani, amelyeket elkezdtek, de még nem fejeztek be. Ezeknek értékét vagy az előlegek alapján, vagy a beépített anyagok, a kifizetett munkabér és egyéb költségek figyelembevételével lehet megbecsülni.

A megfigyelési egység saját munkaerővel végzett építési munkák értéke

Ez az aggregát kiszámítható a fővállalkozói termelési értékéből, melyet fent definiáltunk, hozzáadva azon munkák értékét, amelyeket a megfigyelési egység mint alvállalkozó végzett és levonva az idegen alvállalkozók által végzett munkák értékét, vagy a megfigyelési egységek közvetlenül szolgáltatják ezt az adatot.

A termelési érték megfigyelésével kapcsolatosan még egy probléma merült fel, éspedig: egy olyan kérdés megoldása, mely a saját rezsiben végzett építkezésekkel kapcsolatos. Előfordul ugyanis, különösen az önálló vagy saját rezsiben végzett munkát végző egységek esetében, hogy a saját rezsiben végzett építkezés egyes részeit alvállalkozóknak adják ki. A kérdés az, hogy ez beszámítható-e ezen egységek saját rezsiben végzett munkáiba, vagy hogyan kell kezelni ezt a termelést.

Megállapítható, hogy a különböző országokban ilyen esetekben különböző módszereket alkalmaznak. Így, ha minden számbavétel fővállalkozói termelési érték alapján történik, akkor ebben az esetben is úgy járnak el, tehát a saját rezsiben végzett építkezések jelentéseinek is beszámítják az alvállalkozók teljesítményeit. Más országokban, ahol az építési termelési statisztika a saját munkaerővel végzett építési tevékenység számbavételén alapszik, ott az alvállalkozói munkákat kihagyják, és ezt az alvállalkozók jelentik. Végül néhány országban úgy szervezték meg a jelentést, hogy az alvállalkozók abban az esetben, ha nem a beruházó által megbízott fővállalkozó részére készítik a munkát, hanem saját rezsiben végzett építkezés számára, akkor ezt úgy jelentik, mintha fővállalkozói munkát végeztek volna. Ilyen esetben természetesen a saját rezsiben végzett munkát az alvállalkozói munkák nélkül kell jelenteni.

A többi meg nem említett fogalmi meghatározás általában azonos a Magyarországon használt fogalmi meghatározásokkal, és nem váltott ki nemzetközileg sem jelentősebb vitákat.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Statisztikai Évkönyve adatokat közöl az építőiparra vonatkozóan is. A legutolsó Évkönyvből⁵ kitűnik, hogy az ott feltüntetett öt adatot csak mintegy 16 ország volt képes közölni teljes egészében évenként, és további mintegy 40 ország az adatok egy részét publikálja és azt is csak időközönként. Ha ezeket a statisztikákat összehasonlítjuk más ágazatok statisztikájával⁶, akkor nyilvánvalóvá lesz az építőipari statisztika

⁵ Statistical Yearbook 1967. United Nations. New York. 1968.

⁶ Például az 1963. évi iparstatisztikai világgösszeírás alkalmából 96 ország hajtott végre összeírást.

tika világméretű elmaradottsága, amely részben az építőipari tevékenység sajátosságaiból folyik. Remélhető, hogy a fentiekben ismertetett nemzetközi ajánlások hozzájárulnak az építőipari statisztika kifejlődéséhez, színvonalának emelkedéséhez szerte a világon.

РЕЗЮМЕ

Автор статьи подвергает рассмотрению международные рекомендации по статистике строительства, которые были приняты на состоявшемся в феврале 1968 года заседании Статистической комиссии ООН. Текст рекомендаций был опубликован Статистическим бюро ООН летом 1968 года под заглавием „International Recommendations for Construction Statistics” (United Nations. Statistical Papers. Series M. No. 47) (Объединенные Нации, Сообщения по статистике, Серия, М. № 47).

SUMMARY

The article gives an information about the international recommendations relating to construction statistics accepted by the 1968 February meeting of the Statistical Commission of the UN. The text of the recommendations was published in summer 1968 by the Statistical Office of the UN with the heading: International Recommendations for Construction Statistics (United Nations. Statistical Papers, Series M. No. 47).

A FRANCIA KONJUNKTÚRAKUTATÁS ÉS RÖVID TÁVÚ ELŐREJELZÉS*

DR. BÓC IMRE

A rövid távú előrejelzések és konjunktúranulmányok összeállításának elsődleges célja a kormányzat és a vállalatok tájékoztatása a konjunkturális helyzet rövid távon várható alakulásáról, és ezzel a hozandó operatív döntések jobb megalapozása. A konjunktúrakutatás kapcsolata a tervezés rendszerével rendkívül laza, a tervezők az éves tervek, előrejelzések készítésének harmadik fázisában, az előirányzatok korrekciójánál és finomításánál veszik figyelembe a konjunktúrakutatás adatait.

A rövid távú előrejelzések és konjunktúranulmányok az Állami Statisztikai és Gazdaságkutató Intézetnél (Institut National de la Statistique et des Études Économiques, továbbiakban INSEE) készülnek. Az előrejelzéshez szükséges adatok nagy részét ankétok útján szerzik be. Az INSEE által szervezett ankétok két fő területe a lakossági fogyasztás és a vállalati konjunktúra alakulása.

1. A FOGYASZTÁS RÖVID TÁVÚ ELŐREJELZÉSE

A lakossági fogyasztás előrejelzése három ankéttípusra épül: *a*) permanens ankétok, *b*) 5 évenkénti célankétok, *c*) 3 évenkénti konjunktúra- (vásárlási szándék) ankétok.

a) A *permanens ankétok* két alaptípusa a háztartások életkörülményeit és az élelmiszer-fogyasztást vizsgálja.

A háztartások életkörülményeire vonatkozó ankét szóbeli, az INSEE küldött munkatársai kérdőívek alapján a kijelölt háztartásoknál szóbeli kérdéseket tesznek fel. Évi 12 000 háztartást figyelnek meg oly módon, hogy ezek közül minden hónapban másik háztartáshoz küldenek ki kérdezőbiztosokat. A kiválasztás véletlenszerű, de nem előre meghatározott szociális csoportok, hanem földrajzi terület szerint történik. Az összeírók a kijelölt területen választják ki véletlenszerűen a megfigyelendő 1000 háztartást.

A kérdőív a következő főbb kérdéscsoportokat öleli fel:

I. A háztartások összetétele. Ezen belül a családtagok száma, foglalkozása, szociális helyzete.

* Dr. Zala Júlia, a Gazdaságkutató Intézet igazgatója és dr. Bóc Imre, a Gazdaságkutató Intézet munkatársa 1968. március 22 és 29 között tanulmányozta a francia rövid távú tervezés és konjunktúrakutatás módszereit és szervezetét. A tanulmányút tapasztalatait két cikk foglalja össze, melyek közül az első az éves gazdasági előrejelzés módszereivel és szervezetével foglalkozott (lásd: *Statisztikai Szemle*, 1968. évi 10. sz. 998–1010. old.).

II. Lakásviszonyok és energiafogyasztás. Ezen belül a lakószobák száma, a fűtési módozat, a lakbér, a fűtési, telefon-, villany-, gáz- stb. költségek.

III. Egyéb jelentős kiadások. Ezen belül a háztartás felszereltsége fontosabb tartós fogyasztási javakkal, valamint az utolsó 12 hónap alatti beszerzések. A beszerzésnél megállapítják a vásárlási értéket, a fizetési feltételeket (készpénz, hitel). A ruházkodási kiadásokkal kapcsolatos kérdések az ankét időpontját megelőző két hónap vásárlásaira vonatkoznak. Külön kérdezik az üdülési költségekre, a szociális juttatásokra, a háztartási alkalmazottakra vonatkozó adatokat.

A szóbeli ankétokat esetenként egyes háztartások egy heti kiadásait szemléltető adatokkal egészítik ki.

Az élelmiszer-fogyasztásra vonatkozó ankétok során az élelmiszer-kiadások volumenének és összetételének megfigyelésére 15 000 háztartás adatait dolgozzák fel.

A megfigyelés alapját a háztartásoknak kiadott kiadási naplók adatai szolgáltatják. A felvétel a háztartásban és a háztartáson kívül fogyasztott élelmiszerekre terjed ki, beleértve a saját termelésből vagy más módon ellenszolgáltatás nélkül kapott élelmiszereket is. A kereskedelemben vásárolt termékeknél annak feltüntetését is kérik, hogy a vásárlás milyen típusú üzletben történt.

b) A *célankétokat* általában ötévenként, a permanens ankétok mellett szervezik meghatározott kérdések vizsgálatára. Ilyenek például: a textil-fogyasztás (ruházat, lakástextil), a lakásviszonyok, a közlekedés, az egészségügyi ellátás, az üdülés.

Az utolsó célankétokat 1963-ban szervezték. Ezek során 10 – 20 000 háztartást kérdeztek meg.

c) A *konjunktúraankétokra* mintegy háromévenként kerül sor. Céljuk a háztartások vásárlási szándékainak felderítése. A kérdőívet az ankétot végző hivatalos személy a családfő jelenlétében tölti ki. A konjunktúraankét mintegy 7000 háztartásra terjed ki. A konjunktúraankét kérdőíveinek főbb pontjai:

I. A család összetétele.

II. A háztartás felszereltsége tartós fogyasztási javakkal (vásárolt vagy bérelt eszközök, a vásárlás időpontja, a háztartás egyes készülékekkel való felszerelésének sorrendje). A vásárlási szándékot egyrészt a következő 2 – 3 évre, másrészt ezen belül a folyó év végéig kérdezik. A folyó évre tervezett vásárlásoknál a vásárlás szándékolt időpontját is vizsgálják a következő időszakokra: április végéig, április és a szabadságidő között, a szabadságidő alatt vagy után.

III. Egyéb jelentősebb kiadások. Ezen belül a háztartásoknak a következő 2 – 3 évben, illetőleg az ankét évének végéig tervezett más jelentősebb kiadásait – például festés, egészségügyi felszerelés, konyhafelszerelés vásárlása – írják össze.

IV. Gépkocsi. 19 kérdéscsoport foglalkozik a gépkocsiállománnyal, illetve a vásárlási szándékkal.

V. Lakásviszonyok. Ezen belül a lakás jellege (bérelt vagy saját), a beköltözés időpontja, a lakbérkiadások alakulása az előző évhez képest, a lakásváltoztatási szándékok, a nyaralóval, víkendházzal kapcsolatos adatok.

VI. Általános kérdések. E kérdések a családfőnek az ország általános helyzetére, például az életszínvonal múltbeli és várható alakulására, a foglalkoztatottságra, az árszint alakulására (szintén a múltban és a jövőben) vonatkozó véleményével kapcsolatosak. A vagyoni helyzetre vonatkozó kérdések a jelenlegi helyzetet, az elmúlt hat hónap alatt bekövetkezett változást és a következő hónapokra várható alakulását mérik fel. Külön kérdésként teszik fel, hogy a jövedelem növekedése esetén melyek a családfő tervei, nagyobb pénzösszeg (például három havi fizetés) megszerzése esetén azt hogyan használná fel.

A konjunktúraankét során megkérdezett mintegy 7000 háztartásnak kb. felénél utólagosan újabb ankétot végeznek annak megállapítására, hogy a szándékolt vásárlásokból mi valósult meg.

Az ankétok adatainak felhasználása

A fogyasztás rövid távú előrejelzésének fontosabb, de nem kizárólagos adatait az ankétok szolgáltatják. A háztartások negyedévenkénti fogyasztásának megállapítása céljából az ankétok számszerű eredményeit olyan jelzőszámokkal korrigálják, illetve egészítik ki, mint például a nagyáruházak forgalmi adatai, a közvetett adók, a posta statisztikája az újonnan bejelentett rádiókról és tv-készülékekről, a kiadott gépkocsi forgalmi engedélyek, a benzinfogyasztás stb. Közvetlen kiskereskedelmi forgalmi adatok hiányában számításba veszik a Pénzügyminisztérium által szervezett ankétok eredményeit is, így például a Nemzeti Bank által szervezett háztartási kiskereskedelmi forgalomra vonatkozó ankét adatait. (A Nemzeti Bank ankétja jelenleg a textíliákat és az elektromos háztartási felszereléseket forgalomba hozó kiskereskedelmet vizsgálja.)

Mindezek az adatok azonban számos bizonytalansági tényezőt tartalmaznak. (Ennek oka lehet például az adózási számok időbeni eltolódása, a reprezentáció meg nem felelő nagysága, a különböző szektorok egyenlőtlen részesedése a reprezentációban, az értékesítési adatok globalitása, mely nemcsak a háztartások vásárlásait foglalja magában stb.) Ezért az adatok értékelése és felhasználása csak nagy óvatossággal történhet.

A középtávú tervezéshez felhasznált ankétadatokat a termelés, a külkereskedelem stb. mérlegeinek adataival ellenőrzik és korrigálják. Az ötéves tervezéshez összeállított bázisadatoknál mintegy 5 százalékos hibahatárral számolnak. A fogyasztás rövid távú előrejelzésénél csak folyó áron számolnak, míg az ötéves tervekhez használt bázisadatokat folyó és változatlan áron számítják ki. Ennek megfelelően a fogyasztás éves fejlődésére 1950 óta homogén számítások készülnek folyó és változatlan áron.

Az eddigi tapasztalatok arra utalnak, hogy a fogyasztás ingadozása megközelítően megfelel a termelés ingadozásának, de annál kiegyenlítettebb.

A fogyasztás rövid távú alakulásának statisztikai adatait – mind az egész fogyasztást, mind annak egyes összetevőit tekintve – elsősorban megfelelő éves bázisszámok kialakítására használják. A jelenleg rendelkezésre álló, a termelésre, az elosztásra vagy a háztartások közvetlen fogyasztására vonatkozó adatok még nem teszik lehetővé az éves számokon túlmenő koherens háztartásfogyasztási számok kimunkálását a javak és szolgáltatások mérlegéhez.

Ugyanakkor felmerült annak szükségessége, hogy a fogyasztás, a végső kereslet ennél rövidebb távú előrejelzéseit is kidolgozzák. E nélkül nem értékelhető a gazdaság általános fejlődése, és nem hozhatók a kínálat megközelítően pontos ismeretére alapozott állami döntések sem. Az előrejelzések legfontosabb soron következő feladatát ezért Franciaországban a rövidebb távú, negyedéves, esetleg havi fogyasztási előrejelzések kidolgozásában látják. A jelenlegi statisztikai bázis azonban csak egyes fogyasztásösszetevők ilyen rövidebb távú előrejelzését teszik lehetővé, de semmi esetre sem az összfogyasztását.

Árelőrejelzések

Az INSEE „Fogyasztás rövid távú előrejelzése” Igazgatósága külön foglalkozik az árelőrejelzések kérdésével is. E számítások részben az éves terve-

zéshez készülnek, részben egy-egy meghatározott árucsoportra vonatkoznak. Az éves tervezéshez készített árelőrejelzéseknél a Pénzügyminisztérium általános előrejelzéséből (a várható konjunktúraalakulásból) indulnak ki, és Fisher-féle árindexeket képeznek. Az árindexeket mintegy 250 – 300 fontosabb cikkre számítják ki.

Az elemzéshez évente kétszer, februárban és augusztusban az árbiztosokkal is konzultálnak, akik szakmai területük elmúlt és várható áralakulására nézve részletesebb adatokkal és információkkal rendelkeznek. Itt meg kell jegyezni, hogy Franciaországban az ipari termékeknél az ellenőrzött árak rendszere érvényesül. Az ipari termékek árának változtatásához a Pénzügyminisztérium engedélyre van szüksége.

Az esetenkénti árelemzések során azt vizsgálják, hogy meghatározott árucsoport árának változása hogyan befolyásolja a háztartások fogyasztását. E vizsgálat eredményeit külön jelentésekben közlik az illetékes hatóságokkal. Így például az 1968. január 8-i jelentés részletesen elemzi a húsarak változásának hatását a háztartások fogyasztására. A számítások a Stone-féle modell alapján készültek, és háromféle rugalmasságszámítást tartalmaznak (kereszt-rugalmasság, Hicks – Allen rugalmasság, Slutsky rugalmasság). A rugalmasságszámítás hét terméket foglal magában: marhahús, borjúhús, bárányhús, lóhús, friss disznóhús, sonka, felvágottfélék. Az elemzés jól kimutatja, hogy az egyes árak milyen mértékben helyettesíthetik egymást árváltozások esetén.

2. A VÁLLALATI KONJUNKTÚRAANKÉTOK

Az INSEE 1951 óta rendszeres konjunktúraankétokat hajt végre a vállalatok körében. Az ankétok célja egyrészt annak megismerése, hogy a vállalatok vezetői hogyan látják vállalatuk várható üzletmenetét a következő időszakban, másrészt, hogy ezen megállapításukat milyen általános, az egész nemzetgazdaság fejlődésére vonatkozó véleményre alapozzák.

Az ankétok adatai már önmagukban, a felvételek pillanatában képet adnak a konjunktúrahelyzetről, ugyanakkor a vállalatok vezetői értékes információkat nyernek a versenytársak, a vevők és a szállítók várható viselkedéséről. Ennek megfelelően a kérdőívek két részre oszthatók: az első rész az adott vállalat üzletmenetére (a rendelésállományra, az üzleti forgalom alakulására, a munkaidőre, az árak, a bérek, a beruházások, az export stb. alakulására) vonatkozik. A második rész az egész gazdaság fejlődéséről, azaz a vállalat vezetőségének a nemzetgazdaság helyzetéről (a termelési index, a nagykereskedelmi árindex, az órabérindex, a munkanélküliek száma, a fogyasztási volumen stb. tendenciája alapján) alkotott véleményét tükrözi. A kérdések mindkét kérdéscsoportnál a következő hat hónap várható fejlődésére vonatkoznak.

Jelenleg az ipar, az építőipar, a kisipar és a kereskedelem körében végez rendszeres ankétot az INSEE. Továbbiakban részletesebben ismertetjük az iparvállalatok, nagy vonalakban pedig a kereskedelmi vállalatok körében végzett ankétot.

Konjunktúraankét az iparvállalatok körében

Az ankétba vont iparvállalatoknak minden hónapban kérdőívet küldenek ki. Kétféle kérdőívet használnak. Az egyik, amelyet 9 hónapban töltenek ki,

csak néhány fontosabb kérdést tartalmaz, a másik, amelyet márciusban, júniusban, novemberben kapnak a vállalatok, részletesebb felvilágosítást kér.

Mivel az ankét célja az ipari termelés alakulásának és várható alakulásának megállapítása, az adatok csak akkor hasznosíthatók, ha igen rövid időn belül rendelkezésre állnak. Ennek érdekében a havi kérdőívre csak igen korlátozott számú kérdést vettek fel egyszerű formában, így azok azonnal megválaszolhatók. A kérdőíveket postán a hónap utolsó napjaiban küldik ki, és azok a tárgyhónap első napján már a vállalatok rendelkezésére állnak. A visszaérkezés a tárgyhó 12 napján esedékes (az addig be nem érkezett válaszokat reklamálják), a feldolgozásra a tárgyhó 22-e körül kerül sor, és az első eredményeket a tárgyhónapot követő hó első napjaiban hozzák nyilvánosságra.

Mivel az ankét a vállalatok vezetői vagy vezető munkatársai körében folyik, a kapott válaszok általában nemcsak feltételezéseken, hanem már elhatározott döntéseken alapulnak.

Valamennyi kérdés minőségi ismérvekre vonatkozik, megválaszolásuk számszerű adatokat – néhány kivételtől eltekintve – nem igényel.

Az ipari ankét valamennyi ipari tevékenységet – az ipari termelés 77 százalékát – felöleli. Az állami monopolipar, az építőipar és a közmunkák ugyanis nem képezik részét az ankétnak. A havi ankét nem terjed ki továbbá az extraktív, mezőgazdasági és élelmiszeriparra, ezek az ágak csak négyhavonta kapnak kérdőíveket.

A konjunktúraankét reprezentációja

Megnevezés	10–50	50–100	100–200	200–500	500–1000	1000–	Összesen
	munkást és alkalmazottat foglalkoztató vállalatok						
Reprezentáció mértéke (százalék)	1	7	15	31	53	74	6,4
Üzemek száma.....	425	417	525	659	367	349	2742

A kiküldött kérdőívekre általában mintegy 2400 üzem ad választ. Bár a megkérdezett üzemek száma viszonylag csekély, a kategóriánként eltérő arányú reprezentáció mégis lehetővé teszi, hogy az ankétba vont vállalatok az ipari termelés jelentős részét képviseljék, az ankét tárgyát képező ágazatokban a dolgozók 42 százalékát foglalkoztatják.

A havi kérdőívek csak néhány, mintegy 10 kérdést tartalmaznak. Míg a négyhavonta ismétlődő (márciusi, júniusi és novemberi) ankét részletesebb elemzést tesz lehetővé az ipar helyzetéről és perspektíváiról, addig a havi ankétok két részletesebb ankét között értékelik a legfontosabb mutatók fejlődését.

A kérdések a termelésre, a keresletre, a készletekre és az árakra vonatkoznak. A kérdések nem az egész üzemre, hanem minden egyes termelt termékre (vagy termékcsoporthoz) külön-külön vonatkoznak. Ez lehetővé teszi az ágazatonkénti összesítést. Az üzemre vonatkozó kérdések mellett véleményt kérnek a nemzetgazdaságra, az egész termelésre és az általános árszintre vonatkozóan. Ebből következtetni lehet a gazdasági légkörre (fejlődik-e vagy stagnál a gazdaság, mutatkozik-e infláció vagy sem).

A múltira és a jövőre vonatkozó kérdések elsősorban a tendenciák megállapítását célozzák. Így ha a vizsgált tényezőt grafikusán akarják ábrázolni,

a válaszokból a görbe hajlásszögére kívánnak következtetni. Megkérdezik például, mi volt a termelés tendenciája az ankétot megelőző 3–4 hónapban. Erre a kérdésre három válasz lehetséges: növekedés, stabilitás, csökkenés. Ha a megjelölt tendencia szezonális jellegű, ennek kiszűrhetősége érdekében a válaszhoz „S” betűt kell hozzáírni. Az értékelésnél az így jelölt válaszokat „stabilitás”-nak veszik.

A jelenre vonatkozó kérdések (például a készletek nagysága) elsősorban a szint meghatározását célozzák. A szintet az ún. „normál” szinthez viszonyítják, ami ugyan nem pontosan meghatározott és általános érvényű kategória, mégis jelentőséggel bír. A kérdésre adandó válaszok ismét három lehetőséget adnak: normál szint feletti, normálszintű, normál szint alatti. Mivel itt is a szezonális jellegű változások kiszűrésére törekszenek, a „normál” szinten a „szezonzhoz képest normál” szintet értik.

Mivel a feltett kérdések minőségi ismérvekre vonatkoznak, az összesítés százalékosan történik: a kérdezetteknek hány százaléka válaszolta, hogy készlete normál szint fölötti, alatti vagy normálszintű volt. Mivel nem tekinthető azonos értékűnek egy 500 millió frank alatti és egy 1000 millió frank feletti üzleti forgalmat bonyolító vállalat vezetőjének a termelés növekedésére utaló válasza, a válaszokat nem az üzemek számával, hanem az üzleti forgalom nagyságával súlyozzák. Az export kivételével — melyet az exportforgalom nagysága szerint súlyoznak — a súlyozás mindig az adott terméknel elért teljes (adó nélküli) üzleti forgalom alapján történik. A válaszok így áganként és termékenként értékelhetők. Az ágazatokat egymás között azonban nem összesítik, mivel a reprezentáció ágazonként eltérő mértékű. Az egész gazdaságra vonatkozó összesítést az ágazonkénti válaszok súlyozott átlagával képezik. Ez esetben a súlyozást az ágazonként létrehozott új érték alapján végzik (az export kivételével, ahol a súlyozás alapja az exportforgalom).

Az összesítés különféle csoportok szerint történik. Az egyik fő csoportosítás 17 ágazatos, mely a vas- és fémipar kivételével megegyezik az ipari termelés általánosan alkalmazott nomenklatúrájával. A vas- és fémipart a termék rendeltetése szerint termelőeszközökre, fogyasztási javakra és „átmeneti” termékekre bontották.

Az összesítést az Európai Közös Piac számára is az előzőhöz hasonló csoportosítás szerint végzik. Két további csoportosítással is kísérleteznek, ez az összevonás azonban ez ideig nem került nyilvánosságra: az egyiknél a csoportosítás alapismérve az ágazat és a felhasználó, a másik a szektor és az üzem-nagyság.

A kérdések jellegéből adódik, hogy a válaszok elkerülhetetlenül szubjektívek. Ezt a körülményt az értékelésnél messzemenően figyelembe kell venni. Az értékelés alapja éppen ezért nem annyira az adott kérdőíven szereplő válasz, mint inkább a válaszok *változása*. Ha például a készletekre vonatkozó kérdésnél a válaszok nagyobb százaléka utal arra, hogy a készletek a normál szint fölöttiek, mint arra, hogy alattiak (a többség általában normál szintet jelez), ebből még nem lehet alapvető következtetéseket levonni. Az általános tapasztalat ugyanis az, hogy ha egy ágazatban a készletek normálszintűek, több válasz jelez normál szint fölöttit, mint alattit. A vállalkozók ugyanis mindig hajlamosak készleteiket túl magasnak ítélni. Ha viszont egy vállalkozó az egyik hónapban normálszintűnek, a következő hónapban normál szint feletti-nek tekinti készleteit, ebből arra lehet következtetni, hogy a készletek emelkedtek. Ez esetben is ügyelni kell azonban arra, hogy az ankétban szereplő

„minták” ingadozása ne torzítsa az eredményeket. A változások értékelésénél ezért kiszűrjük az újonnan kérdezettek válaszait. A számszerű értékelésnél és a grafikai ábrázolásnál nem az abszolút százalékokat közlik, hanem a két szélső válasz közötti eltérést: például a normál szint fölötti és a normál szint alatti értékelést adó válaszok aránya közötti különbséget. Az elemzés alapja lényegében ezeknek a különbségeknek, egyenlegeknek a változása. Ha például a készletek esetében az egyenleg növekszik, ez azt jelenti, hogy vagy azon vállalkozóknak az aránya, akik készleteiket a normál szint fölöttinek ítélték, nőtt, vagy azoknak az aránya, akik a normál szint alattinak értékelték, csökkent (esetleg mindkettő egyszerre). Mindkét esetben az egyenleg növekedése azt jelzi, hogy a készletek a vállalkozók egy részénél növekedtek.

Az ismertetett ankétokon kívül évente háromszor (márciusban, júniusban és novemberben) külön kérdőívek alapján dolgozzák fel az ipari beruházásokra és a beruházási szándékokra vonatkozó adatokat, valamint kétszer (májusban és decemberben) a vállalatok pénzügyi helyzetére vonatkozó értékelést.

A vállalatok beruházási tevékenységére vonatkozó kérdőívek elsősorban a vállalatoknak az elkövetkezendő időszakban várható beruházási kiadásainak megállapítására irányulnak. A beruházások vizsgálatánál az ankét kizárólag a termelő beruházások értéknagyságrendjének megismerését célozza, ezért a válaszokból kizárja az egyéb felhalmozás jellegű kiadásokat, mint például a készletváltozást, a vállalati vagyon változását (licenciák, telkek), valamint a szociális jellegű beruházásokat (lakóépületek, bölcsőde stb.). A kérdőív elkülöníti a nagyjavításokat és a nagyttatarozásokat, kitér a termelőberendezések átadására, a beruházási javak árváltozásaira, valamint a beruházások pénzügyi forrásaira (ezek között szerepelnek a közép- és hosszú távú bankhitelek, a részvénykibocsátás, az állami támogatás, a hitel és egyéb források).

Az építőipari konjunktúra alakulásának elemzésére évente kétszer (áprilisban és októberben), a kisiparéra évente háromszor (februárban, júniusban és októberben) szerveznek ankétokat.

Konjunktúraankétok a kereskedelmi vállalatoknál

Kereskedelmi vállalatok körében, mintegy 3000 vállalatra kiterjedően évi öt alkalommal (január, március, május, július és november hónapban) szerveznek ankétot. A kérdések – az iparvállalatokhoz hasonlóan – a kereskedelmi vállalat üzletmenetére (cikkenkénti, illetve cikkcsoportonkénti forgalmára), valamint a vállalati vezetők általános, a francia nemzetgazdaság helyzetére vonatkozó véleményére irányulnak. A kérdéseket 4 kérdéscsoportba sorolják:

I. A vállalat általános mutatói. Az üzleti forgalom nagysága, az alkalmazottak száma, az üzletek száma, a kereskedelmi tevékenység jellege, a hitel-igénybevétel.

II. Vélemény a francia kereskedelem általános helyzetének alakulásáról a következő 3–4 hónapban. A kereskedelmi forgalom várható alakulása, a várható áralakulás.

III. Az üzleti forgalomra vonatkozó kérdések. Termékenként (termékcsoportonként) a forgalom, a beszerzés, a készletalakulás elmúlt tendenciája, a rendelési szándékok (ezen belül készletkiegészítés vagy felkészülés a következő szezorra), várható áralakulás.

IV. Egyéb megjegyzések.

Az elemzések és értékelések nyilvánosságra hozatala

Az ankétok kérdőíveit az INSEE-nél egy mintegy 30 fős csoport dolgozza fel és elemzi. A feldolgozás és elemzés alapján az Állami Statisztikai és Gaz-

"A francia gazdaság helyzete és perspektívái 1968 februárjában" c. kérdőív

Découper suivant le gabarit

QUESTIONS RELATIVES AUX PRODUITS DE VOTRE ENTREPRISE	Prédit A				Prédit B				Prédit C				Prédit D							
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
DESIGNATION DES PRODUITS	ENCERCLEZ LES REPONSES ET LES FLECHES QUI CONVIENTENT																			
	K																			
I. EVOLUTION DE VOTRE PRODUCTION a. Tendence observée au cours des 3 ou 4 derniers mois (Ajoutez un «S» si cette tendance est purement saisonnière) b. Tendence probable au cours des 3 ou 4 prochains mois (Ajoutez un «S» si cette tendance est purement saisonnière)																				
	OUI	NON	peu garni	peu active	OUI	NON	peu garni	peu active	OUI	NON	peu garni	peu active	OUI	NON	peu garni	peu active	OUI	NON	peu garni	peu active
II. OPINION SUR VOTRE CARNET DE COMMANDES OU OPINION SUR LA DEMANDE ACTUELLE (toutes provenances : France, sans franc étranger) La notion de carnet de commandes est-elle une signification pour votre production ? a. Si OUI, considérez-vous que, compte tenu de la saison, votre carnet de commandes global (commandes de toutes provenances) est actuellement b. Si NON, considérez-vous que, compte tenu de la saison, le carnet de commandes global (commandes de toutes provenances) est actuellement																				
	OUI	NON	peu garni	peu active	OUI	NON	peu garni	peu active	OUI	NON	peu garni	peu active	OUI	NON	peu garni	peu active	OUI	NON	peu garni	peu active
III. OPINION SUR VOTRE CARNET DE COMMANDES ETRANGER OU OPINION SUR LA DEMANDE ETRANGERE ACTUELLE (sans franc étranger) Tenez-vous un carnet pour les commandes en provenance de l'étranger ? a. Si OUI, considérez-vous que, compte tenu de la saison, votre carnet de commandes étranger est actuellement b. Si NON, considérez-vous que, compte tenu de la saison, le carnet de commandes étranger est actuellement																				
	OUI	NON	peu garni	peu active	OUI	NON	peu garni	peu active	OUI	NON	peu garni	peu active	OUI	NON	peu garni	peu active	OUI	NON	peu garni	peu active
IV. OPINION SUR VOS STOCKS DE PRODUITS FABRIQUES (Produits prêts pour la vente, et non en cours de fabrication) Considérez-vous que, compte tenu de la saison, vos stocks actuels de produits fabriqués sont Si le niveau de votre production fait que vous travaillez toujours sans stocks de produits fabriqués, encerclez la réponse ci-contre																				
	supérieure à la normale	inférieure à la normale	normale	jamais de stocks	supérieure à la normale	inférieure à la normale	normale	jamais de stocks	supérieure à la normale	inférieure à la normale	normale	jamais de stocks	supérieure à la normale	inférieure à la normale	normale	jamais de stocks	supérieure à la normale	inférieure à la normale	normale	jamais de stocks
V. EVOLUTION DE VOS PRIX DE VENTE Pour mieux suivre l'évolution des prix après le régime fiscal, la question habituelle est provisoirement remplacée par les deux suivantes : a. Veuillez indiquer la variation de vos prix de vente hors taxes de début Novembre 67 à fin Janvier 1968 b. Quelle est la variation probable de vos prix de vente hors taxes de début Février 68 à fin Avril 68 ?	+	%	+	%	+	%	+	%	+	%	+	%	+	%	+	%	+	%	+	%
	+	%	+	%	+	%	+	%	+	%	+	%	+	%	+	%	+	%	+	%
VOS PREVISIONS POUR L'EVOLUTION DE L'ECONOMIE FRANÇAISE CONSIDEREE DANS SON ENSEMBLE Quelle tendance vous paraît actuellement la plus probable pour l'évolution au cours des 3 ou 4 prochains mois : - du volume de la production industrielle française ? - du niveau général des prix des produits industriels ?																				

* Ne rien écrire dans les cases marquées d'un astérisque, réservées à la micrographie.

daságkutató Intézetnél egy igen kis létszámú csoport foglalja össze a különböző ankétok eredményeit.

Az iparvállalatok havi „kis ankét”-jának eredményeit az *Etudes et Conjoncture*-ben, az INSEE folyóiratában teszik közzé. A közlemény két részből áll. A konjunktúrahelyzetet általánosan értékelő bevezető után az összesítések alapján számított, a főbb ismérvekre (termelés, készletek, rendelésállomány) vonatkozó indexszámokat grafikus ábrázolásban közlik.

Az ankétban részt vevő vállalatok igazgatói emellett külön, a hivatalos kiadványnál részletesebb jelentést kapnak az INSEE-től. Ez a vállalati igazgatóknak szóló és korábbi időpontban elkészülő jelentés az általános elemző részen kívül annak az ágazatnak az adatait, melyhez a vállalat tartozik, az ankét teljes mélységében tartalmazza.

Az adatszolgáltatásban részt vevő vállalatvezetők ezeket a részletes és gyorsan rendelkezésre álló adatokat vállalati politikájuk meghatározásánál messzemenően hasznosítani tudják. Ez teszi lényegében a vállalatokat közvetlenül érdekeltté a kérdőívek időbeni és pontos kitöltésében.

Ilyen rendkívüli részletes jelentést az iparvállalatok vezetői évi 3, a kereskedelmi vállalatoké évi 5 alkalommal kapnak.

Az INSEE esetenként összefoglaló elemzéseket is készít a francia gazdaság helyzetéről, és ezeket külön kiadványokban teszi közzé. Így például az új adózási rendszer bevezetését követően „A francia gazdaság helyzete és perspektívái 1968 februárjában” címmel összefoglaló elemzést készítettek, mely a következő kérdésekkel foglalkozott (e felvétel ipari kérdőívét a 165. oldalon mutatjuk be):

1. a termelés és a foglalkoztatottság tendenciái 1967 végén;
2. a vállalkozók és kereskedők viselkedése 1968 elején
 - a) az árak,
 - b) a készletek vonatkozásában;
3. a végső kereslet elemei és perspektívái, ezen belül:
 - a) a háztartások kereslete fogyasztási javakban,
 - b) a nemzeti konjunktúra és hatása a belső fejlődésre,
 - c) a beruházások,
 - d) a termelés perspektívái és az import,
 - e) pénzügyi összefüggések;
4. végkövetkeztetések.

Meg kell jegyezni, hogy az INSEE-n kívül a Banque de France (Nemzeti Bank) is végez konjunktúraelemzést mintegy 5000 vállalat (ezek közül 3500 ipari) megfigyelésével. A megfigyelés alapja a helyi bankfiókok vezetőinek jelentése. A helyi bankfiókok szóbeli kérdezés, személyi ismeretek alapján állítanak össze jelentéseket a körzetükhöz tartozó vállalatok helyzetéről a központtól kapott kérdőíveken.

*

Az ismertetett konjunktúravizsgálatok általában nem függenek össze közvetlenül a középtávú tervezéssel, kapcsolatuk az éves tervhez inkább tájékoztató jellegű. A konjunktúravizsgálatok elsősorban a vállalatok és a kormányzat tájékoztatása a hozandó gazdaságpolitikai intézkedések, illetve vállalati döntések megalapozása érdekében. A vizsgálatok módszere lényegében független a tervezés rendszerétől.

Havi kérdőív az ipar helyzetéről és perspektívájáról

Kérdések vállalata termékeiről:	A termék	B termék	C termék	D termék
A termék megjelölése
Előző évi értékesítés megközelítő értéke (adó nélkül) Fr-ban
Évi exportértékesítés megközelítő értéke (zone franc nélkül) Fr-ban
A megfelelő válasz (nyíl) bekarikázandó				
I. A termelés fejlődése				
a) az elmúlt 3-4 hónapban megfigyelt tendencia	↗ → ↘	↗ → ↘	↗ → ↘	↗ → ↘
b) a következő 3-4 hó várható tendenciája (írjon hozzá egy „S” betűt, ha a változás szezonális jellegű)	↗ → ↘	↗ → ↘	↗ → ↘	↗ → ↘
II. Vélemény a rendelésállományról vagy a jelenlegi keresletről				
A rendelésállomány hatással van-e termelésére?	igen nem	igen nem	igen nem	igen nem
a) ha igen, úgy véli, hogy rendelésállománya a szezon figyelembevételével jelenleg	telített normális alacsony	telített normális alacsony	telített normális alacsony	telített normális alacsony
b) ha nem, úgy véli, hogy a vállalatánál jelentkező kereslet ..	erős normális alacsony	erős normális alacsony	erős normális alacsony	erős normális alacsony
III. Vélemény az export-rendelésállományról, illetve keresletről				
Van-e külföldi rendelésállománya?	igen nem	igen nem	igen nem	igen nem
a) ha igen, akkor az jelenleg a szezon figyelembevételével	jelentős normális alacsony	jelentős normális alacsony	jelentős normális alacsony	jelentős normális alacsony
b) ha nem, akkor az üzeménél jelentkező exportigény a szezon figyelembevételével	erős normális gyenge	erős normális gyenge	erős normális gyenge	erős normális gyenge
IV. Vélemény az ön által gyártott termékek készletéről				
Készletei a szezon figyelembevételével a normálisnál	nagyobbak megfelel kisebbek	nagyobbak megfelel kisebbek	nagyobbak megfelel kisebbek	nagyobbak megfelel kisebbek
Ha a termelés jellege szerint készlet nélkül dolgozik, bekarikázandó	sosincs készlet	sosincs készlet	sosincs készlet	sosincs készlet
V. Értékesítési árainak várható alakulása a következő 3-4 hónapban ..	↗ → ↘	↗ → ↘	↗ → ↘	↗ → ↘

Véleménye a francia gazdaság fejlődéséről. Várható tendencia a következő 3-4 hónapban:

a francia ipar termelési volumenénél ↗ → ↘
 az általános termelői árszintnél ↗ → ↘

Ankét a kereskedelem helyzetéről és perspektíváiról

I. Általános adatok vállalkozására vonatkozóan

1. Üzleti forgalmának nagysága az előző évben Fr
 2. A foglalkoztatottak száma fő
 3. A vállalatok száma db
 4. Az üzlethelyiségek száma db
 5. Vállalatának jellege:
 6. Igénybe vesz-e bankhitelt? .. igen nem

(a megfelelő kockába rajzoljon keresztet)

Ha igen, a hitel-igénybevétel

jelenleg nehezebb vagy könnyebb, mint 3-4 hónappal ezelőtt

{ nehezebb
 változatlan
 könnyebo

Küzd-e jelenleg pénzügyi nehézségekkel igen nem

II. Véleménye a francia kereskedelem közeljövőbeni fejlődéséről

Milyen tendenciákat lát valószínűnek a következő 3-4 hónapban:

	hausse	stabilitás	bessz
1. a kereskedelmi forgalomnál	↗	→	↘
2. a fogyasztói árszínvonalnál	↗	→	↘

A válaszadó neve és beosztása:

III. Kérdések a vállalat által értékesített termékekre vonatkozóan

Termékkategória	1	2	3	4
1. Termékkategóriák megnevezése
2. Előző évi értékesítési forgalom kb. Értékesítési forgalom az előző két hónapban	+ NI -	+ NI -	+ NI -	+ NI -
Beszerzési forgalom az előző két hónapban	+ NI -	+ NI -	+ NI -	+ NI -
Jelenlegi készlete	+ NI -	+ NI -	+ NI -	+ NI -
A következő két hónapban szándékolt rendelése	+ NI -	+ NI -	+ NI -	+ NI -
1. A következő hetekben adandó választékkiegészítő megrendeléseire: Az év ezen időszakában általában ad-e fel rendelést	igen nem	igen nem	igen nem	igen nem
Ez évben is szándékozik-e feladni? Ha igen, ezek	igen nem + NI -	igen nem + NI -	igen nem + NI -	igen nem + NI -
2. A következő szezonra való felkészüléshez adandó rendelések az elkövetkezendő 2 hónapban: Ad-e az év ezen időszakában fel rendeléseket?	igen nem	igen nem	igen nem	igen nem
Ha igen, a jelenlegiek	+ NI -	+ NI -	+ NI -	+ NI -
Eladási árai a következő 3-4 hónapban	↗ → ↘	↗ → ↘	↗ → ↘	↗ → ↘
Ha az árváltozás kizárólag szezonális jellegű, írjon „S” betűt

IV. Megjegyzések:

- + - a normál szintnél nagyobb,
 NI - normálszintű,
 - - a normál szintnél kisebb az év ezen időszakában.

РЕЗЮМЕ

Краткосрочные прогнозы и исследования рынка, проводимые французским Национальным Институтом статистики и экономических исследований затрагивают по сути дела две главные области: потребление домашних хозяйств и динамику конъюнктуры на уровне предприятий. Автор подробно останавливается на методах, применяемых в этих двух главных областях изучения конъюнктуры.

Краткосрочный прогноз потребления основывается на данных трех типов обследований: перманентных, целевых и конъюнктурных обследований. Назначением перманентных обследований является наблюдение изменений в условиях жизни домашних хозяйств с уделением отдельного внимания потреблению продовольствия. Проводимые по пятилетиям целевые обследования направлены на выяснение определенных групп вопросов, какими, например, являются потребление текстиля, жилищные условия, проблемы транспорта и т. д. Обследования конъюнктуры изучают покупательские намерения и их последующую реализацию.

Обследования конъюнктуры на уровне предприятий, — на основании ожидаемого развития включенных в выборку предприятий и мнения руководителей предприятий о развитии французской экономики в целом, — служат для обоснования краткосрочных конъюнктурных анализов и прогнозов.

Автор подробно останавливается на методах обследований, проводимых на уровне промышленных и торговых предприятий, а также излагает применяемые опросные листы, способ обработки результатов и методы анализов и оценок.

SUMMARY

Short-term prognosis and research in business cycles done by the french statistical and economic institute (INSEE) relate mainly two fields the consumption of households and the business cycle of enterprises. The author gives a detailed survey on the methods used for works in these two fields of research in business cycles.

The short-term prognosis of consumption is based on the data of inquiries of three different types: these are the permanent, special and business cycle survey. The permanent inquiries having the purpose to make observations on the changes in the living conditions of households pay special attention to the food-consumption. The special inquiries, organized every five year aim at the surveying of particular groups of problems as that of consumption of textiles, the housing conditions, transportation etc. Business cycle inquiries examin the propensity for purchase and their later realizations.

The inquiries of business cycles of enterprises serve for the foundation of short-term business cycle analyses and projections and have been based on the opinions of managers about the development to be expected of enterprises included in the sample on the one hand and about the development of the French economy as a whole, on the other.

The article gives a detailed report on the methods used in the sampling survey among industrial and commercial enterprises, presents the questionnaires, and makes the processing of results the methods of their analysis and appraisal known.

A NEMZETIVAGYON-SZÁMÍTÁS TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON*

DR. HAJPÁL GYULA

A vagyon fogalma, különösen pedig a vagyonfelhalmozás mint a gazdálkodás egyik alapvető célkitűzése már a gazdaságelmélet fejlődésének kezdeti időszakában a tudományos érdeklődés középpontjába került. Ennek a gazdasági szemléletnek kialakulása elsősorban azzal magyarázható, hogy az újkor elején a feltörekvő polgárság vagyonszerzési vágya és az állam (a fejedelem) folyton növekvő pénzsükséglete adták az első ösztönzést a gazdasági jelenségek rendszeres vizsgálatához. Érthető tehát, hogy ennek a kornak a közgazdászai, akiket az elmélettörténet merkantilistáknak szokott nevezni, elsősorban a vagyonosodás előmozdításának hatékony gazdaságpolitikai eszközeit keresték. A merkantilizmus követői a gazdasági jelenségek elméleti háttérének tisztázását csak a gyakorlati gazdaságpolitika alátámasztása céljából tartották szükségesnek.

A korai merkantilizmus időszakában, tehát a XVI. században és a XVII. század elején kialakult gazdasági szemlélet egy szűk vagyonfogalom létrejöttét eredményezte, amely szerint csupán a nemesfémek – elsősorban az ezüst és az arany pénzérmék – tekinthetők vagyonnak. Ennek a felfogásnak a hívei éppen ezért az ország nemesfémkészleteinek a külkereskedelem segítségével történő gyarapításában látták a vagyongyűjtés egyetlen módját.¹ A merkantilizmus későbbi fejlődése folyamán a vagyon fogalmát már szélesebben értelmezték. A XVIII. század merkantilistái vagyonnövekedésnek tekintettek minden olyan hasznot, amely a külkereskedelemből származott, még akkor is, ha az nem pénzértékben, hanem más alakban – például az árukészletek növekedésében – realizálódott.²

A XVII. század második felében – így tehát még a merkantilizmus időszakában – a merkantilista nézetektől lényegesen eltérő vagyonfogalmat alakított ki *William Petty* angol közgazdász, akit mint a politikai aritmetika legfőbb képviselőjét tart nyilván az elmélettörténet. A vagyonról alkotott felfogásában Petty azt az elvet juttatta érvényre, hogy a társadalmi gazdálkodás folyamatában a termelésnek elsődleges szerepe van. A termelés fejlődése ugyanis messzemenően meghatározza a gazdasági körforgás összes többi szakaszának,

* A Magyar Közgazdasági Társaság Statisztikai Szakosztálya Statisztikatörténeti Szakcsoportjának 1968 júniusában Pécsen megtartott vándorülésén elhangzott előadás.

¹ *Misselden, Eduard*: *Circles of Commerce*. London, 1623.

² *Stuart, James*: *An Inquiry into the Principles of Political Economy ...* London, 1767. Különbséget tesz „a pénzvagyon növekedése” és „a kereskedelmi mérlegnek az ország vagyonosodására gyakorolt hatása” között.

így tehát a merkantilisták által előtérbe helyezett vagyon fogalmának alakulását is.³

Ebből az álláspontból kiindulva Petty az ország vagyoni helyzetének meghatározása szempontjából a termelést befolyásoló tényezőknek, elsősorban a földnek és az emberi munkaerőnek (domestic wealth) tulajdonította a legnagyobb jelentőséget. Felfogása szerint a pénz (és a kincs) a vagyonnak csupán az egyik, bár a legütőképesebb általános formáját (universal wealth) képezi.

A merkantilizmus számos jeles képviselőjének az államkincstárhoz fűződő szoros kapcsolatával és az ezzel együtt járó államgazdasági szemlélettel magyarázható, hogy már a merkantilizmus korai időszakában felmerült a nemzeti vagyon gondolata.⁴ Az állam (a fejedelem) pénzügyi politikájának alátámasztásához ugyanis olyan alapadatokra volt szükség, amelyek segítségével mód nyílt az ország pénzügyi teljesítőképességének megítélésére. Mivel pedig a kor közgazdasági szemlélete szerint erre a vagyonadatok a legalkalmasabbak, a pénzügyi politika ilyen irányú gyakorlati szükségletei a nemzeti vagyon kérdésére irányították a figyelmet. Így tehát a gazdaságpolitika részéről jelentkező konkrét szükségletre vezethető vissza, hogy már a XVII. század elején, a tudományos fejlődés kezdeti időszakában találkozunk a nemzeti vagyon számszerű megállapítására irányuló kísérletekkel.

A nemzeti vagyonra vonatkozó becslésekről *Misselden* idézett munkájában tesz említést. A korai merkantilizmusnak ez a neves képviselője olyan módszertani megoldások lehetőségeit vizsgálta, amelyek a kereskedelmi mérleg adatai alapján lehetővé teszik az ország nemesfémekben (elsősorban pénzérmékben) fekvő vagyonának felbecslését. Ezt az úttörő jellegű próbálkozást, amely még mind az elvi alapokat, mind pedig a becslési módszereket tekintve a merkantilista gazdasági szemlélet korlátai között mozgott, és így alapvetően eltér a mai felfogástól, mintegy fél évszázad múlva követte W. Petty hasonló célú munkássága, aki az 1670-es években a fent ismertetett vagyonfogalomra támaszkodva Írország vagyoni viszonyait vizsgálta.

Ezt a kerek három évszázaddal ezelőtt készült nemzetivagyon-becslést tekinthetjük a legrégebbi olyan próbálkozásnak, amely mind elvi, mind pedig módszertani szempontból ma is figyelmet érdemlő eredményekhez jutott. Elvi szempontból a Petty-féle felfogás azért jelent nagy előrehaladást a merkantilista szemlélethez viszonyítva, mert a merkantilisták csak a nemzeti vagyonnak a forgalom szférájával való kapcsolatát látták meg, Petty viszont a nemzeti vagyon és a termelés összefüggéseinek tulajdonított elsődleges fontosságot. Nem kétséges, hogy ez a szemlélet elősegítette az egész gazdasági körforgás jobb megértését és az egyes szakaszok fontosságának helyes értékelését. Ez a szemlélet az egyes termelési tényezők szerepének tisztázásával kedvező hatást gyakorolt a gazdaságelmélet további fejlődésére. Innen már csak egy lépés volt aztán a nemzeti vagyon és a nemzeti jövedelem közötti összefüggések helyes feltárásához, ez a feladat azonban már a klasszikusokra várt.

Az a nemzetivagyon-fogalom, amelyet Petty három évszázaddal ezelőtt kialakított, a nemzeti vagyon igen tág körű értelmezését jelentette. Felölelte azon vagyontárgyak túlnyomó részét, amelyeket a mai legszélesebb nemzeti-vagyon-fogalmak magukba foglalnak. Így például a természeti tényezők

³ Petty, William: *Quantulumcunque or a Tract Concerning Money*. London, 1682.

⁴ A legnagyobb merkantilisták közül számosan a fejedelmek pénzügyi szakemberei, egyesek az ország pénzügyi politikájának irányítói voltak.

között elvileg még a kedvező földrajzi fekvést is figyelembe vette, mert a termelést ez is befolyásolja. Az emberi munka által előállított vagyontárgyak között az épületek, a hajóállomány, az állatállomány, a felszerelések és az árukészletek mellett a háztartások tartós fogyasztási jószágkészletei is szerepeltek Petty számításaiban.

A fogalom tartalmát tekintve a Petty-féle nemzetivagyon-felfogás különös jellegzetessége, hogy az emberi munkaerőt is a nemzeti vagyon részének tekintette. Sokszor idézik azt a megállapítását, hogy a gazdaság anyja a föld, atyja pedig az emberi munka.⁵ Ebben a megállapításban már Pettynek a fiziokrata szemlélethez való közeledése jut kifejezésre.

A nemzeti vagyon becslése terén Petty módszertani szempontból is számos olyan megoldást alkalmazott, amelyeket elvileg mostani felfogásunk szerint is helyesnek kell elfogadni. Jól ismerte a hozadéki érték fogalmát, és ennek felhasználásával alkalmazta a hozam tökécsítésének módszerét a vagyontárgyak értékelésénél. Ismerte és felhasználta az újraelőállítási költségek alapján történő értékelés módszerét is. A módszertani kérdések kidolgozásánál azonban Petty munkáját általában nagyvonalúság jellemezte. Ennek tulajdonítható, hogy egyes esetekben az alkalmazott módszer részletes leírását sem tartotta szükségesnek.

Az elmélettörténet Petty munkásságát a nemzeti vagyon kérdésének vizsgálata terén elért eredményein túlmenően is több szempontból nagyra értékelte. *Marx Károly* őt tekintette a politikai gazdaságtan megalapítójának.⁶

A nemzetivagyon-számítások területén a XVII. század második felében Petty által elért eredmények után a tudomány történetében hosszú időn át nem találkozunk hasonló célú vizsgálatokkal. Több mint másfél évszázadnak kellett eltelni, amíg jelentősebb újabb kísérletek történtek a nemzeti vagyon és ezzel kapcsolatban a nemzeti jövedelem, valamint a népesség jóléti színvonalának számszerű becslésére. Olyan színvonalú vizsgálatokra pedig, amelyek Petty munkásságával egy sorba helyezhetők, csak két évszázad múlva, a XIX. század második felében került újtól sor.

A nemzetivagyon-számítások kérdésének ilyen hosszú időre történt háttérbe szorulásában kétségtelenül a gazdaságelméleti felfogás nagyarányú átalakulásának is szerepe volt. A XVIII. század második felében a merkantilista nézeteket a fiziokraták tanításai váltották fel. A fiziokratizmus rövid korszaka után pedig még ugyanebben a században a klasszikus iskola vette át a vezető szerepet az elméleti felfogás kialakításában. Ebben a több mint egy évszázados időszakban, amely a polgári gazdaságelmélet kialakulásának az időszaka volt, *François Quesnay*, *Adam Smith* és *David Ricardo* voltak az elméleti fejlődés zászlóvivői. Munkájuk nyomán olyan közgazdasági tanrendszer alakult ki, amelynek középpontjába a társadalmi gazdálkodás mechanizmusának működésével, elsősorban a jövedelemelosztás törvényszerűségeivel kapcsolatos kérdések kerültek. A merkantilisták gyakorlatias gazdaságpolitikai beállítottsága és háttározott vagyonszemlélete helyett a fiziokratákat, főleg pedig a klasszikus iskola híveit a társadalmi gazdálkodás működésének megismerése céljából folytatott elméleti vizsgálódások és ezzel kapcsolatban a jövedelmi folyamatok előtérbe helyezése jellemezte.

A XIX. század elején — a klasszikus iskola felbomlása után — az elmélet fejlődése számos új kutatási irány kialakulását eredményezte. Az elméleti fejlődés

⁵ *Dussauze — Pasquin*: Les oeuvres économiques de Petty. Paris, 1905. II. kiadás.

⁶ *Marx*: A politikai gazdaságtan bírálatához. Szikra. Budapest. 1953. 34 — 35. old.

dés gerincét továbbra is az absztrakt módszerre alapozott irányok képviselték, de több olyan iskola is kialakult, amelyek új szempontokat vittek a kutatásba. Ilyenek voltak például a történeti iskola, a társadalomerkölcsi iskola, a nemzeti rendszer iskolája stb. Ezek közül a történeti iskola jelentősége volt a legnagyobb. Ennek képviselői elsősorban azt hangoztatták, hogy a gazdasági életben nincsenek örök hatóokok, és a társadalmi gazdálkodás történeti fejlődésének szem előtt tartásával akarták megmagyarázni a gazdasági élet jelenségeit. A történeti iskolának ez a beállítottsága az időbeli fejlődés gondolatának előtérbe kerülését eredményezte. Az ilyen jellegű vizsgálatokhoz elsősorban számadatokra volt szükség, ami világszerte sok számszerű forrásanyag feldolgozását eredményezte. A múlt század első felében az ilyen természetű munkák ébresztették fel az érdeklődést a statisztikai módszer iránt, és hatással voltak a statisztika fejlődésére is.

A gazdaságelmélet terén bekövetkezett ilyen irányú fejlődés kétségkívül serkentette azokat a próbálkozásokat, amelyeket a népjólét színvonalának és fejlődésének számszerű meghatározása céljából a múlt század elején több országban is végeztek. Ezek közül *Leopold Krug* és *Dieterici* (Poroszország), *Moreau de Jonnés* (Franciaország) és *Pantaleoni* (Olaszország) munkája érdemel elsősorban elismerést. Ezek a becslések a nemzeti vagyon és a nemzeti jövedelem elemeit vegyesen tartalmazzák attól függően, hogy ezek az adatok miként voltak felhasználhatók a népjólét fejlődésének jellemzésére. Az ilyen irányú vizsgálódások oda vezettek, hogy a merkantilisták által kialakított *vagyon* szemlélettel szemben fokozatosan a *jövedelem* szemlélet került előtérbe. Ezek a munkák még mind elvi, mind pedig módszertani szempontból kevés olyan eredményt értek el, amelyek a későbbi fejlődést lényegesen befolyásolták. Fő érdemüknek tekinthetjük, hogy több mint egy évszázados megszakítás után újból felkeltették az érdeklődést a nemzeti vagyon és a nemzeti jövedelem problémái iránt.

A fenti próbálkozások után újból olyan évtizedek következtek, amikor a világirodalomban alig találkozzunk érdemleges eredményhez vezető nemzeti-vagyon-számításokkal. Nyilván a statisztika időközben bekövetkezett fejlődésének tulajdonítható, hogy a múlt század végén a nemzetivagyon-számítások iránti érdeklődés világszerte megélnéskült. Ez a fokozott figyelem főleg Németországban volt észlelhető, amiben része volt a gazdaságelmélet sajátos németországi fejlődésének, a történeti iskola szinte egyeduralgó szerepének is. Az ilyen tárgyú munkák között elsősorban két württembergi közgazdász és gazdaságstatisztikus vizsgálódásai érdemelnek figyelmet. Az egyik számítás *Rümelin* nevéhez fűződik, aki 1863-ban tette közzé a nemzeti vagyon kérdésére vonatkozó elvi nézeteit és a Württemberg területére vonatkozólag végzett becslések eredményeit.⁷

Rümelin meghatározása szerint: „Nemzeti vagyonon értjük az egyes vagyonok összegét a mindenkori árak szerint számítva”. Számításainál Rümelin az ún. *tárgyi módszert* alkalmazta, és ennek a módszernek sokféle lehetőségét használta fel. A mezőgazdasági földterületet piaci árakon vette figyelembe, a bányák értékét viszont a tiszta hozam tőkésítésével állapította meg. A közlekedési eszközök értékelésénél Rümelin a beruházott tőke alapján határozta meg a vagyon értékét. Segítségét nyújtott Rümelin számára a biztosítási statisztika is, melynek adatait az épületvagyon és az ingóságok értékelésénél használta fel.

⁷ *Rümelin, N.*: Beiträge zur Ermittlung des Volksvermögens und Volkseinkommens. Stuttgart. 1863.

Két évtizeddel később *Schall* hozta nyilvánosságra nemzetivagyon-becsléseinek eredményeit úgyszintén Württembergre vonatkozólag. Meghatározása szerint: „A nemzeti vagyon mindazon javak értékösszege, amelyek bizonyos időben valamely nép rendelkezésére állnak”.⁸ Vizsgálódásainál *Schall* is a tárgyi módszert alkalmazta, számítási eljárása azonban egyes tételeknél eltér a *Rümelin* által használt módszertől. A mezőgazdasági területek és a bányák értékét a tiszta hozadék tőkésítésével állapította meg. A közlekedési eszközök értékének meghatározásánál a befektetett tőkét vette figyelembe. Az épületek értékelésénél az épületadó kivetésénél alapul vett vagyonértékeadatokat használta fel, az ingóságokban fekvő érték meghatározásánál pedig a biztosítási statisztika képezte számításai alapját.

Rümelin és *Schall* becslései – a kisebb módszertani eltérések ellenére – lényegében azonos módszerrel készültek, és így időbeli összehasonlításokra adnak lehetőséget. Későbbi kutatók fel is használták ezeket az adatokat a württembergi királyság nemzeti vagyonában az 1863–1883. évek között bekövetkezett fejlődés jellemzésére.

A XIX. század második felében – nagyjából *Schall* munkásságával egyidejűleg – Angliában és Franciaországban is voltak említésre méltó próbálkozások a nemzeti vagyon becslése céljából. Angliában *Giffen* 1878-ban tette közzé az Egyesült Királyság nemzeti vagyonára vonatkozó becsléseinek eredményeit.⁹ *Giffen* becslései az ún. *személyi módszer* alkalmazásával készültek, és a már akkor fejlett angol jövedelemadó-statisztika adataira támaszkodtak. Munkájának jellegzetes vonása, hogy nem a nemzeti vagyon abszolút összegének meghatározására fektette a fő súlyt, hanem inkább annak időbeli változásait vizsgálta. *Giffen* vizsgálatai az 1815–1875. évek közötti időszakot ölelték fel.

A nemzetivagyon-számítások módszertanának történetében különös hírnévre tett szert *Foville* francia közgazdász módszere.¹⁰ *Foville*, aki 1883-ban a Sorbonne-on ismertette módszerének alapelveit, abból az egyszerű tényből indult ki, hogy a természetes személyek tulajdonában levő vagyonok az elhalálozás következtében minden emberöltő alatt egyszer öröklődnek. Ha tehát az évente ilyen címen gazdát cserélt vagyonok értékét megszorozzuk egy emberöltő időtartamával, akkor megkapjuk a természetes személyek tulajdonában levő nemzeti vagyon értékösszegét. Ennek a módszernek az alkalmazásával több országban végeztek széles körű nemzetivagyon-becsléseket. Azt mondhatjuk azonban, hogy ez a módszer előkelőbb helyet foglal el a nemzetivagyon-számítások módszertanában, mint amilyent elvi helyessége és gyakorlati használhatósága alapján megérdemel.

A felsorolt, kétségkívül legjelentősebb próbálkozások mellett a múlt század második felében még számos olyan kísérlet történt, amelyeknek célja az általános jóléti színvonal fejlődésének meghatározása volt. Ezeket a rendkívül sokrétű vizsgálódásokat *közvetett módszerű* számításoknak szokták nevezni a nemzetivagyon-számítások történetében. A számításoknál különböző ismérvek számszerűsítésével és az eredmények komplex elemzésével igyekeztek képet adni valamely ország jóléti színvonaláról és annak fejlődéséről. A módszer követői elsősorban a termelést, a fogyasztást, a jövedelmek alakulását és a népesség fejlődését jellemző adatokat használták fel. Emellett gyakran figyelembe vették a lakásstatisztika, a biztosítási statisztika eredményeit és még számos más adatot.

⁸ *Schall, Richard*: Volksvermögen und Volkseinkommen. Stuttgart. 1884.

⁹ *Giffen, R.*: On Recent Accumulation of Capital in the United Kingdom. *Journal of the Statistical Society*. 1878.

¹⁰ *Foville, Alfred*: La fortune de la France. Nancy. 1883.

A közvetett módszerrel végzett első próbálkozásokat a kor közgazdászai nagy reményekkel fogadták, és ezeket gyakran használhatóbbaknak tartották a népjólét jellemzésére, mint a *közvetlen módszerrel* végzett nemzetijövedelem- és nemzetivagyon-számítások adatait.¹¹ Hamarosan megmutatkoztak azonban a módszer fogyatékosai, ami a bizalom erős megingását eredményezte. Nem kétséges viszont, hogy az ilyen vizsgálódások és helyzetfeltárások nagymértékben előmozdították a gazdasági elemző módszerek fejlődését. Ma már azonban tisztán látjuk, hogy ezek a számítások nem alkalmasak a közvetlen módszerrel végzett nemzetijövedelem- és nemzetivagyon-számítások eredményeinek helyettesítésére.

AZ ELMÉLETI NÉZETEK HAZAI FEJLŐDÉSE

A magyar közgazdasági szakirodalomban a nemzetivagyon-számítás kérdése a múlt század közepén merült fel először. A történeti iskola legnagyobb magyar képviselője, *Kautz Gyula* röviddel a szabadságharc leverése után megjelent kiváló statisztikai munkájában a következőket írja: „Nem létezik tán szebb és figyelemreméltóbb, de egyszersmind bonyolultabb és nehezebben is megoldható feladványa az álladalomismének, mint egy nemzet összes jövedelmeinek s az ezen jövedelem forrásait képező nemzetvagyontörzsnek pénzértékbeli meghatározása...” Ebben a statisztikai munkájában Kautz olyan nemzetivagyon-fogalmat alakít ki, amely részletes statisztikai módszer kidolgozásának képezheti alapját. A nemzeti vagyon kérdésére vonatkozó felfogását világítja meg az az alábbi megállapítása is, amelyet a gazdaságtudomány és a gazdaságstatisztika feladatáról alkotott: a tudomány feladata, hogy „... nem a társadalmi és államélet külformáinak egyedüli képmásolását, tehát e helyütt a termelés és a vagyonforgalom és műipar mozgalmának lelketlen ecsetelését tekintse — hanem, hogy mindezeket egy magasabb szempontból kiinduló eredményeket és viszonylatokat is kereső, itészeti tárgyalásnak... iparkodjék alája vetni.”¹²

Másik művében Kautz a nemzetivagyon-számítások közvetett módszerével foglalkozik. Az ilyen célra felhasználható fontosabb ismérvek között az életmódot, a nagyobb értékű jószágok beszerzésére fordított kiadásokat, a kivándorlás arányát, az építkezések és a földjavítások adatait, az átlagos életkort, a takarékbetétek nagyságát és az adók befolyását említi meg. Ezt a módszert azonban nem annyira a nemzeti vagyon, mint inkább a lakosság jövedelmi viszonyainak és jóléti színvonalának a vizsgálatára tartja alkalmasnak.¹³

A múlt század végén és századunknak, a második világháború előtti időszakában a nevesebb magyar közgazdászok nagy része foglalkozott a nemzeti vagyon problémájával. Munkásságuk időbeli sorrendjében legelőször *Földes Béláról* kell megemlékezni. Társadalomgazdaságtani munkáiban Földes olyan átfogó nemzetivagyon-fogalmat alakított ki, amely a szorosabb értelemben vett gazdasági jószágok mellett egyes ún. jószágforrásokat — például az ország földrajzi fekvését és éghajlati adottságait — is magában foglalja. Felfogása szerint a nemzeti vagyon pénzértékben történő kifejezése csak forgalmi értéken vezethet reális eredményhez. Megállapítja azonban, hogy a számszerű értékelésnek a lehetősége csak a nemzeti vagyon egyes tételeinél van meg, és ilyenkor is

¹¹ A legnevezetesebb ilyen irányú munkák egyike *Michaelis Richard*: „Die Gliederung der Gesellschaft nach dem Wohlstande” című 1878-ban kiadott műve.

¹² *Dr. Kautz Gyula*: Az Austriai Birodalom statistikája, különös tekintettel Magyarországra. Pest. 1855. 253. és 255. old.

¹³ *Kautz Gyula*: Nemzetgazdaságtan, IV. átd. kiadás. I. köt. Budapest. 1880. 282. old.

csak megközelítő eredményeket lehet elérni. „Az értékelés nehézségei miatt a nemzeti vagyon forgalmi értéke – állapítja meg Földes – nem olyan biztos mutatója a nemzet anyagi helyzetének, mint amilyen képet az egyéni vagyon nyújt a gazdálkodó egyedek helyzetéről.”¹⁴ A múlt század utolsó évtizedeiben erősen elterjedt közvetett módszerű számításokat Földes igen hasznos próbálkozásoknak tekintette a népjólét színvonalának meghatározásánál.

A két világháború közötti magyar közgazdasági szakirodalomban *Navratil Ákos* vizsgálta a nemzeti vagyon problémáját a legrészletesebben.¹⁵ *Navratil* felfogásának egyik fontos alaptétele, hogy a gazdaságelméletnek tökéletes nemzetivagyon-fogalom kialakítására kell törekednie, tekintet nélkül arra, hogy annak teljeskörű számszerű becslésére megvan-e a lehetőség. Felfogása szerint a nemzeti vagyonban a gazdasági javak mellett az ún. feltételesen szabad javakat – vagyis a gazdasági és a szabad javak határán fekvő jószágokat – is figyelembe kell venni. Az emberi munkaerőt *Navratil* a nemzeti vagyon részének tekinti, és annak értékelését megoldható feladatnak tartja.

Gazdaságelméleti munkájában *Heller Farkas* is átfogóan tárgyalja a nemzeti vagyon problémáját.¹⁶ Elsősorban a fogalom közgazdasági jellegét hangsúlyozza, ami azt jelenti, hogy: „... a nemzeti vagyonban a nemzeti közösség gazdasági erőinek kell kifejezésre jutni, a gazdálkodó egyedek egymásközötti viszonylatai itt háttérbe szorulnak”. A nemzeti vagyon fogalmát *Heller Farkas* igen szélesen értelmezi, és a szabad javakat is a nemzeti vagyon részének tekinti. Megállapítja azonban, hogy ezek értékének számszerű becslése még elvileg sem lehetséges.

A vagyon és a nemzeti vagyon problémájával a magyar közgazdászok közül még többen foglalkoztak. Ezek közül elsősorban *Balás Károly*¹⁷, *Neubauer Gyula*, *Ihrig Károly*¹⁸ és *Szigeti Gyula*¹⁹ nevét kell megemlíteni. A felsoroltak munkássága azonban – *Balás* kivételével – főleg mások álláspontjának és eredményeinek az értékelésére szorítkozott.

A fentiek alapján a századforduló óta eltelt időszak hazai szakirodalmának a nemzeti vagyon elvi alapkérdéseire vonatkozó állásfoglalását a következőképpen összegezhetjük. A magyar közgazdászok többsége elismerte a nemzetivagyon-fogalom hasznosságát, és annak elvi tisztázását szükségesnek tartotta. Az elmélet képviselői azonban a nemzeti vagyon fogalmát elsősorban mint a társadalmi gazdálkodás törvényszerűségeinek vizsgálatánál felhasználható elméleti fogalmat tartották fontosnak. Erősen hangsúlyozták a gyakorlati számítások nehézségeit, és nem is tartották hasznosnak és így feltétlenül szükségesnek a nemzeti vagyon számszerű felbecslését. Ebből a szempontból a felsorolt közgazdászok véleménye között csak árnyalati különbségek vannak, és legtöbbször az álláspont időbeli fejlődése is megállapítható.

A magyar gazdaságelméletnek a gyakorlati nemzetivagyon-számítások kérdésével, vagyis a nemzeti vagyonnak pénzértékben történő megállapításával kapcsolatos magatartását két neves közgazdász álláspontjával jellemezhetjük. Az alábbi vélemények a Magyar Statisztikai Társaságnak a nemzeti jövedelem

¹⁴ *Földes Béla*: A társadalmi gazdaságtan. (Nemzetgazdaságtan.) I. köt. A társadalomgazdaságtan elemei Budapest, 1910.

¹⁵ *Navratil Ákos*: A nemzeti vagyon sorsa háborúban. Értekezések a nemzetgazdaságtan és statisztika köréből. Új sorozat. I. köt. 9. füzet. Budapest, 1945.

¹⁶ *Heller Farkas*: Közgazdaságtan. I. köt. Budapest, 1945.

¹⁷ *Balás Károly*: Politikai gazdaságtan. Budapest, 1922.

¹⁸ Hozzászólás a nemzeti jövedelem és az adóstatisztika problémáiról a Magyar Statisztikai Társaság 1938 márciusában megtartott szakértekezletén. A Magyar Statisztikai Társaság Kiadványai, 12. sz. Budapest, 1938.

¹⁹ *Szigeti Gyula*: Nemzeti jövedelem, nemzeti vagyon és fizetési mérleg. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1938. 4. sz. 492–499. old.

és az adóstatisztika kérdéseiről 1938 márciusában megtartott szakértekezletén fejtették ki.²⁰

Ezen az értekezleten Heller Farkas a következő módon foglalta össze álláspontját: „Többször elővettem a nemzeti jövedelemre és a nemzeti vagyonra vonatkozó számításokat, mindig kíváncsi voltam arra, hogy ezek mit fejeznek ki az én számomra. . . . Őszintén be kell vallanom. . . , hogy . . . rendesen az volt a vége, hogy azt mondtam: én ezt tovább nem nézem, mert nem tudom magamnak megmondani, hogy mi ez, vagyis hogy tényleg kifejeznek-e ezek a számok olyan valamit, aminek kellő értelmet tudok adni.” (94. old.) Heller álláspontjára jellemző, hogy beszéde végén mégis azt a reményét fejezte ki, hogy az értekezlet talál majd olyan megoldást, amely elősegíti a fogalmak tisztázását, és így elősegíti a gyakorlati számításokat is.

Az értekezleten *Varga István* is felszólalt, és meggyőző érvekkel bizonyította a nemzetijövedelem-számítások hasznosságát, majd pedig a nemzeti vagyon kérdésével kapcsolatban a következő kijelentést tette: „A nemzeti vagyon statisztikailag, pénzösszegben kifejezve nem fogható meg.” Ennek a határozott álláspontnak az enyhítése céljából felszólalása további részében hozzáfűzte még, hogy: „. . . olyan országokban, amelyekben. . . a vagyon- és örökösödési adó megfelelően ki van munkálva. . . talán mód van arra, hogy nem túl nagy hibaforrásokkal az egyéni vagyonok összegét felbecsüljük.” (38. old.) A továbbiakban Varga István megállapította még, hogy: „. . . az objektív módszert alkalmazó nemzetivagyon-megállapítást merőben célszerűtlennek vélem.” (38. old.)

Ezek a megállapítások Varga István részéről azért esnek latba különös súlylyal, mert köztudomású, hogy jó érzéke volt az átfogó közgazdasági számítások jelentőségének felismerésére, és több igen fontos és nagyvonalú számítás fűződik nevéhez. Miért csodálkozunk tehát azon, hogy Heller Farkas, aki hosszú évtizedeken át az ún. „tisztá elmélet” legmeggyőződésebb képviselője volt hazánkban, nem látta meg a nemzetivagyon-számításokban rejlő lehetőségeket, és nem ismerte fel az ilyen vizsgálatok jelentőségét, ha Varga István is ilyen kritikus magatartást tanúsított ebben a kérdésben. Varga István fenti állásfoglalása azt igazolja, hogy a két világháború között az elmélet elutasító magatartása a nemzetivagyon-számítások kérdésében még az olyan közgazdászok gondolkodását is erősen befolyásolta, akik különben hívei voltak a társadalomgazdasági kérdések statisztikai módszerekkel történő vizsgálatának.

A MÓDSZERTAN FEJLŐDÉSE HAZÁNKBAN

Fent idézett statisztikai munkájában Kautz Gyula a nemzeti vagyon fogalmával kapcsolatban és a gyakorlati számítások lehetőségeinek és hasznosságának kérdésében is kiforrott és világos véleményeket vall. Az általa kialakított nemzetivagyon-definíció az objektív becslési módszerre épül fel. Felfogása szerint a nemzeti vagyon elsősorban az emberi munka által létrehozott vagyontételeket, ezenkívül pedig a föld és a bányák értékét foglalja magában. Az 1850-es évek elejére vonatkozóan Kautz becsléseket is végzett az Ausztriai Birodalom nemzeti vagyonára vonatkozólag. Az egész Birodalom nemzeti vagyonát 23 – 24 milliárd pengőforintra becsülte. Ebből az összegből mintegy 60 százalék esett a mezőgazdasági területek és a beépített telkek értékére, kb. 25 százalék az épületekre és a bennük levő ingóságokra, a fennmaradó 15 százalék pedig az

²⁰ Lásd a Magyar Statisztikai Társaság fent idézett kiadványát. Az idézett helyeket a szövegben jelezzük.

állatállomány, a bányászat, az ipar, a kereskedelem és a közlekedés ingó vagyonát, valamint az ércpéznz-készletet foglalta magába.²¹

A magyar gazdaságtudománynak, különösen pedig a gazdaságstatisztikának nagy vesztesége, hogy Kautz nem szakított több időt a nemzeti vagyon kérdéseinek vizsgálatára. Ezen a téren végzett munkája így csupán egy sokat ígérő töredék, amelynek értéke elsősorban a kérdések helyes meglátásában és néhány fontos alapelv megállapításában keresendő. Meg kell azonban jegyezni, hogy a hazai irodalomban ő volt az első, aki meglátta a nemzetivagyon- és a nemzetijövedelem-számítások igazi jelentőségét, és helyes úton indította el a fejlődést.

A nemzetivagyon-számítások hazai fejlődése a tanulmány első részében vázolt világirodalmi eredmények közül elsősorban Rümelin és főleg Schall munkásságához kapcsolódik. Ezt a megállapítást *Fellner Frigyesnek*, a nemzetijövedelem- és a nemzetivagyon-számítások legnagyobb hazai művelőjének a pályakezdése igazolja. A nemzeti vagyon kérdésével Fellner 1893-ban megjelent munkájában foglalkozott először.²² Ebben a tanulmányában a nemzetivagyon-számítások fejlődésének történetét dolgozta fel a legrégebbi időktől egészen a XIX. század végéig. Fellner a módszertani fejlődés ismertetése keretében, Rümelin és Schall eredményeivel foglalkozott a legrészletesebben, és nagy elismeréssel szólt az általuk alkalmazott módszerek helyességéről.

Fellner fent említett munkája fontos mérföldkövet jelentett a nemzetivagyon-számítások hazai fejlődésének történetében. Ettől az időtől kezdve a nemzeti vagyon kérdésében két részre oszlott a magyar közgazdászok és statisztikusok tábora. Az egyik táborba tartozott Fellner Frigyes, aki állandó harcot folytatott a nemzetivagyon-számítások gondolatának érvényesítéséért. A másik táborba tömörült az ország közgazdász és statisztikus közvéleményének túlnyomó része, és ez a tábor szinte egyhangúlag helytelenített minden olyan próbálkozást, amely a nemzeti vagyon számszerű becslését tűzte célul.

Mai szemmel nézve Fellner első munkája azért érdemel különös figyelmet, mert a pályája kezdetén levő Fellner már itt úgyszólván teljes fegyverzetben lépett a porondra. Biztos szemmel tekintette át ennek a bonyolult kérdésnek a világirodalmát, és jórészt ma is helytálló, határozott ítéletet tudott mondani a különböző, gyakran erősen ellentétes álláspontokról. Meg kell azonban állapítanunk azt is, hogy a nemzeti vagyon kérdésében ekkor kifejtett álláspontját kerek fél évszázadon át tartó gazdag munkássága során sohasem módosította, és alig fejlesztette tovább. Fellner életművének ez a sajátossága nem értékelhető egyértelműen, mert egyrészt álláspontja szilárdságát igazolja, másrészt viszont későbbi munkáiban emiatt nem került sor az elvi alapkérdések mélyebb elemzésére. Hasonlóképpen kell értékelnünk a kialakított módszertani megoldásokhoz való ragaszkodását is, ami az alapstatisztikák fejlődése által lehetségessé vált előrehaladás elmaradását eredményezte.

Első munkájának megjelenése után Fellner több mint öt évtizeden át a nemzetivagyon- és a nemzetijövedelem-vizsgálatok nemzetközi élvonalában haladt. Ezzel a két nagy problémakörrel még hét további jelentősebb munkájában foglalkozott, amelyek az 1901–1930 közötti időszakban jelentek meg. Világhírnevét a Nemzetközi Statisztikai Intézet 1901-ben Budapesten megtartott ülésén előterjesztett dolgozatával alapozta meg, amelyben Magyarország nemzeti vagyonára vonatkozó vizsgálatainak első eredményeit ismertette. A

²¹ Kautz Gyula: Az Austriai Birodalom statistikája ... 257. old.

²² Fellner Frigyes: A nemzeti vagyon becslése. Budapest. 1893. 63 old.

tudományos fórumon történt legutolsó nagyobb szereplése alkalmával, a Magyar Statisztikai Társaság 1938 márciusában megtartott szakértekezletén, Fellner rövid visszapillantásban összegezte életműve főbb állomásait.²³ Ebből a beszédéből is megállapítható, hogy a nemzeti vagyon kérdésében a fél évszázaddal azelőtt kialakított álláspontját változatlanul fenntartotta.

Az a nemzetivagyon-fogalom, amelyet Fellner Frigyes a magáénak vallott – amint a fent mondottakból már kitűnik – a Rümelin és különösen Schall által kialakított definícióhoz áll közel. Fellner megfogalmazása szerint a nemzeti vagyon az államilag szervezett nép rendelkezésére álló gazdasági javak összességével azonos. Ennek a keretmeghatározásnak a kitöltésével Fellner álláspontja tág nemzetivagyon-fogalom kialakulásához vezetett. Az emberi munka által alkotott vagyontárgyakat – mint gazdasági javakat – Fellner teljes egészükben a nemzeti vagyon részének tekinti. Így tehát még a műkincseket és a könyvtárak könyvállományát is figyelembe veszi. A természeti kincsek közül a földet és a bányákat tekinti a nemzeti vagyon alkotó elemének. A bányák értékelésénél a bányakincsről nem beszél, de alkalmazott számítási módszere úgy értelmezhető, hogy a feltárt bányakincs benne van a bányák értékében. Fellner szerint tehát a nemzeti vagyon részei a földterület, a bányák, a közlekedési eszközök és az ingóságok. A nem anyagi természetű javak közül Fellner csak a külfölddel szemben fennálló tartozások és követelések egyenlegét veszi figyelembe.

A korabeli szakirodalom Fellnernek a nemzetivagyon-számítások terén kifejtett munkásságából elsősorban a számítási módszereket részesítette figyelemben. Módszerét a nemzetközi szakirodalomban mint magyar módszert emlegették. Elméleti felfogásának elemzésével Fellner kritikusi viszonylag keveset foglalkoztak.

A hazai adottságokhoz alkalmazkodva Fellner az ún. objektív módszert használta fel számításainál. A nemzeti vagyon egyes tételeinek értékelésénél a módszernek mindig azt a változatát alkalmazta, amely a rendelkezésre álló adatforrások alapján a legmegfelelőbbnek látszott. Ha többféle módszer felhasználására is lehetőség kínálkozott, akkor több számítást végzett. A földvagyon értékét például forgalmi áron, a hozadék tőkésítésével és a hitelérték alapján állapította meg. Számításainak eredményei között az ilyen módon kapott három adatnak az egyszerű számtani átlagát vette figyelembe. A bányák és az épületek értékét a hozadék tőkésítésével állapította meg, amikor a nettó hozadékot vette alapul. A figyelembe vett tőkésítési kamatláb az egyes vagyontételeknél 4–7 százalék között mozog, az egyes esetekben alkalmazott kamatláb megválasztását azonban Fellner nem indokolta meg. A közlekedési eszközök értékelésénél a létesítési költségeket fogadta el értékelési alapul. Az ingóságok értékének megállapításánál a biztosítási statisztika adatai képezték a Fellner-féle számítások alapját. Módszerének bírálói különösen ezt az utolsó tételt részesítették szigorú bírálatban, egyesek pedig a kapott eredmények nagyságrendi helyességét is kétségbe vonták.

²³ Fellner munkái a nemzeti vagyonról és a nemzeti jövedelemről:

A magyar nemzeti vagyon becslése, tekintettel egyéb államokra. Budapest. 1901.

A nemzeti jövedelem becslése. Budapest. 1903.

Ausztria és Magyarország nemzeti vagyona. Budapest. 1913.

Ausztria és Magyarország nemzeti jövedelme. Budapest. 1916. 152 old. + 7 t.

A magyar szent korona országai nemzeti vagyonának és nemzeti jövedelmének megoszlása a mai Magyarországon és az utódállamok között. Budapest. 1923.

Csonka-Magyarország nemzeti vagyona. Budapest. 1929.

Csonka-Magyarország nemzeti jövedelme. Budapest. 1930. 107 old. + 3 t.

E tanulmány keretében nem tekinthetjük feladatunknak Fellner életművének részletes értékelését. Ez a munka egy önálló tanulmány számára is bőséges anyagot nyújtana. Most csupán Fellner nemzeti vagyonnal kapcsolatos munkásságának nagy vonásokban történő értékelésére szorítkozunk.

Átfogó értékelés keretében Fellner munkásságáról elsősorban azt kell megállapítanunk, hogy legnagyobb érdeme az a fél évszázados küzdelem, amelyet a nemzetivagyon- és a nemzetijövedelem-számítások gondolatának érvényre juttatásáért folytatott. Nem kétséges, hogy Fellner kitartó erőfeszítései nagymértékben hozzájárultak ezen alapvető népgazdasági számítások helyességének és szükségességének az elismertetéséhez. A nemzetivagyon-számítások fejlődése szempontjából Fellner nagy eredménye a fogalom helyes meglátása és világos megfogalmazása. Döntő fontosságú az a megállapítása, hogy a nemzeti vagyon közgazdasági kategória, amely több szempontból eltér a vagyon magángazdasági fogalmától. Felfogásának határozott sajátossága, hogy az általa kialakított definíció a szabad javakat kizárja a nemzeti vagyon köréből még abban az esetben is, ha azok a termelés előmozdításának fontos tényezői. Az emberi munkaerő Fellner felfogása szerint úgyszintén nem része a nemzeti vagyonnak.

A nemzeti vagyon alkotó elemek szerinti tagolásánál Fellner a rendelkezésre álló forrásokhoz alkalmazkodott. Ebből kifolyólag módszerével szemben elvi természetű észrevételként hozható fel, hogy nem vette figyelembe az egyes vagyonrészeknek a termelési folyamatban betöltött eltérő szerepét, és nem fektetett súlyt az egyes tételek ennek megfelelő csoportosítására, illetőleg szétválasztására. Így például az ingatlanok között termelési és fogyasztási javak vegyesen szerepelnek számításaiban.

Fellner munkásságával kapcsolatban a legtöbbet vitatott problémák a módszertani kérdések vonatkozásában merülnek fel. Közismert, hogy Fellner nem volt híve az aprólékos gonddal kidolgozott módszereknek, egész munkásságát sajátos nagyvonalúság jellemezte. Bíráloi több esetben kifogásolták az alkalmazott módszertani elgondolásokat, gyakran pedig az elfogadott módszer keretében végzett számítások alapossága ellen emeltek kifogást. Voltak aztán olyan bírálatok is, amelyek a módszer hiányosságát vagy annak teljes hiányát, végső soron tehát a számítások nem kielégítő megalapozottságát teszik észrevétel tárgyává.

Ezekkel a bírálatokkal kapcsolatban legelőször azt kell megállapítanunk, hogy az ilyen átfogó közgazdasági számításoknál nem képzelhető el olyan módszer, amelyet nem érhetne bírálat. Természetes tehát, hogy Fellnernek sok bírálója akadt, de ez még önmagában nem csökkenti Fellner munkásságának értékét. Az észrevételek egy része olyan természetű, hogy felfogásbeli különbség jut benne kifejezésre. Meg kell azonban állapítani, hogy a Fellner által alkalmazott módszerekkel szemben felhozott észrevételek jelentős része nem ok nélkül kifogásolja Fellner módszertani megoldásait. Azt a sokat hangoztatott álláspontot ugyanis, hogy a nemzeti vagyon becslésénél elsősorban az egyes tételek (vagyonrészek) nagyságrendjének a megállapítása a feladat, Fellner kissé nagyvonalúan értelmezte. Ezzel magyarázható, hogy nem szentelt több időt egyes olyan módszertani részletkérdések tisztázására, amelyeknél meg lett volna erre a lehetőség.

Ilyen megfontolások alapján hasznosnak kell tekinteni azokat a célkitűzéseket, amelyek a Fellner-féle nemzetivagyon-számítások részletes revízióját

tartják szükségesnek.²⁴ A Fellner-féle nemzetivagyon-számítások általános revíziója, aminek egyes esetekben az újraszámítás alaposságáig kellene el-
menni, nagymértékben növelhetné a Fellner-féle nemzetivagyon-adatok
használhatóságát. Ezt a revíziót a Fellner által alkalmazott csoportosítás mó-
dosítására is fel lehetne használni, ami szintén emelné a Fellner-féle adatok
értékét és felhasználásuk lehetőségeit.

Foglalkoznunk kell még a nemzetivagyon-számítások tárgykörébe tartozó
olyan vizsgálódásokkal, amelyekre hazánkban – Fellner munkássága mellett –
az utolsó fél évszázadban sor került.

Először foglalkozzunk azzal a kéziratossal anyaggal, amely a Központi
Statisztikai Hivatal könyvtárában ennek a tanulmánynak készítése során
került elő.²⁵ Ez a munka a Fellner-féle nemzetivagyon-számítások 1913-ra
vonatkozó részletes eredményeit tartalmazza a mai országterületre. Ezenkívül
számításokat foglal magában Magyarország 1921. és 1925. évi nemzeti vagy-
nára vonatkozólag. A kéziratból kitűnik, hogy a számításokat a pengővaluta
bevezetésének időszakában készítették, *Szabóky Alajos* irányítása mellett a
Pénzügyminisztérium megbízásából.

Ennek a kéziratossal anyagnak – sajnos – sem elvi, sem pedig módszertani
szempontból nincs különösebb értéke, mert a számítások mindhárom évre
vonatkozólag a Fellner-féle koncepciónak megfelelően és az általa kidolgozott
módszerrel készültek. Az anyag értékét az adná meg, hogy az 1921. és az
1925. évekre, vagyis két olyan időszakra vonatkozólag tartalmaz részletes
nemzetivagyon-adatokat, amelyek fontos fordulópontot jelentettek az ország
első világháború utáni gazdasági életében. Az anyag előzetes áttekintése után
azonban azt kell megállapítani, hogy a kézirat adatainak alapos felülvizsgál-
latára lesz szükség ahhoz, hogy ítéletet mondhassunk a közölt eredmények
megbízhatóságáról és használhatóságáról.

A két világháború közötti időszakban folyamatosan végzett a nemzeti-
vagyon-számítások tárgykörébe tartozó vizsgálatokat a Magyar Gazdaság-
kutató Intézet a nemzetijövedelem-számítások keretében.²⁶ A számítások célja
annak a megállapítása volt, hogy a mindenkori nemzeti jövedelemből milyen
összeg került felhalmozásra az egyes években, vagyis hogy a nemzeti jövede-
lemből mennyit fordítottak a nemzeti vagyon növelésére. Ez a számítás ezek
szerint nem a nemzeti vagyon állagának megállapítására törekedett, hanem
a nemzeti vagyonban évről évre bekövetkezett változásokat vizsgálta. A szá-
mítások módszerét úgy dolgozták ki, hogy a kapott eredmények a nettó nemzeti
vagyon növekedését mutatták. A számítások keretében az anyagi folyamatok
oldaláról fogták meg a keletkezett vagyonszaporulatot. Az így kapott mennyi-
ségi adatokat (a létrehozott új gépkapacitás lóerőben, az új lakóházak száma
stb.) a létesítési költségek alapján értékelték. Ezeknek a számításoknak fő
eredményeit az 1924–1938. évek közötti időszakra a Magyar Gazdaságkutató
Intézet kiadványaiban tették közzé, a számítások részletes anyaga az Intézet
kéziratossal anyagai között található meg.

Az 1920-as évek végén hasonló célú számításokat végzett *Éber Antal*,
melyeknek eredményeit 1929-ben tette közzé.²⁷ Munkájában az ország termelő

²⁴ *Horváth Róbert*: Néhány megjegyzés a Fellner-féle nemzeti vagyonszámítás margójára. *Magyar Statisztika i Szemle*. 1947. évi 3–4. és 5–6. sz. (103–109., illetve 181–187. old.).

²⁵ A Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárában V. B. 665. alatt nyilvántartott kéziratköteg.

²⁶ *Dr. Matolcsy Mátyás–Dr. Varga István*: Magyarország nemzeti jövedelme 1924/25–1934/35. A Magyar Gazdaságkutató Intézet 11. sz. különkiadványa. Budapest. 1936. 143 old.

²⁷ *Éber Antal*: A magyar nemzeti tőke alakulása 1924-től 1928-ig. Budapest. 1929.

tőkéjének fejlődéséről, vagyis a termelésben aktívan részt vevő tőkeállomány évi változásáról akar képet adni. Tanulmányának bevezető részében Éber részletesen vizsgálja a nemzetivagyon-számítások elvi és gyakorlati kérdéseit, és néhány kritikai megjegyzést fűz Fellner nemzetivagyon-számításaihoz. Végül megállapítja, hogy a nemzeti vagyon állagának számszerű becslésére vonatkozó törekvések nem vezethetnek használható adatokhoz. A nemzet termelő tőkéjében bekövetkezett változások évenkénti felbecslése azonban véleménye szerint is reális eredményeket adhat.

Ebben a munkájában Éber pénzügyi oldalról, vagyis a befektetések figyelembevételével vizsgálta az ország termelő tőkéjének az 1924–1928. évek közötti fejlődését. Számításainál részben statisztikai és számviteli adatokat használt fel, részben pedig becsléseket végzett. A létrehozott új tőkejavak létesítési költségeit a nemzeti vagyont növelő aktív tételnek tekintette, és ezzel az ország külföldi eladósodását mint a nemzeti vagyont csökkentő passzív tételt állította szembe.

A nemzetivagyon-számítások iránti érdeklődés újabb eredményeivel az 1950-es évek elején találkozunk a magyar szakirodalomban. A Központi Statisztikai Hivatal 1953-ban végzett számításai a nemzeti vagyont mint a felhalmozott társadalmi termékek értékösszegét határozták meg, amely az álló- és forgóalapokból tevődik össze. Ez a számítás – mivel az álló- és forgóeszköz-állományt elvileg is azonosnak tekintette a nemzeti vagyonnal – a nemzeti vagyon többi tételéről nem emlékezett meg.

A fejlődés teljeskörű áttekintése céljából érdemes csupán megemlíteni, hogy az 1955–1956. években a Központi Statisztikai Hivatal vezetésével és az illetékes szervek bevonásával előkészületek történtek az 1953-ban megkezdett nemzetivagyon-számítások folytatására. Ezek a számítások – a reánk maradt feljegyzések tanúsága szerint – az álló- és forgóeszköz-állomány mellett a nemzeti vagyon néhány egyéb tételére (például a bányakincs értékére) is kiterjedtek volna. A számítások végrehajtására azonban nem került sor.

Történeti áttekintésünk utolsó pontjaként arról kell még röviden megemlékezni, hogy a legutóbbi években mi történt a nemzetivagyon-számítások fejlődése terén, főleg pedig arról, hogy milyen előrehaladás várható a legközelebbi jövőben. Ezek a kérdések már ugyan kitűzött feladatunk körén kívül esnek, de a róluk való megemlékezés bizonyára hasznosan egészíti ki a nemzetivagyon-számítások magyarországi fejlődéséről alkotott képet.

Az utolsó években a nemzetivagyon-számítások területén hazánkban konkrét eredmények nem születtek. Ez a problémakör már hosszabb ideje a magyar gazdaságtudomány mostohagyermekéi közé tartozik. Ugyanekkor számos olyan tanulmányt lehetne felsorolni, amelyek a nemzetijövedelem-számítás elvi vagy módszertani kérdéseivel foglalkoznak. Ezek között néhány olyan munka is van, amelyek igen behatóan és nagy hozzáértéssel vizsgálják a nemzeti jövedelem alapvető elvi és módszertani kérdéseit. Azt is megállapíthatjuk, hogy egyes kérdésekben ezek a tanulmányok jelentős előrehaladást eredményeztek. Sajnálatos tény viszont, hogy a nemzetivagyon-számítások kérdései ugyanebben az időszakban teljesen az elméleti kutatás érdeklődési körén kívül estek. Az utolsó két évtizedben egyetlen olyan tanulmány sem került közlésre hazánkban, amely a nemzeti vagyon problémájával foglalkozna. Megállapíthatjuk, hogy a magyar gazdaságtudomány e téren erősen elmaradt a világfejlődés mögött.

Az elméleti érdeklődés hiánya szolgálhat magyarázatul arra is, hogy az utóbbi időben a gazdaságstatisztika sem foglalkozott a nemzetivagyon-számítás módszertani kérdéseivel. Az utolsó másfél évtizedben a nemzeti vagyon kérdéséről csak a gazdaságstatisztikai tankönyvek tesznek említést. A tankönyvek rendeltetéséből és az ezáltal megszabott szűk terjedelemből következik, hogy az ilyen munkák nemzeti vagyonnal foglalkozó fejezetei csupán az alapfogalmak rövid összefoglalásáig juthatnak el. Az elmúlt években a hivatalos statisztika sem tekintette feladatának az ország nemzeti vagyonára vonatkozó teljeskörű vizsgálatokat, így tehát a statisztikai gyakorlat sem mozdíthatta elő a számítási módszerek fejlődését.

Az a széles körű elvi és módszertani kutatás, amely a Központi Statisztikai Hivatalban a népgazdasági mérlegrendszer továbbfejlesztése céljából most van folyamatban, a nemzetivagyon-számítások fejlődésének újabb megindulását fogja eredményezni. Ez a munka a népgazdasági mérlegrendszer összes főbb kérdésének átfogó és minden eddigi hazai kutatásnál részletesebb megvitatását célozza. Az egyes kérdések tisztázása a szakemberek széles körének bevonásával lefolytatott eszmecserék keretében történik, így a problémák tisztázásának kedvező feltételei biztosítva vannak.

A munka keretében a nemzetivagyon-számítás a legfontosabb problémák közé tartozik. A népgazdasági mérleg tervezett sémája részletes nemzeti-vagyon-mérleget is tartalmaz, így tehát a mérlegséma összeállítása során a nemzetivagyon-számítás összes problémái igen részletes megvitatásra kerülnek. Nem kétséges, hogy az adott helyzetben — a szocialista gazdálkodás jelenlegi körülményei között — az elvi alapkérdések tisztázása képezi a fő feladatot. Az elméleti kutatásnak már fent is említett lemaradása tehát a munka során erősen érezteti majd kedvezőtlen hatását.

A nemzetivagyon-számítások fejlődése szempontjából igen nagy segítséget jelent az alapstatisztikáknak az elmúlt másfél évtizedben bekövetkezett nagyarányú fejlődése. Az alapstatisztikák egyes részterületeinek igen eltérő fejlettségi színvonala miatt azonban a nemzeti vagyon egyes alkotó elemeinek számszerű felbecslése is eltérő pontossággal lesz elvégezhető. Kedvező a helyzet a népgazdaság álló- és forgóeszköz-állományának értékelése szempontjából. Azt mondhatjuk, hogy a nemzeti vagyon e két legfontosabb alkotórészének a számbavételéhez ma már megfelelő alapadatokkal rendelkezünk. Az elvi kérdések tisztázatlansága miatt azonban itt is számolni kell a nehézségekkel, amelyek főleg az értékelés kérdésével kapcsolatban fognak majd felmerülni.

Az ország földvagyonáról — elsősorban a mezőgazdasági területről — természetes mértékegységben részletes és megbízható adatokkal rendelkezünk. A földnek a szocialista gazdaságban való értékelésével kapcsolatos elvi kérdések tisztázása most van folyamatban. Hamarosan kialakulnak tehát mindazok a feltételek, amelyek a földvagyon reális értékelését és a nemzeti vagyonban való szerepeltetését lehetővé teszik.

Az ország bányakincsvagyonának mennyiségi felleltározását a Központi Földtani Hivatal folyamatosan végzi. Így a bányakincs mindenkori állagáról megfelelő mennyiségű adatokkal rendelkezünk. A bányakincsvagyonnak az értékelését a Központi Földtani Hivatal a végrehajtásra váró feladatok között tartja nyilván.

A háztartások tartós fogyasztási jószágkészleteinek megállapításához a belkereskedelmi statisztika nyújt kiindulási alapot. A kiskereskedelmi forgalom teljeskörű megfigyelése alapján kapott adatokból mintegy 10 évre

visszamenőleg megállapítható, hogy a lakosság az egyes években mekkora összeget fordított a különböző tartós fogyasztási jóságok beszerzésére. Szakemberek bevonásával vizsgálatok folynak a különböző tartós fogyasztási jóságok élettartamának megállapítására. Az adatok birtokában a háztartások tartós fogyasztási jóságkészletei formájában felhalmozott nemzeti vagyon viszonylag nagy pontossággal lesz felbecsülhető.

A műkincsek formájában elfekvő nemzeti vagyonról csak mennyiségben (darabszámban) kifejezett, vagyonnemek szerint azonban erősen részletezett adatokkal rendelkezünk. Az ország műkincsvagyonának értékelésére azonban a szakemberek véleménye szerint nincsen olyan lehetőség, amely megnyugtatóan reális eredményhez vezetne. Ez a tétel tehát az értékformában kifejezett nemzeti vagyon összegében nem vehető figyelembe.

ÖSSZEFOGLALÁS

A mondottak alapján megállapíthatjuk, hogy a magyar közgazdászok és statisztikusok az utolsó évszázadban — *Kautz Gyula* idézett statisztikai munkájának megjelenése óta — komoly részt vállaltak azoknak a nehézségeknek a leküzdésében, amelyek a nemzetivagyon-számítások területén a gazdaságtudományban és a statisztikában felmerültek. Az elért eredményekben elsősorban *Fellner Frigyesnek* vannak elévülhetetlen érdemei. Munkájában főleg azt kell nagyra értékelni, hogy dacolva minden nehézséggel, egy fél évszázadon át hűen kitartott a helyesnek elismert gondolat mellett, és nehéz körülmények között is eredményesen tudott dolgozni a kitűzött cél érdekében.

Fellner Frigyes mellett azonban nem szabad megfeledkezni *Kautz Gyuláról*, aki fél évszázaddal Fellner munkássága előtt tisztán látta a nemzetivagyon-számítások értelmét és fontosságát. Az e téren kifejtett viszonylag csekély munkássága alapján is megállapítható, hogy jól felismerte a nemzeti vagyon számszerű felbecslésével kapcsolatos módszertani problémákat is. A magyar gazdaságtudomány és gazdaságstatisztika nagy vesztesége, hogy *Kautz* gazdag munkásságából nem jutott nagyobb rész a nemzeti vagyon és a nemzeti jövedelem kérdéseinek vizsgálatára.

A nemzetivagyon-számítások hazai fejlesztése terén szerzett maradandó érdemeikért elsősorban még *Varga István*, *Matolcsy Mátyás* és *Éber Antal* nevét kell megemlíteni, akik részben a gazdaságstatisztika, részben pedig a gyakorlati gazdaságpolitika szemléletéből és szükségleteiből kiindulva nyúltak hozzá a nemzeti vagyon kérdéséhez, és — *Fellner* megállapítása szerint — jelentősen gazdagították a kérdés magyar szakirodalmát.

A nemzetivagyon-számítások további fejlődését — a közeljövő kilátásait — a fent elmondottak alapján kedvezően ítélni lehet. Erre az optimizmusra főleg két ok jogosít fel bennünket. A nemzetivagyon-számítások iránti érdeklődés, az ilyen vizsgálatok jelentőségének felismerése az utolsó időben hazánkban is fokozódott. A magyar közgazdászok és statisztikusok jelentős része már tisztán látja a nemzetivagyon-számítások jelentőségét. Emellett optimizmusra jogosít az ilyen vizsgálatok feltételeinek — elsősorban az alapvető statisztikai adatgyűjtéseknek — nagymértékű megjavulása is. Gazdaságstatisztikánk fejlődése sok szempontból olyan kedvező feltételeket teremtett az ilyen számításokhoz, amire néhány évtizeddel ezelőtt még gondolni sem lehetett. A gyakorlati nemzetivagyon-becslések végrehajtása szempontjából szá-

molni kell azonban azokkal a jelentős nehézségekkel, amelyek egyes fontosabb elvi kérdéseknek a szocialista gazdálkodás jelenlegi körülményei közötti tisztázásával kapcsolatban fognak még felmerülni.

РЕЗЮМЕ

Вопрос определения национального богатства впервые был поставлен в венгерской экономической литературе в середине XIX века. Наиболее значительный представитель венгерской исторической школы *Дьюла Каутц* в опубликованном им в 1855 году статистическом труде дает такое определение национального богатства, которое в принципе и сегодня может быть признано правильным и которое соответствовало также и требованиям практических расчетов. В своем труде Каутц опубликовал также и результаты оценок относительно национального богатства Австрийской империи.

Поодавляющее большинство венгерских экономистов-теоретиков занималось вопросом национального богатства, считало принципиально правильным и необходимым выяснение этого понятия и включало его в свои учения. Однако, в отношении практических расчетов венгерские экономисты обычно не считали возможным осуществление цифрового определения национального богатства с удовлетворительной точностью.

Начало развитию исчисления национального богатства в Венгрии положил вышедший в 1893 году труд *Фридьеша Фельнера* „Оценка национального богатства”. В этом труде Фельнер ясно сформулировал свои соображения по основным вопросам исчисления национального богатства. Проведенная им в дальнейшем полувекковая работа в этой области полностью основывалась на этих принципах. В обширном творчестве Фельнера наилучшие результаты представлены его расчетами относительно национального богатства Австро-Венгерской монархии в 1913 году и национального богатства Венгрии в 1928 году.

Исчислением национального богатства в Венгрии в период между двумя мировыми войнами занимались также и многие другие авторы. Венгерский конъюнктурный институт в рамках расчетов национального дохода, начиная с 1924/25 хозяйственного года вплоть до 1938/39 года, регулярно определял чистое накопление капитала при помощи метода *Матолчи-Варга*. В конце 1920-ых годов *Антал Эбер* произвел (иным способом) аналогичные расчеты относительно 1924 – 1928 годов. Эти два расчета, однако, не ставили себе в качестве цели установление объема национального богатства.

В период после второй мировой войны заслуживают внимание расчеты, проведенные венгерским Центральным Статистическим управлением в 1953 году. Эти расчеты охватывают объем основных и оборотных фондов народного хозяйства в 1952 и 1953 годах. Наряду с этим следует отметить, что венгерская официальная статистика располагает богатым материалом об основных и оборотных фондах народного хозяйства, начиная с 1950 года вплоть до наших дней.

Венгерское Центральное статистическое управление в рамках проводимой им в настоящее время обширной теоретической и методологической работы, направленной на создание новой системы народнохозяйственных балансов, считает своей задачей и выяснение принципиальных и методологических вопросов в связи с исчислением национального богатства. Целью этой работы является разработка в рамках системы народнохозяйственных балансов такого метода исчисления национального богатства, который обеспечил бы эффективную помощь регулярному измерению экономического роста и решению проблем в связи с дальнейшим развитием народного хозяйства.

SUMMARY

The problem of defining the national wealth came up in the middle of the 19th century for the first time in the Hungarian economic literature. The most famous Hungarian representant of the historical school, *Gyula Kautz* developed a national wealth concept in his statistical work published in 1855. Theoretically it is acceptable even today and it also suited for the practical calculations. In this work Kautz published also some estimates on the national wealth of the Austrian Empire.

The great majority of the Hungarian theoretical economists have dealt with the problem of national wealth, they took principally right and necessary the clearing up of the concept moreover they employed it when constructing their theoretical system. But as to the practical

calculations the Hungarian economists generally disclaimed the possibility of its quantification with adequate accuracy.

The progress in the field of national wealth calculations was started in Hungary by the work of *Frigyes Fellner*: *The Estimate of the National Wealth*, published in 1893. In this book Fellner gave a clear explanation of his ideas about the fundamental problems of the national wealth calculations. His just a halfcentury long activity in this field, following this work was based completely on the basic principles developed here. In the framework of the rich oeuvre of Fellner, the calculations of the national wealth for the year 1913 of the Austro-Hungarian Monarchy and that of Hungary for 1928 represent the greatest achievements.

During the period between the two world wars even more specialists devoted their activity to the calculation of the national wealth in Hungary. The Hungarian Institute of Economic Research elaborated continuously – within the framework of national income accounts – the net capital accumulation from the 1924/25 economic year on until 1938/39 with the help of the so-called method of *Matolcsy-Varga*. At the end of the 20's that was *Antal Éber* who, using a different method, made similar calculations for the period 1924–28. These two calculations, however did not aim at the statement of the stock of the national wealth.

As to the period after second world war the calculations accomplished in 1953 in the Hungarian Central Statistical Office are worthy of mentioning. These calculations cover the fixed and circulating-capital stock of the national economy in 1952 and 1953. It should be noted that concerning these two types of stocks there is an abundant material available within the framework of official Hungarian statistics beginning with 1950 on to date.

For the sake of developing the new national account system the Hungarian Central Statistical Office sets as a task that in the framework of the overall theoretical and methodological works being on, the theoretical and methodological problems of national wealth calculations should also be cleared up. The purpose of the work is that within the national account system there should be elaborated a method for the calculation of national wealth being able to help the continuous measurement of economic growth and the solution of problems related to the development of the national economy.

MAGYAR KÍSÉRLET A NEMZETI VAGYON BECSLÉSÉRE*

LEONID NESZTEROV

Magyarországon a nemzetivagyon-becslések a háború előtti időszakban elsősorban a neves magyar közgazdásznak, *Fellner Frigyesnek* a nevéhez fűződnek, aki nemcsak hazájában, hanem nemzetközi téren is tevékenykedett. Már 1893-ban tanulmányt [1] publikált a probléma elméleti vonatkozásairól. Első jelentős munkája [2] a nemzeti vagyon becslése terén a Nemzetközi Statisztikai Intézet VII. ülészakájához kapcsolódik, melyet 1901-ben Budapesten tartottak. A szóban forgó ülészakára készített tanulmánya áttekintést adott a különböző országok (Ausztria, Németország, Franciaország, Hollandia, Svédország, Anglia, Amerikai Egyesült Államok stb.) abban az időben publikált legfontosabb becsléseiről. Ennek keretében Fellner ismertette a magyar becslések néhány részletét. A tanulmányban Fellner megkísérelte a nemzetijövedelem-számítás nemzetközi összehasonlításának néhány problémáját is megfogalmazni. Az egységes mutatószámok szükségességének és az egységes módszereken alapuló értékelésnek a gondolatát igyekezett előtérbe állítani. Lehetséges egységes módszerként ilyen célokra az „örökösödési járadék módszert” javasolta. (Ezt a nemzetivagyon-becslésekbe *G. Porter* vezette be; részleteiben *Alfred de Foville* dolgozta ki [8], és az ő munkáin keresztül vált közzismertté.) De Foville az ingatlan vagyon öröklésével és ajándékozásával kapcsolatos adóztatási adatokat használta az ország kumulált vagyonának meghatározásához. Ez a módszer azon a feltevésen alapszik, hogy a kumulált vagyon állománya és azon része között, mely évről évre az egyik tulajdonosról a másikra örökösödés vagy ajándékozás folytán átruházódik, korreláció áll fenn. Az egyes országok különböző feltételei ezt a korrelációt befolyásolják. Ha van valamilyen információ az országban annak a vagyonnak az értékéről, amelyet az egyik tulajdonos a másikra évenként örökösödés vagy ajándékozás címén (ezért örökösödési járadék) átruházott, és az átlagos tulajdonosi időtartam hosszúságáról, akkor meg lehet határozni az országban felhalmozódott vagyon összes értékét.

Ez a módszer meglehetősen népszerű volt azokban az országokban, amelyek az ún. hozadéki jellegű adókra vonatkozóan elegendő statisztikai adattal rendelkeztek. Magyarország egyike volt ezeknek az országoknak.

A különböző országok különböző módszereket használtak az ilyen természetű számításoknál a két tényező meghatározására. A számítási módszerek

* A Magyar Közgazdasági Társaság Statisztikai Szakosztálya Statisztikatörténeti Szaksoportjának 1968 júniusában Pécsen tartott vándorülésére beküldött dolgozat. (Megvitatására a Budapesten, 1968. október 17-én tartott ülésen került sor, mert késve érkezett.)

némelyike meglehetősen bonyolult volt, különösen a vagyon feletti tulajdon átlagos időtartamának meghatározása terén. Fellner igen egyszerű módszert javasolt, mely egy generáció átlagos élettartamának, azaz azon évek számának meghatározásán alapszik, amely alatt az új generáció a régi helyébe lép, és az országban az egész vagyon az egyik generációról a másikra átszáll. E célból azt javasolta, hogy az ország népességének egy bizonyos időpontra vonatkozó létszámát osszák el az egy év alatt meghalt személyek átlagos számával. Magyarország népessége az 1900. évi népszámlálás adatai szerint 19 254 459 fő volt; a halottak száma a következő évben a népmozgalmi statisztika adatai szerint 537 874 főt tett ki. Ezek alapján Fellner egy generáció átlagos élettartamát Magyarországon 35 évre becsülte, vagyis a magánvagyon 1/35 részének kellene tulajdonost cserélnie évenként örökösödés miatt [2].

Az ily módon meghatározott szorzószámot Fellner megfelelően alkalmazta az országban levő magánvagyonra vonatkozó alapadatokra. Az ingó vagyon egyes elemeit az állatállományra vonatkozó adatok és az átlagárak alapján értékelte stb. A közvagyon egyes elemeit a rendelkezésre álló becslések alapján, más elemeit (utak, szállítóeszközök stb.) pedig az átlagárakra (vagy előállítási költségekre) vonatkozó információk alapján és az országban való előfordulásuknak megfelelően értékelte. A külfölddel kapcsolatos ügyletekre vonatkozó adatok közvetlenül a Pénzügyminisztériumtól származtak stb.

A számítások végső eredményei a következő módon kerültek közlésre [2].

1. tábla

Magyarország nemzeti vagyona 1900-ban

A nemzeti vagyon elemei	Milliárd osztrák korona	Az összes vagyon százalékában
1. Földtulajdon	15,4	43,0
2. Bányák és kohók	1,6	4,6
3. Épületek	4,4	12,4
Ingyatlan vagyon összesen	21,4	60,0
4. Közlekedési eszközök	3,9	10,8
5. Ingó vagyon	10,1	28,4
6. Követelések a külfölddel szemben	0,3	0,8
<i>Nemzeti vagyon összesen</i>	<i>35,7</i>	<i>100,0</i>
Tartozások a külfölddel szemben	4,6	.
<i>Tiszta nemzeti vagyon</i>	<i>31,1</i>	.

A publikált anyag csupán a sok számítás aggregált eredményeit mutatta. A becslések a gazdasági elemzés számára korlátozott jelentőségűek voltak. Mindenesetre abban az időben jelentős teljesítmény volt, és megfelelt a jövedelem-vagyon relációk elemzésének céljaira. Emellett a szövegben Fellner adott néhány információt a vagyon eloszlásáról is. Így a 31,1 milliárd osztrák koronából 4,1 milliárd koronát tett ki az állami tulajdon (3,5 milliárd koronát az ingatlan és 0,6 milliárd koronát az ingó vagyon), és 0,9 milliárd korona volt a községi tulajdon.

1913-ban Fellner egy másik tanulmányt készített a Nemzetközi Statisztikai Intézet (ISI) számára a magyar és az osztrák nemzetivagyon-becslések meglehetősen részletes leírásával [3], [5]. Korábbi munkájától eltérően itt Fellner

valamennyi alkotóelemre részletes számításokat és magyarázatokat adott. Ezek felölelik a nemzeti vagyon 6 nagyobb összetevőjének mindegyikét mind a magán-, mind a köztulajdon keretei között. A becslések Ausztriára és Magyarországra külön készültek 1910 végén. Számításainak valamennyi szintjén ugyanazokat az alapelveket és módszereket használta. Bár felhasznált járulékos információkat és részletesebb adatokat is, számításainak végső eredményeit mégis ugyanabban a sémában adta közre a következőképpen.

2. tábla

Magyarország nemzeti vagyona 1910-ben

A nemzeti vagyon elemei	Milliárd osztrák korona	Az összes vagyon százalékában
1. Földtulajdon	19,8	39,7
2. Bányák és kohók	2,2	4,4
3. Épületek	8,6	17,2
Ingtatlan vagyon összesen	30,6	61,3
4. Közlekedési eszközök	5,8	11,6
5. Ingó vagyon	13,3	26,7
6. Követelések a külfölddel szemben	0,2	0,4
<i>Nemzeti vagyon összesen</i>	<i>49,9</i>	<i>100,0</i>
Tartozások a külfölddel szemben	8,4	.
<i>Tiszta nemzeti vagyon</i>	<i>41,5</i>	.

Minthogy két becsléssorozat áll rendelkezésünkre, az 1900. évi és az 1910. évi adatok összevetéséből megállapíthatók bizonyos változások a magyar nemzeti vagyon összetételében, különösen az épületeknél és a közlekedési eszközök-nél.

A legátfogóbb és a legjobban kidolgozott nemzetivagyon-becsléseket Feller 1930-ban készítette és publikálta [4]. Ez a mű alapjában véve az előző munkák szintézise az elméleti alapelvektől, fogalmaktól és definícióktól, a módszerek magyarázatától kezdve a tárgyra vonatkozó statisztikai adatokat tartalmazó mellékletekig.

3. tábla

Magyarország nemzeti vagyona 1930-ban

A nemzeti vagyon elemei	Milliárd pengő	Az összes vagyon százalékában
1. Földtulajdon	11,2	32,4
2. Bányák és kohók	1,5	4,2
3. Épületek	8,2	23,6
Ingtatlan vagyon összesen	20,9	60,2
4. Közlekedési eszközök	2,9	8,4
5. Ingó vagyon	10,5	30,3
6. Követelések a külfölddel szemben	0,4	1,1
<i>Nemzeti vagyon összesen</i>	<i>34,7</i>	<i>100,0</i>
Tartozások a külfölddel szemben	2,6	.
<i>Tiszta nemzeti vagyon</i>	<i>32,1</i>	.

Bár nem említ meghatározott évet az értékelés időpontjára, becslései az 1930. évi Magyarországra értendők, noha különböző időpontokra – 1925 – 1927. évekre – vonatkozó becslések keverékei. Valamennyi későbbi kiadvány és utalás is a becsléseket 1930-ra vonatkozóként említi. Fellner számításainál ugyanazokat az alapelveket és értékelési módszereket használta, mint amelyeket az előző években kidolgozott. Becsléseit azonban ekkor már nem osztrák koronában, hanem magyar pengőben fejezte ki. A publikálásnál ismét ugyanazt a nemzetivagyon-sémát használta, mint a korábbi években [4].

Vegyük kissé közelebről is szemügyre azt a módszert, amelyet Fellner Frigyes számításainál alkalmazott [4].

A földtulajdon¹ (valamennyi formájában) volt a becslések egyik legnagyobb összetevője. A Fellner által vizsgált időszakban a magyar gazdaság gerincét a mezőgazdaság alkotta, így arra pontosabb becsléseket kellett készíteni. Fellner úgy vélte, hogy csupán a hasznosított földterület része a nemzeti vagyonnak. Ennek az összetevőnek az értékelésére két egymást kiegészítő módszert használt. Mindenekelőtt a rendelkezésre álló kataszteri (telekkönyvi) adatok segítségével akarta a föld értékét becsülni, a föld birtoklására vonatkozóan rendelkezésre álló adatok együttes figyelembevételével. Összehasonlítva a föld értékelésére vonatkozó két statisztikai adatsort azt találta, hogy a föld értékére vonatkozó kataszteri adatok némileg alá vannak becsülve. 1927-re az alábecslés közelítőleg 20 százalék volt, 1899-ben pedig az alábecslés 76 százalékot tett ki. Ez volt az alapja az egy kat. holdra jutó átlagárak korrekciójának a három mezőgazdasági üzemi csoportban: a kis-, a közép- és a nagyüzemekben. A kisüzemek közé sorolt minden 100 kat. holdnál kevesebb földterülettel, a középgazdaságok közé a 100 – 1000 kat. hold földterülettel és a nagygazdaságok közé az 1000 kat. hold földterületnél többel rendelkező gazdaságot. A búza egy kat. holdra jutó átlagos hozamának értéke és az egyes gazdaságcsoportokra eső jövedelem alapján számította ki Fellner a földből származó összes jövedelmet. Feltételezte továbbá, hogy ez az érték 22 1/2 év alatt kerül tőkésítésre (azaz 4,5 százalék éves kamatláb mellett), és így kapott 14 487 millió pengőt. Ennek az összegnek egy részét – 1,6 milliárd pengőt, vagyis 10,88 százalékot – azonban az épületek és a gazdasági berendezések rekonstrukciójára kellett fordítani, továbbá az állatállomány (szarvasmarha stb.) pótlására 1,5 milliárd pengőt és a holt felszerelésre (gépek, eszközök stb.) 0,5 milliárd pengőt. Így a termelési tőkésített érték, melyet a föld képvisel, 10,8 milliárd pengő, vagyis egy kat. hold átlagára mintegy 713 pengő.

Fellner minden egyes gazdaságcsoportra vonatkozóan kiszámította egy kat. hold átlagárát. (Ez kiskgazdaságoknál 955, középgazdaságoknál 795 és nagygazdaságoknál 665 pengő volt.) Az átlagárak segítségével megállapította minden egyes gazdaságcsoportban a mezőgazdasági földterület értékét. (Lásd a 4. táblát.)

Ebből kiszámította egy hold földterület átlagos korrigált (súlyozott) árát, ami 838 pengőt tett ki, s feltételezte, hogy Magyarországon ez a föld átlagos piaci ára. Ennek az átlagos piaci árnak a felhasználásával a 15,2 millió kat. holdat kitevő művelés alatt álló földterületre vonatkozóan 12,8 milliárd pengőt kapott.

Fellner alapvető módszeréhez felhasználta az örökölt földtulajdon (237,4 millió pengő) és az ajándékozott földtulajdon (77,0 millió pengő) értékére vo-

¹ Fellner szóhasználata szerint: földbirtok. (Szerk.)

natkozóan rendelkezésre álló adatokat. E vagyonok teljes összegét megszorozta egy akkori generáció kiszámított átlagos élettartamával, azaz 33,1725 évvel. Eredményként 10,4 milliárd pengőt kapott. Az eredményt korrigálta, hogy megkapja a tiszta földértéket, ami 10,2 milliárd pengő volt.

4. tábla

A mezőgazdasági földterület értéke gazdaságnagyság-csoportok szerint

Gazdaságnagyság-csoport	A földterület	
	nagysága (millió kat. hold)	értéke (milliárd pengő)
Kis.....	8,1	7,7
Közép.....	3,4	2,7
Nagy.....	4,6	3,1
<i>Összesen</i>	<i>16,1</i>	<i>13,5</i>

Végül a különböző módszerek segítségével nyert három eredmény (10,8; 12,8 és 10,2 milliárd pengő) számtani átlagát vette, s így 11,2 milliárd pengőt kapott.

A *bányák és kohók* alkották a nemzeti vagyon második elemét. Ebben az esetben a tőkésítési módszert mint egyetlen lehetséges eszközt használta fel. Megállapította ezeknek a vállalatoknak az évi bruttó kibocsátását 1925 – 1927-ben, és kiszámította átlagukat (146 millió pengő). Feltételezte, hogy ennek az összegnek 40 százaléka, vagyis 58,4 millió pengő a nettó jövedelem. Feltételezte továbbá azt is, hogy a tőkekamat évi 4 százalék. Így az éves nettó jövedelmet 25-tel megszorozva 1,5 milliárd pengőt kapott, amit a nemzetivagyon-becslés második elemének tekintett. Ebből az összegből 1,3 milliárd pengő esik a magánvagyonra (vagyis az összes vagyon 95 százaléka), a maradék az állami tulajdon.

Az *épületek* alkották a harmadik elemet Fellner becslésében. Ebbe a csoportba sorolta a lakó- és egyéb épületeket. Az értékeléshez a bérelt épületekre vonatkozó adóztatási adatokat, valamint a bérjövédelmi adatokat (külön Budapestre, a többi városra és községre) használta fel.

A lakóházak tőkeértékének becslésére Fellner két módszert használt. Mindenekelőtt meghatározta az összes lakbért 1927-re: ez 224,1 millió pengő volt, melyből 20 százalékot levont folyó kiadásokra (javításokra stb.). Feltételezte, hogy a maradék, vagyis 179,3 millió pengő 7 százalékos évi kamattal tőkésíthető. Így megkapta, hogy a lakóházak összes tőkeértéke Budapesten 2,5 milliárd pengőt tesz ki. Emellett figyelembe vette az adómentes lakóházak értékét, amit 369 millió pengőre becsült. A lakóházak becsült összértékét Budapesten 2,88 milliárd pengőben határozta meg. A másik módszer szerint megvizsgálta a budapesti építkezésekre vonatkozó adatokat. Ezek szerint Budapesten az 1874–1927. években 25 908 épületet emeltek 2,5 milliárd pengő értékben, vagyis épületenként átlagosan 96 751 pengő értékben. 1927 végén Budapesten 22 000 lakóépület volt, értékük 2,1 milliárd pengőt (22 016 · 96 751 pengőt) tett ki. Az 1874–1927. években azonban az arany ára 35 százalékkal emelkedett; így a Budapesten létező épületek felértékelt értéke 2,88 milliárd pengő volt, vagyis a végösszeg gyakorlatilag azonos az első módszerrel nyert eredménnyel.

Az épületek értékét a vidéki városokban a bérre vonatkozó adatok segítségével határozta meg 25 százalékos folyó kiadás feltételezésével és 5,5 százalé-

kos kamatlábbal. Ily módon 1,5 milliárd pengőt kapott, az épületek tőkésített értékére a vidéki városokban.

A falusi épületeknél 30 százalékos folyó kiadást tételezett fel és 5 százalékos évi kamatlábat. A feltételezhető lakbért kiszámítva ennek a tényezőnek értékét 1,8 milliárd pengőre becsülte.

Ily módon megkapta az országban az épületek felértékelt értékének teljes összegét (vagyis a tőkésített értékét) 5,8 milliárd pengőt.

Az egyéb épületeknél ugyanezt a módszert alkalmazta.

A *közlekedési eszközök* alkották a nemzetivagyon-becslés negyedik elemét. Ebbe a csoportba a következő vagyontárgyak tartoztak: utak, hidak, csatornák, vasutak, gördülő állomány, posta, táviró, távbeszélő és járművek. Fellner csupán a burkolattal ellátott utakat akarta értékelni (ezek az ország teljes úthálózatának 61 százalékát tették ki). E célból begyűjtötte a különböző típusú utak átlagos építési költségét az országban, s ennek alapján megállapította, hogy a 3664 kilométer stratégiai fontosságú állami közút építési költsége kilométerenként 34 700 pengő, a 10 499 kilométer törvényhatósági kezelésben levő út építési költsége kilométerenként 17 800 pengő, és a 33 476 kilométer községi kezelésben levő úté 5000 pengő volt kilométerenként.

A csatornákat és vasutakat a rendelkezésre álló adatok segítségével könyvértékükön becsülte (1927. évi évközepi állapot szerint, az értékváltozások miatt néhány korrekcióval).

A hírközlő berendezéseket a nettó jövedelem alapján értékelte, amit 4 százalékos évi kamatlábbal tőkésített.

A járműállományt (ez 1927. év végére vonatkoztatva) leltári értékük alapján határozta meg, és fő típusaik (gépkocsi, autóbusz, tehergépkocsi, egyéb gépkocsi és motorkerékpár) szerint csoportosította. Minden egyes csoportot a megfelelő típusú jármű átlagos ára segítségével értékelte. A járműállomány korösszetételére vonatkozó adatok alapján Fellner közelítőleg meghatározta az értékcsökkenést és a nettó értéket is.

A kapott becsléseket a következőképpen foglalta össze.

A közlekedési eszközök összes értéke

Közlekedési eszközök	Millió pengő
Közutak	331,5
Hidak	63,5
Vízi utak	185,7
Vasút	2067,4
Hírközlő berendezések	195,8
Járművek	77,5
<i>Összesen</i>	<i>2921,4</i>

Az *ingó vagyon* a nemzetivagyon-becslés ötödik eleme, jelentőségét tekintve azonban a második helyet foglalja el. Ebbe a csoportba tartoznak: a kész- és félkésztermékek készletei valamennyi népgazdasági ágban (mezőgazdaság, ipar, kereskedelem, háztartások), a háztartások felszerelése (bútor, háztartási eszközök, ruházat, fehérnemű stb.), a könyvgyűjtemények stb.

Fellner úgy döntött, hogy ezt a heterogén csoportot a biztosítási statisztika segítségével becsüli fel, és az eredményeket a tűzkárookra vonatkozó adatok segítségével ellenőrzi, hogy megállapítsa a biztosított és a nem biztosított vagyon közötti korrelációt. E célból elemezte a tűzkárstatisztika 1926. évi adatait. A vizsgálat során összefüggést talált az elpusztult vagyon teljes összege és annak

nem biztosított része között. Eszerint 5,9 millió pengő értékű tűz miatt elpusztult vagyonból 2,3 millió pengő értékű vagyon nem volt biztosítva. 1926 végén a biztosított vagyon teljes összege 11,99 milliárd pengő volt, melyből az ingó vagyon 7,2 milliárd pengőt tett ki. Az ingó vagyon teljes összegének meghatározása céljából a biztosítási statisztika adatai alapján Fellner a következő egyenletet állította fel:

$$7,2 : x = 5,9 : 2,3$$

ahol x a nem biztosított ingó vagyon teljes értéke.

Az egyenletet megoldva és a nyert eredményt hozzáadva a biztosított ingó vagyon értékéhez, 10,02 milliárd pengőt kapott az ország ingó vagyonának valószínű állományára vonatkozó becslésként. Ebben az esetben mintegy 5 százalékos alábecslést feltételezett (a szükséges információk hiánya miatt), és ezért a végeredményt 10,5 milliárd pengőre korrigálta.

Ebből az összegből megkísérelte néhány fontos tétel elkülönítését. Mindezekelőtt becsülni próbálta az „élő felszerelés”, az állatállomány értékét. Az 1927. évi tavaszi állatszámolás (szarvasmarha, ló, sertés, juh és kecske) adatait és az átlagos piaci árakat használta. Ebből Fellner részletes csoportosítás útján kiszámította az állatállomány értékét. Az állatállomány összértéke 1,5 milliárd pengőt tett ki. Megkísérelte továbbá a holt leltár, azaz a gépek és mezőgazdasági eszközök (cséplőgépek, ekék stb.) értékének becslését is. A rendelkezésre álló gépállományra vonatkozó 1926. év végi fajta és érték szerinti adatokat használta fel, és meghatározta elhasználtsági állapotukat, melynek eredményeképpen a gépállomány nettó értékeként 0,52 milliárd pengőt kapott. (Ez az összeg nagyon közel esett az eszközök ezen csoportjának az összes mezőgazdasági eszközökből történt leválasztása útján kapott eredményhez, mely az örökéleti módszer alapján 0,46 milliárd pengő volt.)

A termelőknél és az elosztási csatornáknál levő kész- és félkésztermékeket és közszükségleti cikkeket főként a vállalatok könyvelési adataiból határozta meg. Ami a kisipart illeti, Fellner vállalatonként feltételezett bizonyos átlagos készletet, és azt szorozta a kisipari üzemek ismert számával.

Az 1927. évi mezőgazdasági termékkészleteket (búza, rozs, árpa, zab és kukorica) átlagos piaci árakkal szorozta, és így állapította meg értéküket.

A pénzeszközök és a külföldi fizetési eszközök állományának értéke közvetlenül a pénzügyi statisztikából adódott.

Az ingó vagyonra vonatkozó, az előzőekben ismertetett becsléseket Fellner felhasználta fő módszere eredményeinek ellenőrzésére. 1927-ben az örökösödéssel átruházott ingó vagyon teljes értéke 19,4 millió pengőt tett ki, amelyet megszorozott 33,1725 esztendővel, azaz a valószínű átlagos tulajdonosi élettartammal. Az eredményt a nem adóköteles vagyonnal korrigálva 10,5 milliárd pengőt kapott. Ez megfelel a más módszerrel nyert eredményeknek.

A külfölddel lebonyolított ügyletekre vonatkozó adatokat közvetlenül a Pénzügyminisztériumtól szerezte be.

Ily módon az 1927. évi magyar nemzeti vagyonra vonatkozó becslések meglehetősen részletességgel készültek, és adataik más módszerekkel nyert eredményekkel ellenőrizve is lettek. Fellner becsléseinél a nemzeti vagyon fő elemeit igyekezett számításba venni, azokat, amelyek a gazdasági folyamatban részt vesznek. Alapelve az volt, hogy csupán a megfogható anyagi eszközöket veszi figyelembe. Az 1930-ban megjelent munkájában [4] Fellner megkísérelte a nemzeti vagyon összetételében a területi változások miatt mutatkozó különbsé-

geket is értékelni. Ezért egyes fejezetekben bizonyos részeket az árváltozásoknak és az osztrák korona magyar pengőre történő átszámításának szentelt. Így munkája gazdaságtörténeti elemzések szempontjából is rendkívül értékes.

Az 1930-as évek végén a Magyar Központi Statisztikai Hivatal tanulmányozni kezdte a változásokat a fő gazdasági kategóriák (nemzeti jövedelem, nemzeti vagyon és fizetési mérleg) egymáshoz való viszonyában. *Dr. Szigeti Gyula* „Nemzeti jövedelem, nemzeti vagyon és fizetési mérleg” c. tanulmányában² Fellner 1912-re és 1930-ra (pontosabban 1910-re és 1927-re) vonatkozó becsléseit használta fel (pengőben folyó áron). Mindkét becslés ugyanarra a területre vonatkozott, és a nemzeti vagyonnak az 1912. évi 18,2 milliárd pengőről 1930-ra 32,1 milliárd pengőre való növekedését mutatta. A 13,9 milliárd pengő növekedésből azonban csupán 2,4 milliárd pengőt lehet (az árváltozások miatti korrekció után) reálnövekedésnek tekinteni. Általában mindkét becslés közelítőleg ugyanazt a nemzetivagyon-szerkezetet mutatta (csupán az összes értékhez való hozzájárulásban vannak kisebb eltérések). Szigeti feltételezte, hogy az 1930-as évek elején fellépett válság alatt az ország vagyona csökkent, de 1938 körül reálértéke meghaladta az 1930. évi szintet.

Fellner Frigyes becsléseit alapvető jellege miatt a hivatalos becslés során is elfogadták, és a gazdasági elemzésekhez felhasználták. Munkája ily módon a háború előtti magyar statisztika jelentős állomása volt.

IRODALOM

- [1] *Fellner Frigyes*: A nemzeti vagyon becslése. Budapest. 1893. 63 old.
 [2] *Frédéric Fellner*: L'évaluation de la richesse nationale. Bulletin de l'Institut International de Statistique. Tome XIII. (1902–1903). 2. köt. Budapest. 1902. 96–136. old.
 [3]. *F. Fellner*: Das Volksvermögen Österreichs und Ungarns. Bulletin de l'Institut International de Statistique. Tome XX. (1913). 2. köt. 503–574. old.
 [4] *Friedrich von Fellner*: Das Volksvermögen Ungarns. Ein Beitrag zur Frage der Schätzung des Volksvermögens in allgemeinen. Berlin. 1930. 80 old.
 [5] *Dr. Fellner Frigyes*: Ausztria és Magyarország nemzeti vagyona, Budapest. 1913. 83 old.
 [6] *Dr. A. Gürtler*: Das Volkseinkommen Österreichs und Ungarns. (Kritische Ergänzungen zu dem gleichnamigen Buche F. v. Fellers.) *Weltwirtschaftliches Archiv*. XIII. köt. 378–428. old.
 [7] *A. Ekstein*: National Income and Capital Formation in Hungary, 1900–1950. IARIW. Income and Wealth. Ser. V. 152–223. old. (esp. Chapter IV – Capital Formation 191–223. old.)
 [8] *Alfred de Foville*: La richesse et les revenus en France, en Prusse et en Hongrie. L'écon. français. Année 31. Paris 1903. 2. köt. 662–669. old.
 [9] *Dr. Horváth Róbert*: Néhány megjegyzés a Fellner-féle nemzeti vagyonszámítás margójára. *Magyar Statisztikai Szemle*. 1947. évi 3–4. sz. 103–109. old. és 5–6. sz. 181–187. old.

РЕЗЮМЕ

В Венгрии в 1967 году отмечался столетний юбилей официальной статистики. На протяжении этого периода у венгерской статистической науки и официальной статистики сложились богатые традиции. В Венгрии раньше чем в других европейских странах было начато исчисление показателей национального дохода, национального богатства и других синтетических показателей. В конце XIX и начале XX веков по инициативе выдающегося деятеля международной статистики *Фридьеша Фелнера* был проведен ряд оценок. Он много занимался теоретическими основами исчисления национального дохода и, в особенности, оценки национального богатства. Фридьеш Фелнер был одним из главных докладчиков по теме, обсуждавшейся Международным статистическим институтом в 1902 году. Он подытожил европейский опыт XIX века и предложил „метод налога на наследство” в качестве основы для международного сравнения статистик национального богатства. В дальнейшем он подготовил второй доклад, содержащий подробное описание специфических венгерских методов оценки национального богатства. Его метод и полученные им результаты были обсуждены Международным статистическим институтом в 1913 году. Окончательную формулировку понятия, методы расчета и полученные при помощи

² *Magyar Statisztikai Szemle*. 1938. évi 4. sz. 492–499. old.

последних результаты автор обобщил в рамках изданной в 1930 году монографии, которую можно считать синтезом предыдущих трудов.

Общие оценки Фридьеша Фелнера были приняты в качестве основы официальных оценок и использованы для целей экономического анализа. Его научное творчество явилось важным этапом в развитии венгерской статистики в довоенный период.

SUMMARY

In 1967 Hungary marked the 100th anniversary of the official statistical services establishment in the nation. Meanwhile great traditions have formed both of the science of statistics and of the statistical service.

The calculations of national income, national wealth and other synthetic economic indicators were started even earlier than in many other European countries. Many estimations were initiated by such a prominent figure in international statistics at the end of the last, and at the beginning of this century as *Frigyes Fellner*, who invested much in theoretical background of national income and especially of national wealth estimations. F. Fellner was one of the principal speakers on the subject that was discussed in 1902 by the International Statistical Institute (ISI). He summarized the European experience in the XIXth century and proposed „annuité successorale method” as a background for international comparisons of national wealth statistics. Lately he presented another detailed report with comprehensive description of particular methodology for the Hungarian national wealth estimation. His methodology and the gained results were discussed in 1913 by the ISI, but the final expression of concepts, calculation methodology together with the results obtained through them, were fixed in his monograph, published in 1930.

The comprehensive estimations of Frigyes Fellner have been accepted for the basis of official estimations and were used in economic analyses. His activity represented an important stage of the pre-war Hungarian statistics.

A TERÜLETI STATISZTIKAI SZEKCIÓ 3. TELJES ÜLÉSE

HORVÁTH TIBOR

Az 1966 decemberében alakult Területi Statisztikai Szekció 1968. november 13–15-i (kecskeméti) ülészsaka a Szekció eddigi legnagyobb szabású rendezvénye volt. Az ülészsakot az e célra alakult szervező bizottság készítette elő, amely az ülészsak céljául azt tűzte ki, hogy az egyrészt adjon áttekintést, összegezést a Szekcióban eddig végzett munkáról, másrészt szolgáljon útmutatásul is a Szekció további tevékenységéhez.

A városháza dísztermében tartott ülészsak megnyitó ülésének elnökségében *Erdősi József*, az MSZMP Bács-Kiskun megyei Bizottságának első titkára, *Huszár István*, a Központi Statisztikai Hivatal első elnökhelyettese, *dr. Ollé Lajos* kandidátus, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára, a Magyar Közgazdasági Társaság Statisztikai Szakosztályának elnöke, továbbá *Erdélyi Ignác*, az MSZMP Kecskemét Városi Bizottságának első titkára, *dr. Bruncsák András*, Bács-Kiskun megye Tanácsa VB Tervosztályának vezetője, *dr. Reile Géza*, Kecskemét város Tanácsa VB elnöke, *Barabás Miklós*, a KSH főosztályvezetője, a Területi Statisztikai Szekció elnöke, *dr. Lengyel László*, a Pénzügyminisztérium osztályvezetője, a Magyar Közgazdasági Társaság budapesti titkára és *Kóczián Zoltán*, a KSH Bács-Kiskun megyei Igazgatóságának vezetője foglalt helyet.

Dr. Ollé Lajos az ülészsakot megnyitó beszédében hangsúlyozta, hogy a társadalmi-gazdasági valóság nemcsak az ország egészét nézve ismerhető meg, és nemcsak az egyes termelő és szolgáltató ágazatok vonatkozásában adott, hanem az ország kisebb-nagyobb részterületei vonatkozásában is. Az ország különböző jellegű területi egységeinek (megyéinek, tájainak, városainak) más és más a struktúrája, különbözők a gazdasági lehetőségei és ennek következtében különbségek vannak fejlődésük ütemében, fejlettségük színvonalában is. Ezekkel a területi jellegű társadalmi-gazdasági problémákkal a statisztikának is foglalkoznia kell.

A gazdasági növekedés intenzív szakaszában igen fontos, hogy az ország részterületei lehetőségeik optimális kihasználásával vegyenek részt a területi munkamegosztásban, növeljék a gazdasági munka hatékonyságát, és biztosítsanak lakosságuknak egyre kedvezőbb életkörülményeket, növekvő életszínvonalat. Ezekből a feladatokból adódnak a népgazdaság területi fejlődésének azon problémái, a térgazdaság kérdései, melyekkel politikusoknak és közigazdászoknak foglalkozniuk kell.

Az első ülésnek, amelyen *Erdősi József*, az MSZMP Bács-Kiskun megyei Bizottságának első titkára elnökölt, fő feladata az volt, hogy az ülészsakot megfelelő keretbe helyezze. Az ülésen *Huszár István*, a KSH első elnökhelyettese tartott előadást „A gazdasági fejlődés területi vonatkozásai és a területi statisztika” címmel. Előadásának első részében utalt a magyarországi területi statisztika előzményeire, majd az ország gazdasági fejlődését elemezte területi aspektusában. „A területfejlesztés racionális megoldása – mondotta –, nevezzük talán így az egyszerűség kedvéért mindazt, amit a közigazdasági életben a gazdaság térbeli elrendezettségén, ennek változásán értünk, ma számos új gazdasági és társadalmi kérdésre sürget tudományos választ. A hazánkban végbement gazdasági fejlődés eredményeként a volumenben jelentősen meggyarapodott termelőerők helyes térbeli elrendezettsége a gazdasági növekedésnek és a társadalmi haladásnak egyre jelentősebb forrása lehet, vagy ellenkezőleg: a célszerűtlen területfejlesztés a gazdasági növekedés valamennyi fontosabb tényezőjének – az élő munkának, a természeti adottságoknak stb. – pazarlásához vezet, tulajdonképpen növeli az újratermelés költségeit.”

Az iparosítás területfejlesztő hatásáról szólva kiemelte: „A gazdaság területi arányait, illetve ezek változását alapjában az iparosítás határozta meg. A korábban gazdaságilag fejletlen területek iparosításának egyik célja az volt, hogy enyhítse, illetve megoldja a helybeli foglalkoztatási gondokat. Ennek gazdasági

előnyei nyilvánvalók, mégis az ilyenfajta területfejlesztés, iparosítás – nemegyszer indokolatlanul – a műszaki haladás szempontjából nem a legélenjáróbb ágazatokat részesítette előnyben. Másképpen: a termelékenység nem feltétlenül ezekben az ipari egységekben lett a legmagasabb. Ilyen módon az ún. munkaigényesebb ágazatok fejlesztése koncentráltabb az iparilag elmaradottabb vidékekre. Egy millió forint beruházás a fejletlen területeken több mint 5 főnyi létszámnövekedéssel párosult, míg az iparilag fejlett területeken ez a szám nem érte el a 2 főt”. Szólt a társadalmi-gazdasági különbségeket alapvetően determináló ipari tevékenység területi különbségeiről, a foglalkoztatottság területi különbségeiről és az iparosítással együtt járó urbanizációs folyamatról.

Előadásának második részében a területi statisztika feladataival foglalkozott, egyrészt a gazdaságirányítás központi szerveinek, másrészt a területi irányítás szerveinek nézőpontjából.

A második ülésen – *dr. Ollé Lajos* kandidátus, egyetemi tanár elnökletével – öt előadás a területi összehasonlítások egy-egy fontos kérdéscsoportjával foglalkozott. Bizonyos tekintetben azonos alapról – a korrigált és területi egységekre számított nemzeti jövedelem figyelembevételével – tárgyalta *dr. Bartke Istvánnak*, az OT Tervgazdasági Intézete osztályvezető-helyettesének „Az ipari fejlettség területi összehasonlítása” című előadása az ipari fejlettség szerinti, *dr. Kulcsár Viktor* kandidátusnak, az OT Tervgazdasági Intézete osztályvezetőjének „A mezőgazdaság területi fejlettségi szintjeinek összehasonlítása” című előadása a mezőgazdasági fejlettség szerinti összehasonlítások lehetőségét. Mindketten bemutatták számítási eredményeiket is. A területi egységeket 5–5 fejlettségi kategóriába sorolták, s megállapították, hogy a járási területek fejlettségi színvonalában sokkal nagyobb eltérések mutatkoznak, mint a megyék között. Felhívták továbbá a figyelmet a fejlettség foka és a társadalmi-gazdasági jelenségek területi jellemzői közötti szoros korrelációs kapcsolatokra.

Szilágyi Imre, a KSH Szabolcs-Szatmár megyei Igazgatóságának vezetője „A komplex módszerrel történő területi összehasonlítások néhány elvi és statisztikai módszertani problémája” című előadásában lényegében annak a kétéves kutató munkának az eredményeit foglalta össze, amelyet a vezetése alatt álló munkacsoport végzett.

Dr. Erdélyi Ernő, a KSH Baranya megyei Igazgatóságának igazgatóságvezető-helyettese „Területi összehasonlítások az egyes területeken működő ágazatok színvonala alapján” címmel tartott előadást. A területi színvonalkülönbségek kialakításáról adott fejtegetései és az

összehasonlításokkal foglalkozó szakirodalom áttekintése után a gazdasági fejlettség vizsgálatáról szólva kijelentette: „A Területi Statisztikai Szekció működésének egyik legnagyobb érdeme, hogy a területi statisztikával foglalkozók figyelmét ráirányította a nagyobb távlatokra, a széles körű ágazati összehasonlítások szükségességére és lehetőségére. Mégis az elmúlt két esztendő során az egyes termelő ágazatok színvonalának vizsgálatára a Szekción belül csak kis számban jöttek létre munkabizottságok, a területi statisztikai szervek munkatársainak kevés ilyen jellegű tanulmánya jelent meg. Szerintem ennek oka abban kereshető, hogy a Területi Statisztikai Szekció munkacsoportjai nem tűzték ki feladatul e kérdés tanulmányozását, a munkacsoportok tevékenysége nem öleli fel a területi gazdaságstatisztika teljes egészét”. Majd az ipar, a mezőgazdaság és a kereskedelem vonatkozásában részletes javaslatokat terjesztett elő az összehasonlító vizsgálatok módszereiről és lehetőségeiről.

„A területi növekedés összehasonlítási problémái” címmel tartott, sok érdekes és újszerű gondolatot felvető előadásában *Vámos Ferenc*, a KSH csoportvezetője többek között megállapította, hogy a fejlődés üteme, iránya területenként például azáltal is különbözik, hogy a terület struktúrája miként viszonylik az adott időszakban az országos gazdaságpolitika irányvonalához. Amennyiben egy fejletlen területnek olyanok az adottságai, hogy az éppen érvényesülő gazdaságpolitika ezt a területet kedvezőtlenül érinti, akkor e terület fejlődése nem fogja elérni azt a mértéket, mint azoké a területeké, amelyek hasonló színvonalon állnak, de adottságaik kedveznek az országos tervek megvalósítási feltételeinek. A területek színvonala és az utóbb leírt tényezők hatását standardizálással jól szét lehet választani. Ugyancsak alkalmasnak látszik a standardizálás további tényezők leválasztására a területi fejlődés elemzésében. Így például standardizálással meghatározható, hogy a fejlődést milyen mértékben befolyásolja a fejlettség foka vagy egy-egy területtípus fejlesztésére külön hozott határozatok.

A harmadik ülés *dr. Szabady Egónnak*, a KSH elnökhelyettesének elnökletével a területi kapcsolatok statisztikai kérdéseire irányította a résztvevők figyelmét.

Dr. Kóródi József kandidátus, az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium főosztályvezető-helyettese „Input-output-módszerek alkalmazása a hazai iparföldrajzi kutatásokban” című előadásában kiemelte: „A gazdasági tevékenységek megsokszorozódása, a területi munkamegosztás fejlődése, s a gazdasági növekedés ágazati és területi tényezőinek különbsége miatt nagyon intenzív specializálódási és integrálódási folyamatnak lehetünk tanúi,

amelynek során még a kisebb területi egységek között is egyre bonyolultabb kapcsolatok jönnek létre. Ezen kapcsolatok elemzése kibővíti azoknak a kétségtelen előnyöknek a körét, amelyeket a makroszintű input-output sémák nyújtanak, hiszen a regionalizálás a technikai-technológiai összefüggéseken túl cserekapcsolatok feltárására is lehetőséget kínál, amelynek eredményeként a gazdasági folyamatok új oldalai tárulhatnak fel. A statikus, de főleg a dinamikus szemléletű regionális input-output modellek lehetőséget adnak az egyes területek teherbírásának megállapítására s ezen keresztül annak feltárására, hogy milyen potenciális forrást jelent egy-egy terület az ország gazdasági növekedése számára." Az elméleti fejtegetések után gyakorlati példaként az előadó bemutatta a kazincbarcikai ipar input-output analízisét.

Dr. Csepinszky Andor, a KSH csoportvezetője „Az input-output analízis a területi statisztikában” című előadásában állást foglalt amellett, hogy az input-output analízis a területi statisztikában nagyon előnyös és alkalmas módszer, amely a vezetést a területi összefüggésekről sokoldalúan informálhatja. Fejtegetéseit a következőkben összegezte: „A regionális input-output táblák összeállítása meglehetősen költséges. Amikor azonban arról döntünk érdemes-e egy területre input-output táblákat összeállítani vagy sem, gondoljunk arra, hogy a hatékony és flexibilis gazdaságpolitika egyik elengedhetetlen feltétele az irányítás és az irányítandó terület közelítése egymáshoz. A gazdasági élet szervezését, irányítását nem lehet teljesen központilag intézni. A gazdasági folyamatok ágazati és területi sajátosságaiból adódó előnyöket mindenképpen célszerű kihasználni. Ahhoz azonban, hogy a területi alapon szervezett vezetés ezt meg tudja tenni, kellő mennyiségű, tartalmú és minőségű információra van szüksége. A regionális input-output modell ehhez a munkához nagy segítséget ad.”

Kovács Tibor, a KSH Vas megyei Igazgatóságának vezetője „Vas megye ágazati kapcsolati mérlegének tervezete és a kidolgozás problémái” c. előadása kiemelte, hogy Vas megye alkalmas keret a kísérleti munkák számára, majd bemutatta a mérleg sémáját, és felhívta a figyelmet a lehetséges egyszerűsítési megoldásokra.

A negyedik ülésen, amelyen *dr. Bruncsák András*, a Bács-Kiskun megye Tanácsa VB Tervosztályának vezetője elnökölt, az első előadást *dr. Kovácsics József* kandidátus, tanszékvezető egyetemi tanár tartotta „Bács-Kiskun megye településstruktúrája” címmel. A településszerkezet fő problémáit a következőkben foglalta össze: „A döntően mezőgazdasági foglalkozású népesség 113 közigazgatási egységben, 5 városban és 108 községben él. A vá-

rosok és a községek együttese sajátos, a többi megyétől eltérő térbeli elrendeződést mutat. Ennek a sajátos településszerkezetnek fő jellegzetessége, hogy az egyes közigazgatási egységek magas lélekszámúak, és egymástól nagyobb távolságra helyezkednek el, továbbá hogy a közigazgatási egységeken belül az embercsoportok nagy része nagyszámú, viszonylag magas népességű településekben lakik, amelyek távol vannak a tulajdonképpeni várostól, községtől, a településmagtól. Véleménye szerint – s ez volt az alapja különböző területszervezési javaslatainak – a településstruktúra elemzése azt bizonyítja, hogy a megye nagynépességű külterületeinek községgé szervezése jobban biztosítaná a fejlődési lehetőséget.

Kóczyán Zoltán, a KSH Bács-Kiskun megyei Igazgatóságának vezetője „Kecskemét és a kecskeméti járás tanyai településeinek egyes kérdései”-vel foglalkozott. Ismertette a tanyavilág kialakulását, funkcióinak történelmi változását, majd az újabban felvetődött, a megszüntetést siettető és gátló körülményeket elemezte. Bemutatta a vizsgált terület demográfiai jellemzőit és gazdasági tényezőit, majd a külterületi lakotthelyek részletes statisztikai képét adta a lakosságkoncentráció, a közlekedés, az intézményi és a kereskedelmi ellátottság tükrében.

Ezután *dr. Kőszegfalvi György* kandidátus, az ÉVM Városépítési Tervező és Tudományos Intézetének irodavezetője az Intézetnek a területi statisztika érdeklődési körébe tartozó munkásságát ismertette „Regionális vizsgálatok a településfejlesztés és a településhálózat-fejlesztés körében” című előadásában. Ismertette a regionális tervezés fejlődését, annak módszertani kérdéseit, és nagy vonásokban beszámolt az Intézet néhány kiemelkedő jelentőségű munkájáról, ezek között komplex területfejlesztési vizsgálatokról, a Balaton, a Duna-kanyar regionális tervéről és az országos településhálózat-fejlesztési kerettervről. Befejezésül a regionális tervezés és a területi statisztika közötti együttműködés szükségességét hangsúlyozta.

A programban „Statisztikai módszerek a községi és a városi településhálózat és -állomány vizsgálatához” címmel jelzett előadás két szerzője végül is két külön előadást tartott: *dr. Sümeghy Mihály*, a KSH Baranya megyei Igazgatóságának közigazdásza a városi, *Turáni József*, a KSH Vas megyei Igazgatóságának osztályvezetője a községi települések vizsgálati módszereit boncolgatta.

Dr. Sümeghy Mihály megállapításai szerint: „Az urbanizáció a gazdasági és technikai fejlődés jelenlegi fokán végbemenő olyan természetes folyamat, amely a népességet a városokba vonzza, hogy ezáltal lehetővé tegye a lakosság sokirányú igényeinek egyre maga-

sabb fokon történő kielégítését. E folyamatot jellemzi: 1. elsősorban az ipari termelés meg-
többszöröződése, új iparágak kifejlesztése;
2. a szállítási és a tömegközlekedési feltételek
lényeges módosulása; 3. a városi közszolgá-
latások bővülése, általánossá válása; 4. az ur-
banizáció hatása a mezőgazdaság fejlődésére.”
Ezekből adódik a városhálózat vizsgálatának
társadalmi-gazdasági igénye és feladatköre,
amelyet az előadó részletesen ismertetett.

Turcni József előadásában állást foglalt
amellett, hogy a községi településhálózat vizs-
gálatának módszertani alapja csak a komplex
és funkcionális szemlélet lehet. Kiemelte, hogy:
„A komplex vizsgálati módszer a településnek
mint a térbeli rendben különböző módon el-
helyezkedő egységnek – több ismérv figye-
lembevételével történő – funkcionális szem-
léletű vizsgálatát jelenti. A feladat legfonto-
sabb magva e szemléletben: megvizsgálni,
illetve feltárni a települések szerepét a területi
munkamegosztásban, tanulmányozni, hogy a
települések, illetve településcsoportok – tevé-
kenységi körüket illetően – egymással milyen
kapcsolatban állnak, milyen egységet alkotnak,
és abból levonni a szükséges tanulságokat és
következtetéseket.” A továbbiakban ebből az
elvi alaphól kiindulva fogalmazta meg a sta-
tisztikai vizsgálatok kategóriáit.

Az ülészak utolsó ülésén *Kőmíves István*,
Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtóbizott-
ságának elnökhelyettese elnökölt.

Hadházi Gyula, a KSH Budapest Városi
Igazgatóságának vezetője „A budapesti népes-
ségtömörülés és népességvonzás gazdasági és
szociális vonatkozásai” címmel tartott elő-
adást. Bevezetőként megállapította, hogy az
országban évenként közel egymillió ember
változtatja lakóhelyét, és az országban minden
harmadik lakóhely-változtatás célja vagy ki-
indulópontja Budapest. A következőkben az
ezzel kapcsolatos problémák feltárását célzó
adatfelvétel eredményeit ismertette. Néhány
fontos megállapítás: „A bevándorlók előző
népgazdasági ág szerinti megoszlásának vizs-
gálata megerősíti azokat a következtetéseket,
hogy az ideiglenes költözések oka nagyrészt
az állandó munkaalkalom hiánya, amit ezek-
nél a lakóhely-változtatásoknál a mezőgazda-
ságban dolgozók és az újonnan munkába lépők
magas aránya is jelez. Az állandó jellegű költö-
zéseknel viszont a fővárosnak inkább a kva-
lifikáltabb dolgozók iránti vonzása érvényesül.

A népességnek a városokban, ugyanígy a
fővárosban való végleges letelepedése – az
esetek jelentős részében – a lakóhely-változ-
tatások különböző formái közötti átmenet
útján bonyolódik le. Az állandó jelleggel lete-
lepedők 45 százaléka már előzőleg lakott ide-
iglenesen Budapesten, 20 százaléka pedig na-
ponta rendszeresen a fővárosba járt dolgozni.
A letelepedés legalapvetőbb feltételeinek meg-

teremtése, a megfelelő elhelyezkedés, a lakás-
szerzés viszonylag hosszabb időt igényel, nem
beszélve a költözéssel járó egyéb családi prob-
lémák megnyugtató megoldásáról.

Hogy milyen nagy gondot jelent a lakás-
szerzés a bevándorlóknak, és hozzátehetjük,
milyen terheket a városgazdálkodás számára,
világosan kitűnik az ideiglenesen bejelentkezők
lakásviszonyainak szemügyre vételéből is. Az
összeírás időpontjában ideiglenes bejelentővel
Budapesten tartózkodók 75 százaléka munkás-
szálláson lakott, 20,2 százaléka pedig albérlő
vagy ágybérlő volt, és mindössze 4,8 százalé-
ka rendelkezett önálló lakással.”

Pesti Lajosné, a KSH Budapest Városi
Igazgatóságának igazgatóságvezető-helyettese
„A migráció szerepe Budapest munkaerő-ellá-
tásában” című előadásának bevezető részében
a gazdasági fejlődés extenzív szakaszának
problémáival foglalkozott. Ismertette a né-
pesség foglalkozás szerinti összetételének vál-
tozásait, a népesség területi elrendeződésében
a termelőerők földrajzi eloszlásának változása
miatt bekövetkezett módosulást és a migráció
szerepét a munkaerő-szükséglet és a munkaerő-
forrás területi kiegyenlítődésében. Budapest né-
pességfejlődésének ütemét a legutóbbi 100 év
folyamán a város iparának fejlődése határozta
meg. Az évszázad első felében a munkahelyek
számának növekedése viszonylag jóval nagyobb
bevándorlást vont maga után, mint az 1949 óta
eltelt években. A foglalkoztatottság alacsony
színvonala miatt a szocialista iparosítás
kezdetén Budapest még viszonylag számottevő
belső munkaerő-tartalékkal rendelkezett. 1949
után a budapesti munkaerő-szükséglet növe-
kedése jelentősen felgyorsult. 1949 és 1960
között a belső források szerepe az igények ki-
elégítésében még viszonylag jelentős volt, 1960
óta azonban belső erőből már a munkaerő-
utánpótlás sem biztosítható. A vándorlásból
eredő munkaerő-nyereség 1964 óta jelentősen
csökkent, és az ingázók száma sem emelkedett
eléggé. Jelenleg a vidéki településekről 161 000
dolgozó ingázik naponta a fővárosba, kb. 15
százalékkal több az 1960. évinél. 1960 óta az
ingázás révén lényegében csak női munkaerők-
kel gyarapodott a főváros, a bejáró férfiak
száma csupán 30 százalékkal múlta felül a
8 évvel korábbi. A környező települések
népességének vándorlásból eredő rohamos
gyarapodása a főváros munkaerő-ellátását
viszonylag csekély mértékben szolgálta. A
helyben települt ipar fejlődése a környéken
letelepedő új munkaerő jelentős hányadát
vonta el a fővárostól.

Az ülészakot *Barabás Miklós*, a Szekció
elnöke zárta be.

*

Az ülészak megnyitó ülésén mintegy 300-an,
a további üléseken 200–250-en vettek részt.

Az ülésnek öt európai szocialista országból összesen 15 külföldi vendége volt:

Csehszlovákiából:

Tibor Heskó, a Komáromi Területi Statisztikai Igazgatóság vezetője,

Vaclav Jezdik, a Karlovy Vary-i Területi Statisztikai Igazgatóság vezetője,

Jirí Polanecky, az Állami Statisztikai Hivatal (Prága) szakosztályvezetője;

Jugoszláviából:

Ibrahim Latifić, a Központi Statisztikai Intézet vezetője,

Bozana Zivancevic, a Központi Statisztikai Intézet technikai szerkesztője,

Andreja Stokic, a Szerb Szövetségi Köztársaság Statisztikai Intézetének igazgatója,

Grgo Vojnic-Tunic, a Vajdasági Tartományi Statisztikai Intézet osztályvezetője,

Mihály Cseh, a Vajdasági Tartományi Statisztikai Intézet munkatársa;

Lengyelországból:

Marian Klimczyk, a Statisztikai Főhivatal Területi Főosztályának igazgatóhelyettese,

dr. Antoni Fajferok, a Statisztikai Főhivatal Gazdaságstatisztikai Kutató Intézete Krakkói Regionális Kirendeltségének vezetője;

a Német Demokratikus Köztársaságból:

Albert Heincze, az Erfurti Statisztikai Igazgatóság vezetője,

Dieter Noack, a Központi Statisztikai Hivatal elnökségének tagja;

a Szovjetunióból:

Alexander Pavlovics Drjucsin, az Oroszországi Szocialista Szövetségi Szovjet Köztársaság Központi Statisztikai Hivatalának első elnökhelyettese,

Szamuil Iszajevics Kunyin, a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala Területi Főosztályának vezetője és *Jelena Ivanovna Szuhova*, a Moszkvai Terület Statisztikai Hivatalának vezetője

vettek részt az ülésen.

Az ülés tudományos programját a külföldi vendégek részére a területi statisztikai szervek munkájáról szervezett tapasztalatcsere-megbeszélés, továbbá városnézés, színházlátogatás egészítette ki.

Az ülés alkalmából a Szekció kiállítást is rendezett, amely lehetővé tette a területi statisztikával kapcsolatos hazai irodalom, továbbá a területi-térgazdasági tárgyú statisztikai elemzések, kiadványok áttekintését.

A Területi Statisztikai Szekció kecskeméti ülésén elhangzott előadások teljes szövegét a *Területi Statisztika* 1968. évi 6. és további számaiban közli. Az ülés teljes anyaga — ideértve a hozzászólásokat és az időhiány miatt elmaradt, de bejelentett felszólalásokat is — külön kiadványban is meg fog jelenni.

MAGYAR SZAKIRODALOM

TIMÁR MÁTYÁS:

**GAZDASÁGI FEJLŐDÉS ÉS IRÁNYÍTÁSI
MÓDSZEREK MAGYARORSZÁGON**

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1968.
238 old.

Timár Mátyás műve a közelmúlt közgazdasági irodalmának egyik legjelentősebb alkotása. A mű már műfajánál fogva is számos problémát vet fel — többek között statisztikai vonatkozásban is — és ez is egy indok, hogy vele a szokásos jellegű könyvrecenziókon túlmenően behatóbban foglalkozzunk.

E problémákat legkézenfekvőbbnek látszik a könyv műfajának kérdéséből kibontani. A szerző határozottan gazdaságpolitikai műnek nevezi munkáját műve „Előszavában” (9. old.). Az előszóból is kitűnik azonban már az, hogy a szerző tisztában van azzal, hogy az ilyen átfogóan nagy témájú gazdaságpolitikai elemzések, melyek egy ország közel negyedszázados fő gazdasági fejlődési trendjének tapasztalatait igyekeznek egy bizonyos fokig elméletileg is általánosítani és azt részben a szocializmus világméretű fejlődésével, részben a még szélesebb értelemben vett kapitalista környezettel való összhangjában, illetve versenyében bemutatni, óhatatlanul magasabb

síkra: az általános politikai tudományos irodalom szintjére emelkednek.

Természetesen nagyon messzire vezetne egy könyvismertetés keretében annak a kérdésnek a taglalása, hogy a gazdaságpolitika végső tudományos kérdéseinek a gyakorlati gazdasági tapasztalatokkal való összevetése és elméleti általánosítása mennyiben vezet a politikai gazdaságtani elmélet egyes fő tételeinek a felülvizsgálására. Annyi azonban kétségtelennek látszik, hogy *Timár* művének e téren is nagy jelentőséget kell tulajdonítanunk. Ami a jelen folyóirat olvasótáborának szempontjából talán mégis közelebbi probléma, az abból adódik, hogy ma már egyetlen korszerű színvonalon álló gazdaságpolitikai munka sem nélkülözheti a komolyan megalapozott gazdaságstatisztikai bázist, értve ez alatt nemcsak a gazdaságstatisztikailag legreprezentatívabb és legalapvetőbb adatok figyelembevételét, hanem magukat az alapvető gazdaságstatisztikai koncepciók kifejtését és a velük összhangban álló legkorszerűbb gazdaságstatisztikai módszerek fegyvertárának felhasználását és alakítását.

A szerző nemcsak műve említett műfaji problémáira, hanem már csak művének terjedelmére és arányaira tekintettel sem tért ki

kifejezett módon ezekre a kérdésekre, bár mindenütt azokra alapoz, s emellett még a műve szempontjából legjelentősebb statisztikai adatoknak egy kitűnő válogatását függelékként csatolta művéhez. Ez a „Függelék” nem is csekély terjedelmű, ha meggondoljuk, hogy ezeket a végsőkig kondenzált legfontosabb összefüggésekre leszűrt végtábla jellegű információkat 31 táblázat tartalmazza (203–217. old.). Úgy tűnik, szerző ily módon kívánta elkerülni azt az expozíciós problémát, amit a szöveges gondolatmenetet megszakító nagyszámú kisméretű szövegek közötti táblázat közlése jelent és inkább a szövegben felhasznált és legmértékertartóbban alkalmazott főbb adatokra való hivatkozással fűszerezi érvelését.

E kettős megoldás még jelentősebb mértékben közelítette a szóban forgó mű profilját azok felé a „statisztikai közgazdaságtani” műfajú tanulmányok felé, amelyek kifejezetten a ténybázis alapján és elsősorban kvantitatív és induktív módszerekkel és lehetőleg előzetesen kialakított közgazdaságtani prekonceptciók nélkül próbálják a vizsgálat tárgyát megközelíteni. *Tímár Mátyás* műve e téren módszerére nézve jelentős nemzetközi művekkel helyezhető egy sorba. Mindezek a megjegyzéseink már utalnak arra, hogy a statisztikus olvasó kifejezetten örült volna annak, ha a szerző a statisztikai ténybázist, továbbá a konceptuális problémákat és azok módszertani konzekvenciáinak elvi tárgyalását nem rekesztette volna ki műve főszövegéből. Mindez akkor is nyereség lett volna, ha jellegben tanulmánya – általános politikai horderejénél fogva – túl is mutat a tisztán „statisztikai közgazdaságtani művek” vizsgálódási területén.

Az általunk felvetett statisztikai problémák a mű gazdaságtörténeti vonatkozásait is érintik helyenként. Mindezzel nem akarjuk azt állítani, hogy a mű nem a statisztikai bázison épül fel, sőt azt sem, hogy számos helyen nem tartalmazná a kérdéses problematikát mind illusztrációként, mind argumentumként. Ezzel kapcsolatban említhetjük elsősorban a nemzetijövedelem-megközelítés határozott felhasználását a gazdaságtörténeti jellegű fejtegetésekben is. Ez kétségtelenül a szerző elemzésének egyik fő erőssége mind a második világháború előtti, mind a második világháború utáni, ideértve az 1956 utáni problémák vizsgálatánál is, vagyis arra az időszakra nézve, amelyet még történelmi korszaknak minősíthetünk. Kétségtelen azonban, hogy a szerző itt sem használhatta ki az összes lehetőségeket, mivel ez nyilvánvalóan szétfeszítette volna könyve terjedelmét és arányait. Igen sikeres a műben a költségvetési szemlélet alkalmazása, amely a szocialista gazdálkodás

térhódításával egyre jobban közeledik a népgazdaság fontosabb szektorainak teljes makroökonómiai átfogása felé.

Az ilyen és hasonló példákat – a mű előnyére – hosszasan lehetne még sorolni, különösen ami a nagyvilág gazdasági fejlődésének kérdéseit illeti a III. fejezetben (91. és köv. old.), ahol a szerző a nemzeti jövedelem fejkvóták alapján történő nemzetközi összehasonlítást is bőven felhasználja. Mindez azonban már messze meghaladná a recenzió terjedelmét és kizárja a kérdések további részletezését.

Ehelyett a teljesség kedvéért megemlítjük, hogy a szerző legnagyobb erőssége éppen válogatókészségében, illetve válogatni tudásában rejlik. Ez nyilvánvalóan összefügg nemcsak gyakorlati gazdaságpolitikai mivoltával, hanem hosszabb egyetemi tanári praxisával is. A nemzetközi gazdasági szakirodalomban is ritkaság viszonylag ilyen rövid terjedelemben hasonló jellegű átfogó kritikaitalálást találni, mint amelyet az említett III. fejezet képvisel. Ugyancsak a mű erényei mutatkoznak meg a Rákosi-korszak gazdaságpolitikai eredményeinek és hibáinak elemzésében, valamint az új gazdasági mechanizmus lényegének összefoglalásában a IV. fejezetben (115. és köv. old.), valamint az ehhez kapcsolódó távlati fejlesztési és nagyberuházási koncepciókkal foglalkozó V. részben (165. és köv. old.).

Ezek kapcsán a szerző részletekbe menően elemzi népgazdaságunk fejlődésének erősségeit és egyes gyenge pontjait. Ehhez kapcsolódó „Utószavában” világosan rámutat ennek az elemző munkának komplexitására, valamint a gyakorlat és a tudomány legkülönbözőbb területein dolgozó szakemberek közötti együttműködés még szorosabbra vonásának szükségességére (200. old.). Az utószó keretében adja a végső sommázatát is annak az egész korszaknak, melyet műve elemez, alig több mint egy oldalon, de kristálytiszta fogalmazásban (201. és köv. old.).

Mindezek alapján e sokrétű és a legszélesebb rétegeket is érintő és ugyanakkor a tudományos színvonalat is magas szinten biztosító művet a legjobb megalapozásnak tartjuk minden mai – akár gyakorlati, akár elméleti jellegű – közgazdasági munkához, mely népgazdaságunk fejlődési problémáival foglalkozik. Sőt, az a véleményünk, hogy a mű egyetemi viszonylatban is hézagpotló, nemcsak a szorosabb értelemben vett politikai-gazdaságtani és gazdaságstatisztikai, hanem a szélesebb értelemben vett társadalomtudományi és politikai jellegű tanulmányok tekintetében is.

Dr. Horváth Róbert

SZEMÉLYI HÍREK

Kinevezés. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1969. január 11-én *Huszár Istvánt*, a Központi Statisztikai Hivatal első elnökhelyettesét a Központi Statisztikai Hivatal elnökévé kinevezte.

Államtitkári kinevezés. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa – a Minisztertanács javaslatára – 1969. január 11-én *Huszár Istvánt*, a Központi Statisztikai Hivatal elnökét államtitkárrá nevezte ki.

SZERVEZETI HÍREK – KÖZLEMÉNYEK

Dr. Timár Mátyás látogatása a Hivatalban. 1969. január 23-án, a Központi Statisztikai Hivatal új elnökének kinevezése alkalmából *dr. Timár Mátyás* miniszterelnök-helyettes, az MSZMP Központi Bizottságának tagja, a Gazdasági Bizottság elnöke, *Romány Pál*, az MSZMP Központi Bizottsága Gazdaságpolitikai Osztályának helyettes vezetője és *Kovács Ottó*, az MSZMP II. kerületi Bizottságának első titkára kíséretében látogatást tett a Központi Statisztikai Hivatalban, és részt vett a Központi Statisztikai Hivatal Kollégiumának kibővített ülésén.

A KGST Statisztikai Állandó Bizottsága 1968. november 25–29 között Moszkvában tartotta XI. ülését.

A Bizottság ülésén megvitatták a népgazdasági mérleg összeállításának módszertani tételeit magában foglaló dokumentumot, mely a szintetikus statisztikai mutatószámrendszerek összehasonlíthatóságát kívánja biztosítani. E dokumentumot megküldik az ENSZ Statisztikai Bizottságának, mely azt következő ülésén napirendjére tűzi. A Bizottság elhatározta, hogy a külkereskedelmi árunómenklatúra módosításával kapcsolatos munka keretén belül kidolgozzák a KGST-országok és az ENSZ külkereskedelmi terméknómenklatúrái közötti átszámítási kulcsot. A KGST módosított nómenklatúrájának harmadik kiadása 1970-re készül el. A résztvevők a továbbiakban megvitatták a Statisztikai Bizottság 1969., valamint 1970. és 1971. évi munkatervét. E munkaterv új vonása a statisztikai-közgazdasági elemző munkák fejezete, melynek keretén belül a következő évek folyamán egy-egy tagország, illetve a KGST Titkárság Statisztikai

osztálya által a népgazdaság különböző területein végzett összehasonlító elemzéseket teszik közzé. A Bizottság továbbá határozatot hozott Statisztikai Információs Bulletin létesítéséről, mely első ízben 1969-ben jelenik meg. A Statisztikai Állandó Bizottság 1962 óta végzett munkájáról és további tevékenységéről szóló beszámolót a Végrehajtó Bizottság fogja megvitatni.

Az ülésen részt vevő magyar delegációt *dr. Mőd Aladárné* a Központi Statisztikai Hivatal csoportfőnöke vezette. Tagjai voltak *dr. Héja László*, a KSH főosztályvezetője, *Fóti István-né*, a KSH osztályvezetője, *Rigó Tibor*, a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Titkárságának osztályvezetője és *Holländer György*, a KSH főelőadója.

A Közgazdasági Társaság közgyűlése. A Magyar Közgazdasági Társaság 1968. október 24–26-án tudományos ülésszakkal egybekötött küldöttközgyűlést tartott. A közgyűlést a betegsége miatt távollevő *dr. Vajda Imre* akadémiai levelező tag, az MKT elnöke helyett *dr. Bognár József* akadémikus, az MKT alnöke nyitotta meg. Ezután *dr. Garamvölgyi Károly* kandidátus, a pénzügyminiszter első helyettese, az MKT főtitkára tartotta meg a Társaság Elnökségének beszámolóját. A beszámolót követően *dr. Fekete Győr László*, a Számvizsgáló Bizottság elnöke ismertette a Számvizsgáló Bizottság jelentését.

A tudományos ülésszak megnyitó előadását *dr. Timár Mátyás* kandidátus, miniszterelnök-helyettes „A gazdasági növekedés feltételei az új mechanizmusban” címmel tartotta, majd *dr. Hetényi István*, az Országos Tervhivatal elnökhelyettese „Gazdasági fejlődés és hosszú távú tervezés” c. előadása hangzott el.

A plenáris ülés után a tanácskozás négy szekcióban folytatódott. Dr. Timár Mátyás és dr. Hetényi István említett előadását a „Gazdasági fejlődés és hosszú távú tervezés” elnevezésű szekcióban vitatták meg. A vitaindító korreferátumot dr. Román Zoltán kandidátus, az MTA Ipargazdaságtani Kutató Csoport igazgatója tartotta. A vitavezető dr. Kádas Kálmán kandidátus, tanszékvezető egyetemi tanár, az MKT alelnöke volt.

„Az életszínvonal” szekció munkájának alapjául Huszár Istvánnak, a Központi Statisztikai Hivatal első elnökhelyettesének „Az életszínvonal-politikáról” c. előadása, valamint dr. Mád Aladárné kandidátusnak, a KSH csoportfőnökének „Az életszínvonal társadalmi rétegenkénti alakulása” és dr. Timár János kandidátusnak, az Országos Tervhivatal osztályvezetőjének „Életszínvonal-politika, foglalkoztatáspolitiká” c. korreferátuma szolgált. A vitavezető Friss István akadémikus volt.

A „Nemzetközi munkamegosztás, külkereskedelem” szekció dr. Bacsoni Jenőnek, a külkereskedelmi miniszter első helyettesének hasonló című előadását és dr. Szita Jánosnak, a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Titkársága vezetőjének korreferátumát vitatta meg. A vitavezető dr. Bognár József akadémikus volt.

A „Népgazdaság monetáris kerete” c. szekció előadója dr. Csikós-Nagy Béla a közgazdaságtudományok doktora, az Országos Anyag- és Árhivatal elnöke volt. Korreferátumot dr. Gadó Ottó az Országos Tervhivatal főosztályvezetője tartott. A vitavezető dr. László Andor c. egyetemi tanár, a Magyar Nemzeti Bank elnöke volt.

A szekciókban folyt munkát – plenáris ülés keretében – dr. Kádas Kálmán egyetemi tanár, Friss István akadémikus, dr. Bognár József akadémikus és dr. László Andor c. egyetemi tanár foglalta össze.

A küldöttközgyűlés dr. Wilcsek Jenő egyetemi tanárnak, a Jelölő Bizottság elnökének előterjesztése alapján megválasztotta a Magyar Közgazdasági Társaság választmányának tagjait, a közgyűlést követően tartott választmányi ülés pedig a Társaság Elnökségének tagjait. A Társaság elnöke ismét dr. Vajda Imre lett, alelnökei pedig: dr. Bognár József, dr. Csikós-Nagy Béla, Friss István, dr. Kádas Kálmán, és dr. Szabó Kálmán lettek. A Társaság főtítkárává dr. Garamvölgyi Károlyt, titkáráivá dr. Gönczöl Ferencet és dr. Lengyel Lászlót választották meg.

A Statisztikai Szakosztály tagjai közül a választmány tagjai lettek: Huszár István, a KSH első elnökhelyettese, dr. Román Zoltán, az MTA Ipargazdaságtani Kutató Csoportjának igazgatója és dr. Ollé Lajos tanszékvezető egyetemi tanár, a Statisztikai Szakosztály elnöke.

A közgyűlés keretében a Magyar Közgazdasági Társaság Elnöksége által létesített Széchenyi Emlékéremmel tüntették ki: Barabás Miklóst, a KSH főosztályvezetőjét, a Területi Statisztikai Szekció elnökét és dr. Kiss Albert tanszékvezető egyetemi tanárt, az Agrártudományi Egyetem rektorát.

Előterjesztés a demográfiai tényezők alakulásáról Bács-Kiskun megyében. A Bács-Kiskun megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága 1968. november 19-én tárgyalta a Központi Statisztikai Hivatal megyei Igazgatósága, illetve a megyei Tanács VB Tervosztálya és Munkaügyi osztálya által készített előterjesztést a demográfiai tényezők alakulásáról, a várható tendenciákról és ezek hatásáról Bács-Kiskun megyében. Az előterjesztés az 1949 – 1967. évi adatok és az 1975-ig rendelkezésre álló előreszámítások felhasználásával első ízben vette figyelembe a konkrét megyei tervezés során a demográfiai tényezőket. Elemezte a népességszám alakulását, a születéseket és halálozásokat, a vándormozgalmat, a korösszetétel változását, különös tekintettel a munkaerőhelyzetre. Az előterjesztés a megye gazdasági és településszerkezetének elemzésére is kiterjedt.

Az ülésen meghívottként részt vett és fel szólalt dr. Szabady Egon, a Központi Statisztikai Hivatal elnökhelyettese, a Népeségtudományi Kutató Intézet igazgatója.

A gazdasági modellek és a tervezés statisztikai igényeinek vizsgálatával foglalkozó szakértői munkacsoportot, amint erről a *Statisztikai Szemle* 1967. évi 5. számában már beszámoltunk, az Európai Gazdasági Bizottság két szervezete: a Gazdasági Főtanácsadók Testülete (Senior Economic Advisers to ECE Governments) és az Európai Statisztikusok Értekezlete (Conference of European Statisticians) hozta létre 1966-ban. A munkacsoport első ülését ugyanebben az évben tartotta Genfben. Az első ülés és az 1968. november 11 – 15 között tartott második genfi ülés között összekötőkapocsként szerepelt a Prágában 1967 szeptemberében tartott regionális ENSZ-szeminarium, amely szintén a tervezés és statisztika kapcsolatával foglalkozott. (Lásd: *Statisztikai Szemle* 1967. évi 12. sz.) A mostani második ülésen magyar részről dr. Halabuk László, a Központi Statisztikai Hivatal Statisztikai és Matematikai Módszerek Közgazdasági Alkalmazása Laboratóriumának igazgatója, Simán Miklós, a Gazdaságkutató Intézet osztályvezetője és dr. Frigyes Ervin, a Tervgazdasági Intézet osztályvezetője vett részt. Az ülésen az elnöki tisztet O. Aukrust, a Norvég Statisztikai Hivatal igazgatója töltötte be.

A napirenden a következő kérdések tárgyalása szerepelt:

a munkaerő és oktatás előrebecsléséhez szükséges ár-, jövedelem- és pénzáramlási adatok;
a fogyasztói kereslet elemzéséhez szükséges adatok;
a kollektív fogyasztás előrebecsléséhez szükséges adatok;
a magán- és kollektív fogyasztás aránya.

A fogyasztói kereslet elemzésével foglalkozó témakörben került sor *dr. Frigyes Ervin* és *Simán Miklós* „A személyes fogyasztás előrebecslésének statisztikai igényei” című előadására.

Az egyes speciális témákra összpontosított eszmecsereket követően külön napirendi pont keretében vitát folytattak a résztvevők a tervezés, a modellek és a statisztika kapcsolatának néhány általános kérdéséről. Ennél a napirendi pontnál *dr. Halabuk László* tartott rövid vitaindító referátumot.

Munkacsoport-értekezlet Genfben. Az Európai Statisztikusok Értekezletének Iparstatisztikai Munkacsoportja Genfben 1968. november 25 – 29 között tartotta 6. ülését. Az értekezleten az évenkénti iparstatisztikai adatgyűjtés termék- és anyagnómenklatúrájának kérdéseit, valamint a kiemelt termékek és anyagok jegyzékét vitatták meg a résztvevők.

Az ülészakon a Központi Statisztikai Hivatal *Nyitrai Ferencné*, a Központi Statisztikai Hivatal főosztályvezetője és *Szomjas B. Antal*, a KSH osztályvezetője képviselte. Az ülészak elnökévé *M. R. Conklint*, az Egyesült Államok képviselőjét, alelnökévé pedig *Nyitrai Ferencné*t választották meg.

Előadások. A Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottságának Reprodukciós munkabizottsága és a KSH Népeségtudományi Kutató Intézete, valamint a Magyar Biológiai Társaság Embertani Szakosztálya 1968. november 1-én ülést tartott. Az ülés előadói *dr. Nemeskéri János* és *dr. Hubert Walter* (Mainz) voltak, akik „A Bodroghközben végzett demográfiai és populáció genetikai kutatások újabb eredményei” címmel tartottak előadást.

*

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Statisztikai Tanszékének Tudományos Munkaközössége és a Magyar Jogász Szövetség Statisztikai Szakosztálya 1968. november 13-án ülést tartott. Az ülésen *dr. Pápa Miklós* „A KÖZÉRT statisztika húsz éve” című előadása hangzott el.

Giorgio Mortara (1885 – 1967). 82 éves korában elhunyt *Giorgio Mortara*, a Római Egyetem volt professzora, neves statisztikus és demográfus. Mortara professzor hosszabb ideig Brazíliá-

ban is tevékenykedett mint a Statisztikai Nemzeti Tanács szakértője, és a brazil népességstatisztika és népszámlálások területén végzett munkásságáért a Brazíliai Egyetem díszdoktori címével tüntették ki. Visszatérve hazájába a gazdaságstatisztikai tanszék professzora lett. Gazdag irodalmi munkásságot fejtett ki, több mint négyszáz műve jelent meg. Tagja volt a Nemzetközi Statisztikai Intézetnek, az Ökonometriai Társaságnak. Az Amerikai Statisztikai Társaság alapító tagjai közé tartozott, és elnöke volt a Nemzetközi Népeségtudományi Uniónak.

(*Revue de l'Institut International de Statistique*. 1968. évi 2. sz.)

Demográfiai Társaság alakult Belgiumban. Brüsszelben mintegy 30 neves demográfus részvételével Demográfiai Társaság alakult a belga népéségtudományi kutatások fejlesztésére. A Társaság elnöke *J. Morsa*, elnökhelyettese *R. Mols*, pénztárosa *H. Damals*, főtitkára pedig *G. Wunsch* lett.

(*Population*. 1968. évi 4. sz.)

Az Ökonometriai Társaság (Econometric Society) *dr. Marton Ádámot*, a Központi Statisztikai Hivatal osztályvezetőjét bízta meg a Társaság magyarországi tagjai ügyeinek intézésével.

Friedrich Burgdoerfer (1890 – 1967). 1967 novemberében elhunyt *Friedrich Burgdoerfer* professzor, a Bajor Állami Statisztikai Hivatal volt elnöke. Munkássága különösen a húszas évek népesedési statisztikájának fejlődésére volt nagy hatással. 1935 óta tagja volt a Nemzetközi Statisztikai Társaságnak, és 1960-ban a Német Statisztikai Társaság tiszteletbeli tagjává választották.

(*Revue de l'Institut International de Statistique*. 1968. évi 2. sz.)

Pályázati eredmény. A Központi Statisztikai Hivatal és a Magyar Közgazdasági Társaság Statisztikai Szakosztályának Területi Statisztikai Szekciója 1967 októberében pályázatot hirdetett, a területi statisztika módszertanának fejlesztése céljából.

A pályázatra összesen 14 pályamű érkezett. A pályaműveket négytagú Bíráló Bizottság értékelte. A Bizottság munkájában *Hadházi Gyula*, a KSH Budapest városi Igazgatóságának vezetője, *dr. Kóródi József* kandidátus, az ÉVM főosztályvezető-helyettese, *dr. Kovácsics József* kandidátus, az ELTE tanszékvezető egyetemi tanára és *Raskó József*, a KSH főosztályvezető-helyettese vett részt.

A Bíráló Bizottság javaslata alapján az első díj nem került kiadásra. Egyenként 3000 forintos második díjat nyert a „Régió” jellegű

„A területi növekedés elemei” című pályamű (szerzője *Vámos Ferenc*, a KSH csoportvezetője), a „Dinamika” jelígjű, „A területi fejlődés elemzésére és a fejlődést befolyásoló tényezők hatásának kimutatására alkalmazható statisztikai módszerek” című pályamű (szerzője *Faluvégi Albert*, a KSH főelbádoja), végül a „Funkcionális szemlélet” jelígjű, „A községi települések statisztikai vizsgálata és a funkcionális községtípusok” című pályamű (szerzői *Kovács Tibor*, a KSH Vas megyei Igazgatóságának vezetője és *Turáni József*, a KSH Vas megyei Igazgatóságának osztályvezetője).

A Bíráló Bizottság javasolta, hogy a pályázat lezárása után beérkezett „Magyarország megyéinek gazdasági fejlettségében, valamint az ott élő lakosság életkörülményeiben fennálló területi különbségek meghatározása” című munka igen jó szakmai értékeinek elismeréseképpen, részesüljön 2000 forint jutalomban. (Szerző: *Klonkai László*, a KSH Csongrád megyei Igazgatóságának osztályvezetője.)

Szervezéstudományi Konferencia. Az MTESZ Központi Igazgatási Bizottsága 1969. február 3–5 között Szervezéstudományi Konferenciát rendez. Ez alkalomból szervezéstechnikai, valamint könyv- és folyóirat-kiállítás is nyílik a Technika Házában.

A „Wiadomosci Statystyczne Księżyca” címmel a Lengyel Statisztikai Főhivatal folyóirata által kiadott sorozat (a megindulásáról szóló hírt lásd a *Statisztikai Szemle* 1967. évi 11. számában) új kötetekkel gyarapodott. Különös érdeklődésre tarthat számot a sorozat 2. kötete, mely „A mezőgazdasági statisztika problémái” címet viseli, és a Statisztikai Főhivatal által 1967. április 12–13-án rendezett symposion anyagát tartalmazza.

(Zagadnienia statystyki rolniczej. Biblioteka Wiadomosci Statystycznych. Tom 2. Główny Urząd Statystyczny. Warszawa. 1967. 227 old.)

A 3. kötet a területi statisztika tárgyában 1967. június 26–27-én rendezett konferencia előadásait és vitafelzólalásait tartalmazza.

(Statystyka regionalna. Aktualny stan i problemy rozwoju. Biblioteka Wiadomosci Statystycznych. Tom 3. Główny Urząd Statystyczny. Warszawa. 1967. 368 old.)

A 4. kötet „A népi Lengyelország demográfiai problémái” cím alatt a Varsóban 1967. október 5–7 között tartott lengyel demográfiai symposion előadásait és hozzászólásait foglalja magában.

(Problemy demograficzne Polski Ludowej. Biblioteka Wiadomosci Statystycznych. Tom 4. Główny Urząd Statystyczny. Warszawa. 1967. 380 old.)

Az 5. kötetben pedig a népgazdasági mérleg kérdéseiről 1968. február 20–23-án Varsóban tartott symposionon elhangzott előadásokat

(és a symposionra benyújtott dolgozatokat) találjuk. (A kötet tartalmazza *Árva János*, *dr. Szilágyi György* és *Füle Jenőné* dolgozatait.)

(Bilanse gospodarki narodowej. Biblioteka Wiadomosci Statystycznych. Tom 5. Główny Urząd Statystyczny. Warszawa. 1968. 384 old.)

A Statisztikatörténeti Szakcsoport ülései. A Magyar Közgazdasági Társaság Statisztikai Szakosztálya Statisztikatörténeti Szakcsoportja 1968. október 17-én és 1969. január 30-án tartotta üléseit. Az első ülés napirendjén *L. Neszterov* „Magyar kísérlet a nemzeti vagyron becslésére” c. dolgozatának megvitatása szerepelt, melyet *dr. Horváth Róbert*, tanszékvezető egyetemi tanár ismertetett. (A dolgozatot lásd jelen szám 187–195. oldalán.) A napirend következő pontja a Szakcsoport munkatervének megvitatása volt.

A második ülésen két előadás hangzott el. *Kármán Tamásné* „Florence Nightingale statisztikai munkássága” címmel, *Baraczká István* pedig „A Fővárosi Statisztikai Hivatal Levéltárának feltárása” címmel tartott előadást. A napirend utolsó pontjaként az 1969. évi Statisztikatörténeti Vándorülés előkészítésével kapcsolatos megbeszélések szerepeltek.

Kibernetika a közlekedésben címmel a Közlekedéstudományi Egyesület és a Magyar Tudományos Akadémia Közlekedéstudományi Bizottsága 1969. április 22–24 között konferenciát rendez. A konferencia külföldi és magyar résztvevői 5 szekcióban tárgyalják meg a közlekedéskibernetika jelenlegi helyzetét és jövőbeni fejlődését. A szekciók a következő főbb témákkal foglalkoznak:

1. Közlekedési információs rendszerek komplex fejlesztése;
2. Mérnöki számítások;
3. A gazdaságirányítás modern módszerei;
4. Operációkutatás;
5. Automatizálás.

Meghívók a Közlekedéstudományi Egyesületnél igényelhetők.

Helyzetkép az ország községeiről 1968 címmel a Központi Statisztikai Hivatal új adatösszeállítást tett közzé, mely Magyarország 3177 községi településéről ad képet az 1967. január 1-i közigazgatási beosztásnak megfelelően. A rendelkezésre álló adatok elsősorban a községnek mint lakóhelynek vizsgálatát és jellemzését teszik lehetővé. A kötet helyzetképet ad a községekről megyék és községkategorikák szerint, mivel a községek valóságos helyzetét és az ellátottság differenciáltságát legszembetűnőbben a különböző községkategorikák szerinti adatok és mutatók jellemzik. Külön fejezet foglalkozik a sajátos funkciójú községekkel (a járási székhelyű, a 10 000-nél több lakossal rendelkező községek, a bányászfalvak, az üdülő- és idegenforgalmi helyek,

valamint a városok gazdasági vonzáskörébe tartozó községek). A kötetben közölt nagyszámú kartogram és diagram, továbbá a bő táblázatos anyag tükrözi azt a fejlődést, amelynek következtében a községek között jelentős differenciálódás megy végbe. A kiadvány módszerbeli megjegyzésekkel zárul.

(Helyzetkép az ország községeiről 1968. Összeállította a KSH Területi főosztálya *Barabás Miklós* vezetésével. Szerkesztette: *Raskó József* és *Horváth Tibor*. Főmunkatársak: *Harza László*, *Jandák Lajosné* és *Vámos Ferenc*. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1968. 583 old.)

A Statisztikai Időszaki Közlemények új kötetei. A lakosság jövedelme és fogyasztása 1966–1967 címmel megjelent a Központi Statisztikai Hivatal kiadásában a Statisztikai Időszaki Közlemények sorozat 130. (1968/15.) kötete. A kiadvány az össznépeességre és a nagyobb népességszámú csoportokra vonatkozó országos számítások és a háztartásstatisztikai megfigyelések eredményeit tartalmazza. Bemutatja a nemzeti jövedelem felosztási arányait és a lakosság anyagi fogyasztásának változását. Felhasználva az 1962. évi jövedelemfelvétel adatait is, 1960-ig visszamenőleg áttekintést ad a jövedelmi helyzetről, és elemzi az 1966. évi ár- és bérintézkedések hatását. A kötet részletesen foglalkozik a parasztok és a munkások jövedelme közötti arányok alakulásával, és bemutatja az egyes rétegeken belüli jövedelmi különbségeket és azok okait. A kötet mintegy 100 oldal táblázatos anyagot foglal magában, Függelék cím alatt pedig a kiadványban szereplő jövedelem- és rétegfogalmak magyarázata kapott helyet.

(A lakosság jövedelme és fogyasztása 1966–1967. Készült a KSH Közgazdasági főosztályán *dr. Mód Aladár* vezetésével. Főmunkatársak: *Láng György* és *dr. Baranyai István*. Statisztikai Időszaki Közlemények. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1968. 183 old.)

A sorozat 131. (1968/16.) kötete Mezőgazdasági adatok III. 1968 cím alatt a korábbi összeállításokhoz hasonló szerkezetben tartalmazza a rendszeresen közölt mezőgazdasági adatokat, kiegészítve az 1968. harmadik negyedének adataival, továbbá közli az egyszerű adatfelvételek eredményeit.

(Mezőgazdasági adatok III. 1968. Összeállította a KSH Mezőgazdasági főosztálya *dr. Fazekas Béla* vezetésével. Főmunkatárs *Rózsa Béla*. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1968. 392 old.)

Ipari adatok 1968. III. címmel a sorozat 132. (1968/17.) kötete az 1968. év harmadik negyedének adataival kiegészítve tartalmazza az ipar és ágazatainak fejlődését, arányait jellemző legfontosabb, rendszeresen közölt adatokat. Esetenként közölt adatok cím alatt pedig aktuális kérdéseket érintő adatgyűjtések eredményei kaptak helyet.

(Ipari adatok 1968. III. Összeállította a KSH Iparstatisztikai főosztálya. Statisztikai Időszaki Közlemények. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1968. 159 old.)

A sorozat 133. (1968/18.) kötete Belkereskedelem 1968. I–III. negyedév címmel jelent meg. A kiadvány gyorsjelentést tartalmaz a belkereskedelem 1968. január – október hónapi adatairól. Áttekintést ad az 1968. év első három negyedének belkereskedelmi tevékenységéről, közli az áruforgalom és a gazdálkodás összehasonlító mutatószámait és bemutatja az egyes áruosztályok forgalmának, készletének érték-, ár- és volumenalakulását. A kötet összeállításánál használt módszert a Függelék ismerteti.

(Belkereskedelem 1968. I–III. negyedév. Összeállította a KSH Forgalmstatisztikai főosztálya *dr. Pálos István* vezetésével. Szerkesztette: *dr. Zafir Mihály*. Főmunkatársak: *Pintér Tibor* és *Lusztig Katalin*. Statisztikai Időszaki Közlemények. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1968. 58 old.)

A STATISZTIKA ÁLTALÁNOS ELMÉLETE ÉS MÓDSZERTANA MATEMATIKAI STATISZTIKA

HERRDE, E. — STRUCK, R.:
ÁLTALÁNOS STATISZTIKA

(Allgemeine Statistik.) Berlin. 1967. Die Wirtschaft. 3. jav. kiad. 532 p.

A szocialista gazdaságban egyre nő a statisztikának mint a gazdasági jelenségek és folyamatok elemzésére szolgáló eszköznek a jelentősége. Ezért mind nagyobb szerepet játszik az általános statisztika a közgazdászok és műszaki szakemberek fő- és szakiskolai képzésében. Az ismertetett tankönyv nélkülözhetetlen az oktatásban és hasznos kézikönyv a gyakorlati munkában is. A statisztika elméleti és gyakorlati ismereteinek gyors bővülése a tankönyvnek rövid időn belül a harmadik — bővített — kiadását tette szükségessé.

A gazdaságirányítás új rendszere különösen szükségessé teszi, hogy a nyilvántartás, a számvitel és a statisztika egységes keretben nyerjen, hogy ily módon a termelőüzemek szintjétől a népgazdaságig egységes rendszerben lehessen végrehajtani a legmélyrehatóbb elemzéseket is. Ez vonatkozik a jelenségek egyszeri megragadására, a folyamatos információszerezés megszervezésére és a népgazdasági mérlegek összeállítására is.

A tankönyv 9 fejezetre tagolódik. A könyv első négy fejezete a statisztikai adatfelvételek előkészítésével, az anyag feldolgozásával és értékelésével foglalkozik, míg további fejezetei az elemzés bonyolultabb módszereit tárgyalják.

A bevezető fejezet a szocialista statisztika feladatait és munkamódszereit tárgyalja. Ennek keretében ismerteti a statisztikának az egyéb tudományágaktól való elhatárolását és azokat a követelményeket, amelyeket a gazdaságirányítás új rendszere a statisztikával szemben támaszt.

A második fejezet a statisztikai vizsgálatok előkészítésének feladatait ismerteti. Az előkészítő munkálatok legfontosabb fázisa a programkészítés, amely kitűzi a statisztikai vizsgálat súlyponti kérdéseit, és megadja azokat a módszereket, amelyek segítségével a kitűzött célok a legkönnyebben elérhetők. E

fejezet tárgyalja a statisztikai csoportosítással kapcsolatos tudnivalókat, a csoportképző ismérvek részletes meghatározását és a csoportképző ismérvek különböző variációit. A csoportosítással szemben támasztott legfontosabb követelményeket három pontban foglalja össze:

1. a csoportosítás hozza felszínre a társadalmi jelenségek szerkezetét;
2. a csoportképző ismérveket úgy kell megválasztani, hogy a csoportosítás a vizsgált szempontból lényeges minőségi különbségeket tükrözze;
3. juttassa kifejezésre a társadalmi jelenségek közötti összefüggéseket.

A munkafázis folyamán kerül sor a statisztikai mutatószámok kidolgozásának előkészítésére, illetve meghatározásukra. A könyv a mutatószámokat — önkényesen — a következő négy csoportba foglalja: 1. természetes mutatók; 2. értékmutatók; 3. időegységre vonatkoztatott mutatók (például a termelékenység mutatói); 4. a munkaerő mutatói.

A következőkben a szerzők az adatfelvétellel és feldolgozással kapcsolatos tudnivalókat tárgyalják. Részletesen, nyomtatványminták közlésével mutatnak be példaként egyes adatfelvételeket. Történeti visszapillantással ismertetik a kézi adatfeldolgozás fejlődési fokozatait, majd a szelekciós lyukkártyarendszer bemutatásán keresztül térnek rá a gépi adatfeldolgozás ismertetésére. Végül a Német Demokratikus Köztársaságban rendszeresített gépi adatfeldolgozó hálózat kiépítéséről adnak szemléltető képet.

Az adatok értékelésével foglalkozó negyedik fejezet rámutat arra, hogy az értékelésnek gondosan előre meghatározott program szerint kell történnie. Az értékelés a statisztikai tevékenység céljának tekinthető, ebben realizálódnak a statisztikai munka célkitűzései. Ez adja meg a statisztikai munka létjogosultságát, és teszi a népgazdasági tervezés és irányítás eszközévé. Fontos kívánalom, hogy a szocialista statisztika objektív képet nyújtson a társadalmi valóságról és az adatokból tudományosan megalapozott következtetéseket vonjon le.

A statisztikai értékelő munkát megelőzi a rendelkezésre álló száanyag ellenőrzése megbízhatóság és kifejezőképesség szempontjából. E fejezet tárgyalja a statisztikai eredmények közlésének módjait, a tábláktól a különböző grafikus ábrázolásokig. Kiemeli az összehasonlítások szükségességét az eredmények értékelésében, és jellemzi a statikus, a dinamikus és a tervteljesítési összehasonlításokat. A fejezetet egy részletesen kidolgozott statisztikai elemzés felépítésének bemutatása zárja le.

A szerzők külön részben vizsgálják a társadalmi jelenségek elemzésének azokat a korszerű módszereit és eszközeit, amelyek ezeknek a jelenségeknek a színvonalát tükrözik. Az elemzésnek tükröznie kell: 1. az egyes jelenségek színvonalát; 2. a jelenségek összességének színvonalát; 3. az átlagos színvonal alakulását és végül 4. a jelenségek színvonalának szóródását.

A jelenségek átlagos színvonalának vizsgálatával kapcsolatban foglalkoznak a középértékek matematikai statisztikai elméletének elemeivel, az átlagszámítás különböző módjaival, a gyakorisági érték, a szóródás, a variancia és a standardeltérés fogalmával és számítási módjával. A fejezet befejezésül a főbb valószínűségelméleti eloszlásokat ismerteti: a binomiális, a Poisson, a hipergeometrikus és a normáeloszlást. A kérdések tárgyalása mindenütt a matematikai levezetések bemutatásával történik.

Különös érdeklődésre tarthat számot a hatodik fejezet, melyben a szerzők a társadalmi jelenségek összefüggéseivel és azzal az egyre növekvő fontosságú szereppel foglalkoznak, mely ezek elemzésében a statisztikára vár: új, még eddig ismeretlen összefüggések feltárása; az összefüggések konkrét formáinak megállapítása; az egyes befolyásoló tényezők intenzitásának meghatározása; az összefüggések szóródásának elemzése; az összefüggések dinamikájának vizsgálata; és végül az összefüggések területi különbségeinek elemzése. A szerzők e fejezet keretében ismertetik a jelenségek között fennálló összefüggések vizsgálatára szolgáló egyszerű módszereket (statisztikai sorok összehasonlítása, grafikus ábrázolás stb.), valamint a korszerűbb eljárásokat (korrelációs számítás, regresszióelemzés, rugalmasságvizsgálatok stb.)

A társadalmi jelenségek dinamikus fejlődésének statisztikai vizsgálatával kapcsolatosan bemutatásra kerülnek az indexszámítással és az időszerelemzéssel kapcsolatos kérdések. A hetedik fejezet részletesen tárgyalja a fejlődés törvényszerűségeinek, tendenciáinak megállapítására szolgáló trendszámítást, annak jelentőségét, a trendszámítás különböző módszereit. Itt ismertetik a szerzők a periodikus ingadozásokat, valamint ezek elemzésére és kiküszöbölésére szolgáló egyes eljárásokat.

A nyolcadik fejezet a mintavételi eljárások alapjául szolgáló valószínűségelméleti ismereteket és a mintavételi eljárások alkalmazási területét mutatja be. Felhívja a figyelmet a mintavétellel szemben támasztott követelményekre, a minta reprezentatív voltának fontosságára. Részletesen tárgyalja a tudatos és véletlen kiválasztás ismérveit és alkalmazási területeit, az egyszerű véletlen kiválasztás és a rétegzett kiválasztás jellemzőit. Képet nyújt egy mintavételi eljárás lefolytatásáról és arról, hogy a mintavételi eljárás eredményeit hogyan lehet az alapsokaságra kivetíteni. A szerzők az eredmények kivetítésére a következő eljárásokat mutatják be: a szabad kivetítést (freie Hochrechnung), a kötött kivetítést (gebundene Hochrechnung), a különbségbecslést (Differenzschätzung), a hányadosbecslést (Verhältnisschätzung) és végül a lineáris regressziós becslést (lineare Regressionsschätzung).

A záró fejezet a statisztikai hipotéziseknek mintavételi eljárások útján történő ellenőrzésére szolgáló eljárásokkal, az ún. szignifikancia tesztekkel foglalkozik. A téma általános tárgyalása keretében rámutatnak a szerzők a tesztek szükségességére, felhasználási körükre, a végrehajtás során előforduló hibatípusokra, majd példákon mutatják be a gyakorlatban leginkább előforduló szignifikancia teszteseteket. Megkülönböztetünk paraméter és paraméter nélküli teszteseteket. Az érdeklődés előterében inkább a paraméter nélküli teszteset állnak (például a Kolmogorov – Szmirnov-teszt).

Az ismertetett tankönyv fő érdeme az ismeretanyag precíz, logikus rendszerezése és a tárgyalás áttekinthetősége. Minden tárgyalt fogalmat – egyszerűt és bonyolultat egyaránt – matematikai levezetésekkel magyaráz, és mindenütt, ahol a kérdés megvilágításához szükséges, példákat is közöl a könnyebb megértés céljából. Didaktikai előnyei, kimerítő tartalma, az anyag felépítésének logikus menete egyaránt alkalmassá teszik, hogy mind a statisztikával foglalkozók, mind a statisztika iránt érdeklődők tankönyvként, illetve kézikönyvként használják.

(Ism.: *Corradi Etelka*)

SEIFFERT, K. D. – TRETTIN, J.:

AZ ÁLLAMI KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
TEENDŐI A HELYI FELADATOK
MEGOLDÁSÁBAN
ÉS A TERÜLETI STATISZTIKA LÉTREHOZÁSA

(Die Aufgaben der Staatlichen Zentralverwaltung für Statistik auf örtlicher Ebene und die Schaffung einer Territorialstatistik.) – *Statistische Praxis*. 1968. 6. sz. 320–322. p.

A Német Demokratikus Köztársaság központi statisztikai szervének két vezető munkatársa cikkének bevezetőjében azzal indokolja az egységes területi statisztika létrehozásának szükségességét, hogy a szocializmus gazdasági rendszerének kiépítésében alapulv a helyi állami

szervek felelőssége saját területükért. A helyi vezetés e feladatok teljesítéséhez nagyszámú statisztikai adatot igényel.

Az egységes területi statisztika megteremtésére már bizonyos részintézkedések történtek. Idetartozik a kerületi és járási statisztikai szervek tájékoztatási tevékenységének tökéletesítése, továbbá a kerületi és járási törzskönyvek vezetése, a nagyvállalatok új telepi adatszolgáltatása, valamint a városi és községi tanácsok tájékoztatási rendszerének kidolgozása.

A területi statisztika kiépítésének fontos feltételeként említik a tanácsok hatáskörének rögzítését, hogy ennek alapján azok adatigénye az eddiginél pontosabban és tartósabban legyen meghatározható. Ezt több helyen külön e célra létrehozott bizottságok segítik, amelyben a statisztikai szerveken kívül a helyi párt és tanácsi vezetők, a tervbizottság és más intézmények képviselői vesznek részt. A bizottsági összefoglalók minőségét azonban nem találják a szerzők megfelelőnek és azok ismételt átgondolását nélkülözhetetlennek tartják.

Az adatnyilvántartási törzskönyvek hosszú idősoros adatokat tartalmaznak. A mutatók körét a statisztikai és tervezési szervek közösen alakították ki. Bevezetésükre 1968-ban kerül sor. A tájékoztatási és elemzési munka javításán kívül e törzskönyvek elsődleges célja a tervezési munka, továbbá az előrebecslés feltételeinek biztosítása. A törzskönyveket körzeti és járási információgyűjteményeknek kell tekinteni, amelyek a népgazdasági információ rendszernek is részét alkotják.

Részletesebben foglalkoznak a szerzők a telepi adatszolgáltatás 1968-ban történt kiterjesztésével. Erre azért volt szükség, hogy a területi statisztikai szervek a helyi vezetőket a területükön folyó gazdasági tevékenységről folyamatosan tájékoztatni tudják, függetlenül attól, hogy önálló vállalatról vagy valamely nagyvállalat helyi telepéről van-e szó. Ennek hiánya eddig több helyen szinte lehetetlenné tette, hogy a helyi vezető párt- és állami szervek területük fejlődéséről kellő áttekintéssel rendelkezzenek.

A telepi adatszolgáltatás az iparon és építőiparon kívül, a beruházásokra és a munkaerő számbavételére is kiterjed. Az adatokat háromhavonta kell szolgáltatni. Az adatszolgáltatás számbavételi feltételeinek megteremtését az érintett nagyvállalatok számára kötelezővé tették. Az előírt mutatószámok a vállalatok belső szükségleteinek is megfelelnek, és szolgáltatásuk nem okoz nagy költséget.

Céljuk egyelőre az, hogy az egyes üzemekről nyerjenek értesüléseket. Az összesítés lehetőségének feltételeit a következő évben szándékoznak csak megteremteni, hogy a tervezés és vezetés igényeinek nagyobb mértékben tudjanak eleget tenni.

A városi és községi tanácsok informálásⁱ rendszerének kiépítésére bizottságot hoztak létre, amelyben a polgármesterek és a területi statisztikai szervek munkatársai vesznek részt. E bizottság főként a középvárosok tájékoztatási kérdéseivel foglalkozik. Arra törekszenek, hogy a kellő informáltsághoz ne kelljen a statisztikai munkát nagymértékben növelni. A statisztikai adatszükséglet tekintetében a települések nagyságuk és egyéb feltételeik szerint különböző igényekkel lépnek fel. A statisztikai adatok iránti tanácsi igényeket nem szándékoznak egységesíteni, hanem csupán maximális keretet alakítanak ki, amelyből minden tanács a maga igénye szerint elégítheti ki adatszükségletét. A statisztikai szervek által szolgáltatott adatoknak részben a helyi távlati tervekhez kell alapot nyújtaniuk, azonban főként a teljesítést kell értékelniük. A tanácsok nemcsak a statisztikai szervektől nyernek adatokat, hanem közvetlenül a vállalatoktól és intézményektől is. A járási statisztikai szervek havonta összefoglaló jelentést adnak a középvárosok polgármesterei részére is.

A statisztikai tájékoztatási rendszerrel kapcsolatban felvetődik egy további probléma, amely abból fakad, hogy az csak a körzetek és járások tanácsainak informálását tartalmazza. Ezzel szemben a járásokhoz tartozó 20 000 lakosnál népesebb városokban is szükséges volna meghatározott problémákról információval rendelkezni. Ennek megvalósításában fontos szerephez juthat az elektronikus adatfeldolgozás. Megvan a lehetősége annak, hogy bizonyos adatfelvételek esetén a kérdőívre a területi kódszámokat is felvezessék. A területi kódszámok alapján az adatfeldolgozás területileg elvégezhető. E lehetőség kiterjesztésére több szerv részéről történtek kezdeményezések, amit a szerzők véleménye szerint másoknak is támogatni kellene.

A körzetekre, járásokra és városokra vonatkozó statisztikai információk biztosítására tett eddigi intézkedések nem elegendők ahhoz, hogy azokat az egységes területi statisztika létrejöttének lehessen tekinteni. A területi statisztikán valamely terület gazdasági, kulturális és szociális életének olyan összefoglalását kell érteni, amely a terület sajátos jellegét domborítja ki. Ehhez nemcsak a jelenségek abszolút nagyságát kell meghatározni, hanem a népgazdasági ágak területi eloszlását és az így létrejövő kapcsolatokat is. A területi statisztika további kibontakozása függvénye a területi tervezés, valamint az egységes számviteli és statisztikai rendszer fejlesztésének. Várható azonban, hogy az 1971–1975-ös tervidőszakban, amikor már a szocializmus gazdasági rendszere teljes egészében bevezetésre kerül, a területi statisztika kialakításában is megfelelő megoldásra lehet jutni.

(Ism.: *Vámos Ferenc*)

TÁRSADALOMSTATISZTIKA — DEMOGRÁFIA

BLAU, P. M. — DUNCAN, O. D.:

AZ AMERIKAI FOGLALKOZÁSI STRUKTÚRA

(The American occupational structure.) New York. 1967. Wiley. 520 p.

A könyv egy nagyszabású amerikai mobilitási vizsgálat eredményeit mutatja be és elemzi. A vizsgálat alapjául reprezentatív minta szolgált (amely a Népszámlálási Hivatal hónaponkénti adatfelvételéhez kapcsolódott), több mint 20 000 20–64 éves korú amerikai férfi mobilitási adatait írták össze.

Az eredmények elemzésében igyekeztek a mobilitás összefüggéseit kvantifikálni. Ennek lehetővé tétele érdekében 0 és 96 közötti pontszámmal jellemezték az összes lehetséges foglalkozásokat. Úgy jártak el, hogy a régebbi presztizs vizsgálatok alapján korrelációt és regressziót számítottak a presztizs, a jövedelem, az iskolai végzettség és a kérdéses foglalkozás szellemi vagy fizikai jellege (0–1 változó) között, és a regressziós egyenlet alapján számították ki azoknak a foglalkozásoknak a „status” pontszámát, amelyek a korábbi presztizs vizsgálatokban nem szerepeltek.

A mobilitás elemzésére szolgáló hagyományos módszerek (a százalékos eloszlások, valamint az asszociációs és disszociációs indexek) mellett egészen új módszereket alkalmaztak.

1. A többszörös osztályozáson alapuló elemzés (multiple-classification analysis). Lényege az, hogy különböző szempontok (például az apa foglalkozása, az összeírt személy iskolai végzettsége) szerint csoportosítják az adatokat, majd összehasonlítják az egész vizsgált népesség átlagát a csoportátlagokkal és az egyedi értékeknek azoktól való szóródásával. Így választják külön a mobilitást befolyásoló egyes tényezők hatását. Ezt a módszert, mely a variancia-analízissel rokon, fel lehet használni, ha a jelenlegi foglalkozást számszerűen jellemezni tudjuk. Ebben az esetben a többi osztályozási kritériumot nem kell kvantifikálni.

2. Korreláció- és regressziószámítás. E módszer esetében mindegyik vizsgált tényezőt kvantifikálni kell. Öt alaptényező — a jelenlegi foglalkozás, az első kereső foglalkozás, az iskolai végzettség, valamint az apa foglalkozása és iskolai végzettsége — között számítanak korrelációt és regressziót. A számítást egyes esetekben további egy-két tényezővel egészítik ki. Az összefüggések erősségét az úgynevezett együttthatókkal mérik, ezeknek összege a többszörös korrelációs együtttható négyzetével egyenlő. Így ezek az együttthatók kifejezik, hogy az egyes tényezők (mint például az apa foglalkozása) milyen százalékosan kifejezett mértékben befolyásolták a vizsgált amerikai férfiak jelenlegi elhelyezkedését a

foglalkozási struktúrában. Megadják mindig a figyelembe vett tényezők által „meg nem magyarázott részt” is.

3. Kovariancia elemzés. Alkalmazásához a függő változón (a jelenlegi foglalkozáson) kívül az egyik független, magyarázó változót kvantifikálni kell, a másik magyarázó változót elég minőségi ismérvek alapján csoportosítani. Lényege abból áll, hogy a nem kvantifikált tényező egyes kategóriái számára külön-külön számítanak korrelációt és regressziót a jelenlegi foglalkozás és a kvantifikált magyarázó változó (például az iskolai végzettség) között.

E három módszer közül elsősorban a regressziószámítást használják, és továbbfejlesztik az „útelelemzés” (path analysis) módszerévé, amely szemléltető ábrák segítségével kvantifikálja a társadalmi összefüggéseket.

Megállapítják, hogy az egyén iskolai végzettségének van a legerősebb hatása a foglalkozási struktúrában való elhelyezkedésre, ennél valamivel gyengébb az első foglalkozásnak, valamint az apa foglalkozásának és iskolai végzettségének hatása. Az életkorral párhuzamosan nő a korábbi foglalkozás meghatározó ereje. Összegezve azonban ezek a tényezők nem egészen fele részben határozzák meg a jelenlegi foglalkozást, tehát számos más erős tényező is szerepet játszik. Ebből azt a következtetést vonják le, hogy az amerikai társadalom elég kismértékben merev, sok lehetőség van a társadalmi mobilitásra.

Bizonyos társadalmi csoportok — mindeinek előtt a négerek és rajtuk kívül a déliek és a bevándorlók — határozottan hátrányos helyzetben vannak a társadalmi hierarchiában való emelkedés szempontjából. Különösen a négerek esetében lehet azt látni, hogy még azonos iskolai végzettség, első foglalkozás stb. esetén is kedvezőtlenebb emelkedési lehetőségeik vannak, mint a hasonló körülmények között élő fehéreknek.

Megvizsgálják a mobilitás összefüggését további tényezőkkel: a belső vándorlással, a paraszti származással, a testvérek számával, a születési sorrenddel, a házasságkötéssel és a termékenységgel. Különösen érdekesek számunkra a gyermekszám és a mobilitás közötti kapcsolatra vonatkozó megállapítások. Ismeretnek két korábbi hipotézist: a) a kisebb gyermekszámú családok mindig emelkednek, a nagyobb gyermekszámúak pedig süllyednek a társadalmi hierarchiában, és a társadalmi rétegek szerinti differenciális termékenységet kizárólag ez a mobilitás okozza; b) a differenciális termékenység kialakításában más tényezők játszanak szerepet, de a mobilakat általában kisebb gyermekszám jellemzi, mint a

nem mobilakat. A vizsgálat eredményei egyik hipotézist sem támasztják alá. A mobilak termékenysége általában az induló társadalmi réteg és a jelenlegi réteg termékenysége között helyezkedik el, tehát mindkettő hatása alatt áll. Ezenkívül a mobilitás termékenységsökentő hatása csak akkor mutatkozik, ha a társadalmi pozíció változása igen nagyméretű volt, vagy sok lépésben történt. Tehát azon kívül, hogy a mobilitás általában a nagyobb termékenységre halad, a mobilitás tényének nincs különlegesen erős hatása a termékenységre.

(Ism.: *Andorka Rudolf*)

A TÁRSADALMI STRUKTÚRA ÉS A CSALÁD – A GENERÁCIÓK KÖZÖTTI KAPCSOLATOK

(Social structure and the family – generational relations.) Szerk. *Shanas, E.* és *Streib, G. F.* Prentice Hall Inc. Englewood Cliffs. 1965. 394 p.

Ez a kötet, amely a Duke Egyetemen rendezett 1963. évi symposion anyagát közli, fontos határállomás a családkutatások történetében. A kötetben közölt tanulmányok végleg leszámolnak azzal az elterjedt felfogással, mely szerint a modern ipari társadalmak legáltalánosabb családtípusa az izolált nukleáris család (a házaspárból és kiskorú gyermekeikből álló közösség) lenne, melynek nincs lényeges kapcsolata sem felmenő, sem oldalági rokonokkal. A kötetben szereplő tanulmányok különböző szempontokból bizonyítják, hogy az izolált nukleáris család gondolata tulajdonképpen mítosz volt, amelyet el kell vetni, és fogalma sem használható a jövőben végrehajtandó vizsgálatok hipotéziseinek felállításánál.

E symposion után bizonyítottnak tekinthető, hogy a modern ipari társadalomban is erős szálak fűzik össze a rokon házaspárokat, különösen a szülőket és házas gyermekeiket. A tipikus család az önálló háztartást vezető és rokonaitól külön lakó házaspárból és gyermekeiből áll, akik azonban rokonaikkal élnek kapcsolatban állnak, egymást munkával, anyagiakkal támogatják, gyakran érintkeznek, és magukat összetartozónak érzik. Ennek a tipikus modern családnak legjobb elméleti meghatározását a symposionon *Marvin B. Sussman* és *Eugene Litwak* adta.

Sussman „Relationships of adult children with their parent in the United States” (A felnőtt gyermekek és szüleik kapcsolata az Egyesült Államokban) című tanulmányában a szülők és felnőtt gyermekek közötti kapcsolatokat tipizálta, és mind az anyagi segélynyújtás, mind az egymás részére való munkavégzés, mind pedig a szórakozás jellegű társas érintkezés esetében vizsgálati anyagok alapján meg-

állapította, hogy ezek az amerikai városokban is nagy jelentőségűek, különösen a munkáscsaládok életében. Az ún. középrétegekhez tartozó családoknál is tapasztalható a vágy szoros kapcsolatok fenntartására, ezek esetében azonban nagyobb a földrajzi mobilitás, és ez megnehezíti a vágyak valóra váltását. *Sussman* maga is végrehajtott egy felvételt Clevelandben hipotéziseinek verifikálására, és az eredmények szerint itt is a családok nagy többsége rokoni hálózatokban integrálódik, és mindössze 15–25 százalék a valóban izolált családok aránya.

Litwak „Extended kin relations in an industrial democratic society” (Kiterjedt rokoni kapcsolatok egy demokratikus ipari társadalomban) című tanulmányában elsősorban azt vizsgálta, hogy milyen családtípus felel meg legjobban a modern ipari társadalom viszonyainak mind az egyén, mind a társadalmi fejlődés szempontjából. Megállapította, hogy a modern társadalomban a legtöbb feladat ellátására rendelkezésre állnak szakosított szervezetek, az élet azonban gyakran kíván azonnali beavatkozást, úgy hogy vagy nincs idő a szakosított szervezet mozgósítására, vagy olyan speciális akciót igényel, amelyre nincs is szakosított társadalmi megoldás. Ezekben az esetekben a kiterjedt rokonsági kapcsolatokat fenntartó család tud a legeredményesebben megbirkózni a felmerülő feladatokkal.

A kötet több tanulmánya konkrét vizsgálati anyagokat ismertetve bizonyította a kiterjedt rokoni kapcsolatok előfordulásának gyakoriságát és jelentőségét. *Peter Townsend* az angliai felvételek eredményei alapján a kiterjedt rokoni kapcsolatok fontos szerepét hangsúlyozta az ellátásra szoruló öregek gondozásában; *Jan Stehower* dániai tapasztalatok nyomán azt bizonyította, hogy a felnőtt gyermekek nemcsak akkor gondoskodhatnak öreg szüleikről, ha azokkal együtt laknak, hanem ha azoktól nem nagy távolságra élnek; *Robert A. Le Vine* pedig a Szaharától délre fekvő afrikai országokban vizsgálta a többgenerációs családokban jelentkező generációs feszültségek formáit és változását az országok fejlődése során. Más tanulmányok a családi kapcsolatok egy-egy speciális kérdésével foglalkoztak. Így *Alvin J. Goldfarb* a különböző személyiségtípusok eltérő öregkori magatartását és családi kapcsolatát elemezte, kimutatva, hogy az ún. jellegzetes öregkori magatartások valójában nem ellenkeznek az illető korábbi énjével: bizonyos jellegzetességek akkor tisztábban manifesztálódnak, mint addig. *Alan C. Kerchhoff* a házastársi kapcsolatok alakulását vizsgálta a nukleáris családban és a kiterjedt rokonsági kapcsolatokat tartó családban, és megállapította, hogy a nukleáris családokban nagyobb arányú a férjek részvétele a házi munkákban, mint a másik családtípus esetében. *Reuben*

Hill a családi döntések meghozatalával foglalkozott, és azt mutatta ki, hogy a döntések meghozatalának módja változik a család élete folyamán. Az adatok szerint a női domináció jelentősen emelkedik a házaspárok korának előrehaladtával.

Összesen 15 tanulmányt tartalmaz a kötet. Ezek közül az első, melyet a szerkesztők, Streib és Shanas professzorok írtak, összefoglalja a kötet tartalmát, a két utolsó pedig az előzőkben kifejtettekkel vitatkozik.

(Ism.: Cseh-Szombathy László)

GAZDASÁGSTATISZTIKA

ISLAM, N.:

A PAKISZTÁNI NEMZETGAZDASÁG RÖVID TÁVÚ MODELLJE

(A short-term model for Pakistan economy.) Lahore. 1965. Oxford University Press. XI, 148 p.

A Tinbergen professzor előszavával ellátott kötet a pakisztáni nemzetgazdaság legfontosabb összefüggéseit kifejezésre juttató ökonometriai modellt tartalmazza. Ezzel ismét növekedett azoknak az ökonometriai modelleknek a száma, melyeket egy fejlődésben levő ország strukturális összefüggéseinek elemzésére használnak fel. A modellt nagyjából a következő vonások jellemzik.

Változói és egyenletei száma alapján a közepes nagyságú ökonometriai modellek közé sorolható. A modell összesen 62 változóval (50 endogén és 12 exogén változóval) operál, ennek megfelelően 50 egyenletből áll, ebből azonban csak 20 strukturális egyenlet, a többi azonossági összefüggés. A strukturális egyenleteknek és az identitásoknak ez a szokatlan aránya, illetve az utóbbiak nagy száma annak tudható be, hogy a strukturális egyenletekben specifikált összefüggések viszonylag egyszerűek, és csak két magyarázó változó szerepel bennük. Az idősorok rövidek; a vizsgálati időszak az 1949 – 1960. évi periódust foglalja magában, s – a változók nagy számát tekintve – ez nagyon lecsökkenti a szabadságfokok számát. Az idősorok rövidege abból az egyszerű tényből folyik, hogy Pakisztánra vonatkozólag ilyen nagyszámú változóra nem voltak hosszabb idősorok előállíthatók. Az idősorok hosszúsága sem egyenlő: maximum tizenkét (éves) megfigyelést tartalmaznak; ezek azonban nem naptári évekre, hanem gazdasági évekre vonatkoznak. Különböző hosszúságú idősorok alkalmazását az teszi lehetővé, hogy az egyenletrendszer a legkisebb négyzetek klasszikus módszerével (tehát egyenletenként) becsülték.

Tekintettel arra, hogy a magyarázó változók közt endogén változók is szerepelnek, ez a módszer tudvalevően nem ad konzisztens becslést. A szerző véleménye szerint, ha elméletileg nem is nyerhető ilyenkor a strukturális paraméterek konzisztens és torzítatlan becslése, a gyakorlatban, ha a magyarázó változók alakulása ismeretes, a függő változó várható értékének becslésére az eljárás mégis megfelelő.

A becslési eredmények javítása céljából egyes egyenleteket az első differenciákból képzett idősoradatok alapján is becsült a szerző; különösen az előrejelzés szempontjából tartja ezt megbízhatóbbnak. Ezenkívül azonban mind a reziduumok autokorrelációja, mind a magyarázó változók között fennálló multikollinearitás csökkentésére alkalmasnak tartja ezt a módszert.

További előnye a szerző szerint az első differenciák használatának, hogy minimumra csökkenti azoknak a változóknak a hatását, amelyek lassú változásnak vannak alávetve (így a népesség száma, a technikai fejlődés stb.), ez pedig rövid távú hatások elemzésére szolgáló modellnél különösen nagy jelentőségű. Külön foglalkozik a szerző a trendtényező szerepével. Első differenciák alkalmazása esetén trendtényezőre sincs szükség a modellben, minthogy a trendtényező ebben az esetben konstanssá redukálódik, az alábbi összefüggések szerint:

$$\begin{aligned} Y_t &= a_0 + a_1 x_t + a_2 t, \\ Y_{t-1} &= a_0 + a_1 x_{t-1} + a_2 t - 1. \end{aligned}$$

Első differenciák esetén:

$$\begin{aligned} (Y_t - Y_{t-1}) &= a_1(x_t - x_{t-1}) + a_2(t - t + 1) = \\ &= a_1(x_t - x_{t-1}) + a_2, \end{aligned}$$

ahol a trendtényező helyére az a_2 konstans lép.

A modell egyenletrendszerének középpontjában a nemzeti jövedelemre, illetve a bruttó nemzeti termékre vonatkozó egyenletek állnak. A modell a termelési ágazatokat a következőképpen dezaggregálja: mezőgazdaság (ezen belül is külön az emberi táplálkozásra szolgáló termékek és az egyéb termékek), gyártás, külkereskedelem, valamint az egyéb termelő ágazatok. A szerző találóan jegyzi meg, hogy általában minden ökonometriai modell konstruálásakor – és ez a pakisztáni modell megalkotása esetében fokozott mértékben igaz – bizonyos kompromisszumra van szükség egyrészt a nemzetgazdaság strukturáját leginkább jellemző vonások meghatározásának igénye, másrészt a meglévő adatok szabta lehetőségek között. A konstrukciót az a tény is befolyásolja, hogy a modellt elsőrendű céllal előrejelzésre vagy pedig döntési célra kívánják használni.

A szerző a mű tizedik fejezetében és a függelékben (ami a könyv anyagának együttesen mintegy három ötödrészét teszi ki) részletesen foglalkozik a modellben felhasznált adatokkal, ezeket általában táblázatos formában közli és elemzi is.

Sztochasztikus termelési egyenlete a modellnek négy, fogyasztási egyenlete ugyancsak négy van: az élelmiszer-fogyasztást és az iparcikkek fogyasztását vizsgálja külön a városi és külön a falusi népességnél. Bizonyos egyenleteket alternatív változatokban is becsült, sőt a fogyasztási egyenletek logaritmikus transzformációjára is sor került a keresleti elaszticitások közvetlen megállapítása céljából. A modell a beruházást is endogén változónak tekintti (az előző évi beruházásoktól és a bankkölcsönök nagyságától téve függővé azt). A modell egyéb sztochasztikus egyenletei a termelési volumen alakulását, az árindexek és az export alakulását magyarázzák. Egészen újszerűnek tűnik viszont – méghozzá öt sztochasztikus egyenlet formájában – a különféle adók összegének mint endogén változóknak a specifikációja.

A többszörös determinációs együtthatók (R^2) az esetek többségében szoros kapcsolatra utalnak; kivétel ez alól az árindexek és az adók alakulásának egyenletei. A regressziós paraméterek általában értelmezhetők, a standard hiba nagysága is megfelelő. A szerző az ötven egyenletből álló modell bizonyos egyszerűbb alakra hozását is megkísérelte, amennyiben ennek aggregált változatát is kidolgozta. Ez huszonegy egyenletet foglal magában.

(Ism.: Nyáry Zsigmond)

*

TINTNER, G. – POLLAN, W.:

**AUSZTRIÁRA KIDOLGOZOTT EGYSZERŰ
MAKROÖKONÓMIAI MODELL**

(Ein einfaches makroökonomisches Modell für Österreich.) – *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*. 1968. 5. sz. 397–403. p.

Ausztria népgazdasági modellje lényegében a G. Tintner és B. Hohenbalken által az OEEC országokra, az Egyesült Államokra és Kanadára kidolgozott modellhez hasonlóan alakul.

A modell 5 egyenletet tartalmazó szimultán egyenletrendszerét 1953-tól 1964-ig terjedő időszak (éves) adatsora alapján számszerűsítették. Az egyenletek számának megfelelően 5 endogén (cél-) változót

lakosság fogyasztása folyó áron (C)
bruttó nemzeti termék folyó áron (Y),
bruttó nemzeti termékre vonatkozó árindex (P),
bruttó nemzeti termék változatlan áron (X),
teljes foglalkoztatottság (D)

tartalmaz, az exogén változók (az ún. instrumentumok, melyek nagyságáról gazdaság-

politikai intézkedések során döntenek, tehát adottságokként tekinthetők) a következők:

népesség (N),
közvetlen fogyasztás folyó áron (G),
beruházások folyó áron (I),
készletváltozás folyó áron (L),
export folyó áron (E),
import folyó áron (M),
tőkeállomány változatlan áron (K),
egy munkásra eső bérhányad folyó áron (W),
trend (t).

A modell két sztochasztikus egyenletből – egy fogyasztási és egy termelési függvényből – áll.

Fogyasztási függvény:

$$\frac{C_t}{N_t P_t} = a + b \frac{Y_t}{N_t P_t} \quad /1/$$

melynek redukált formája:

$$\frac{C_t}{N_t P_t} = k_1 + l_1 \frac{Q_t}{N_t P_t}$$

$$\frac{Y_t}{N_t P_t} = k_2 + l_2 \frac{Q_t}{N_t P_t}$$

ahol:

$$Q_t = G_t + I_t + L_t + E_t - M_t$$

és

$$a = \frac{k_1 l_2 - l_1 k_2}{l_2}; \quad b = \frac{l_1}{l_2}$$

Termelési függvény:

$$\log X_t = d + f \log D_t + g \log K_t \quad /2/$$

ahol:

$$\log f = \frac{1}{n} \sum_{t=1}^n \left(\log \frac{W_t}{P_t} - \log \frac{X_t}{D_t} \right);$$

$$g = 1 - f;$$

$$d = \frac{1}{n} \sum_{t=1}^n (\log X_t - f \log D_t - g \log K_t).$$

A fennmaradó összefüggések definíciós egyenletek.

A folyó áras bruttó nemzeti termék:

$$Y_t = C_t + G_t + I_t + L_t + E_t - M_t \quad /3/$$

A változatlan áron számított bruttó nemzeti termék:

$$X_t = \frac{Y_t}{P_t} \quad /4/$$

A munkaerő iránti kereslet:

$$\frac{dX_t}{dD_t} = \frac{W_t}{P_t} \quad /5/$$

A két sztochasztikus egyenlet paramétereinek becslésére a legkisebb négyzetek módszerével került sor.

A fogyasztási függvény paramétereit a redukált formából becsülték. Nem járt sikerrel viszont az a törekvés, hogy ezt az egyenletet valamely késleltetett változóval vagy trend-tényezővel dinamizálják.

A modell nem lineáris szerkezete nem teszi lehetővé, hogy az endogén változókat az exogén változók függvényeiben fejezzék ki. Ehelyett szimultán elaszticitásokat számíta-

nak, ahol is a probléma a következő: milyen mértékben és milyen irányban változik egyidejűleg az öt endogén változó, ha az egyik exogén változó értékét 1 százalékkal változtatjuk. Ez parciális differenciálszámítás útján történik.

A számítási eredményeket végül is táblába foglalták. A táblából például a munkaerő 1 százalékos változására a következő változásokat olvashatjuk le:

az általános árszint 0,11 százalékkal növekszik,
a folyó áras bruttó nemzeti termék 0,20 százalékkal növekszik,
a változatlan áras bruttó nemzeti termék 0,09 százalékkal növekszik,
az összfoglalkoztatottság 0,20 százalékkal növekszik,
a lakosság fogyasztása 0,33 százalékkal növekszik.

(Ism.: *Kotász Gyuláné*)

ÉLETSZÍNVONAL – HÁZTARTÁSSTATISZTIKA

GROSSERT, K. – KÖNIG, E.:

A LINEÁRIS REGRESSZIÓSZÁMÍTÁS ALKALMAZÁSA A HÁZTARTÁSSTATISZTIKÁBAN

(Zur Anwendung der linearen Regressionsschätzung in der Statistik der Wirtschaftsrechnungen.) – *Statistische Praxis*. 1968. 5. sz. 277–280. p.

Szerzők a bevezetőben hangsúlyozzák: a lakosság fogyasztásának jobb tervezéséhez és a megfelelő mérlegek készítéséhez a lakosság bevételeire és kiadásaira vonatkozó differenciáltabb, hitelesebb statisztikai bizonylatokra van szükség. A növekvő követelmények kielégítése céljából tovább kell fejleszteni a háztartásstatisztikai módszereket. A háztartásstatisztika mutatóit úgy kell összekapcsolni a teljeskörű (vagy más) felvételek során nyert mutatókkal, hogy az alapsokaságra vonatkozóan megalapozott mutatóértékeket kapjanak. E követelménynek megfelelő legpontosabb számítási eljárás: a lineáris regressziószámítás. Ennek a háztartásstatisztikában történő alkalmazása – a szerzők szerint – azért előnyös, mert az ehhez szükséges parciális regressziós együtthatók a statisztikai munka során amúgyis (mint fő mutatók) rendelkezésre állanak. Ezen túlmenően, a háztartások fogyasztása mindig több – egymással egyidejűleg ható – tényezővel áll sztochasztikus kapcsolatban, s az ilyen összefüggéseket, minden egyébnél egyértelműbben, a többszörös regressziós függvények fejezik ki. Ennek a módszernek alkalmazása során a háztartások fogyasztása mindig a fogyasztást befolyásoló tényezők függvényértékeként jelenik meg. E kifejezőmódnak az az előnye, hogy a háztartások fogyasztása mindig egyetlen konkrét, egyértelműen elhatárolható viszonyítási alapra (egységre) vonatkozik. Ez az egyértelműség ugyanis nem minden háztartásstatisztikai mutatónál tapasztalható. A cikk erre több konkrét példát említ.

A többszörös regresszió formulájaként a cikk az alábbi javasolja:

$$a_{jk} = (-1)^k \cdot \frac{\sigma_j}{\sigma_k} \cdot \frac{D_{kj}}{D_{kk}}$$

ahol:

- a_{jk} – parciális regressziós együttható, az x_k faktor y_j fogyasztásra gyakorolt hatásának kifejezésére,
- k – az x faktorok indexe,
- j – a j fogyasztási pozíciók indexe,

$$\sigma_j = \sqrt{\sum_{i=1}^n \frac{(y_{ji} - \bar{y}_j)^2}{n-1}} \quad \text{– az } y_j$$

háztartási fogyasztás standard eltérése.

$$\sigma_k = \sqrt{\sum_{i=1}^n \frac{(x_{ki} - \bar{x}_k)^2}{n-1}} \quad \text{– az } x_k \text{ faktor standard}$$

eltérése.

- D – az összes r_{kj} korrelációs együttható fődeterminánsa,
- D_{kj} – a mindenkori r_{kj} elem aldeterminánsa
- D_{kk} – a mindenkori r_{kk} elem aldeterminánsa.

A formulából kitűnik, hogy az a_{jk} parciális regressziós együttható ténylegesen két fontos tételt egyesít:

- a) az első hányados azt fejezi ki, hogy az x_k faktor egységére számítva, átlagosan, hányszorosán változik a háztartási fogyasztás;
- b) a második hányados a korrelációs együtthatók egymáshoz való arányát jellemzi.

A $(-1)^k$ tényező – a második hányados előjelével együtt – a mindenkori x_k faktor hatásának irányát jelzi.

A cikkben ezután az eddig alkalmazott háztartásstatisztikai regressziós formulákat, a végzett számítások jellemzőit, a gyakorlati problémákat, a számítások munkaigényességét stb. fejtik ki a szerzők, kidomborítva az általuk javasolt módszer előnyeit. Végezetül – a megfelelő képletekkel és levezetésekkel – az eredmények pontosságát, a hibahatárok számítását, s a kikérdezésbe vontak számának megállapítását taglalják.

(Ism.: *Lacfalvi József*)

GUCKES, S.:

FOGYASZTÓI ÁRAK NEMZETKÖZI ÖSSZEHAJONLÍTÁSA

(Internationaler Vergleich von Verbraucherpreisen – Neuberechnung von Verbrauchergeldparitäten für mittlere Arbeitnehmerhaushalte.) – *Wirtschaft und Statistik*. 1968. 6. sz. 292–298. p.

Két ország árszínvonalának összehasonlító mutatóját vásárlóerő-paritásnak nevezik. Amennyiben ez az összehasonlítás csak a lakosság fogyasztási javainak szféráját érinti, helyesebb ezt a mutatót fogyasztói pénzparitásnak nevezni, annak megjelölésével, hogy az összehasonlítás mely lakossági rétegre vonatkozik.

A Német Szövetségi Köztársaság Statisztikai Hivatala a fogyasztói pénzparitás számításánál az alábbi formulát használja:

$$VGP_{A,B} = \frac{\sum \frac{P_B}{P_A} \cdot P_A \cdot Q_A}{\sum P_A \cdot Q_A}$$

ahol:

$VGP_{A,B}$ – az A ország pénzegységével azonos vásárlóerő a B ország pénzegységében kifejezve;

P_A , illetve P_B – ár
 Q_A , illetve Q_B – mennyiség

A , illetve B országban az egyes termékekre vonatkozóan;

$\frac{P_B}{P_A}$ – egy termék nemzetközi fogyasztói ár viszonyozsáma B országban A országhoz viszonyítva.

A nemzetközi árosszehasonlításoknál sok tekintetben más problémák merülnek fel, mint az időbeli összehasonlításoknál. Ezek közül a leglényegesebb az, hogy a „nemzetközi” árviszonyszámok nagyobb szóródást mutatnak, mint egy piacgazdálkodást folytató országban az időbeli viszonzyszámok, különösen nem túl távoli időpontok összehasonlítása esetén. A Német Szövetségi Köztársaság és Hollandia összehasonlításánál például az árviszonyszá-

mok alsó és felső kvartilise a mediántól – 14,2, illetve + 23,3 százalékos eltérést mutat, míg a Német Szövetségi Köztársaság fogyasztói árindexében szereplő 1962-es bázisú árviszonyszámoknál az alsó és a felső kvartilisnek a mediántól való eltérése – 6,1, illetve + 6,9 százalék. Éppen ezért nagyobb számú termék áralakulása alapján kell az országok közötti összehasonlítást elvégezni, mint amennyi egy adott országon belüli időbeli árszínvonalmérésre alkalmas. A vizsgálatban szereplő termékek számát annál inkább kell növelni, minél jobban eltérnek egymástól a két összehasonlítandó ország szóban forgó lakosság-csoportjának életkörülményei.

Időbeli összehasonlításnál lehetőség van új bázis választására, ha az árindex kiszámítására használt bázisidőszaki fogyasztás összetétele a jelenlegi tényleges összetételtől jelentős mértékben eltér. Nemzetközi összehasonlításnál viszont a két szóban forgó fogyasztási összetétel minden bizonnyal erősen különbözik egymástól még abban az esetben is, ha viszonylag hasonló gazdasági fejlettségű országok nagyjából azonos lakosságcsoportjainak fogyasztása kerül összehasonlításra. Ezért, ha mód nyíltott rá, az összehasonlító számítások egyszer a Német Szövetségi Köztársaság fogyasztási összetételével készültek el, majd az összehasonlítandó ország fogyasztási összetételével, s a két eredmény átlagát (számtani átlag) tekintették a fogyasztói pénzparitás mutatószámának. Az átlagolás elvégzésének nagyon eltérő indexek esetében természetesen nincs realitása.

A nemzetközi és az időbeni összehasonlításoknál egyaránt szem előtt kell tartani azt az elvet, hogy az összehasonlítás eredménye csak a tiszta árváltozásokat tükrözze. Nem elég tehát, hogy mennyiségileg és minőségileg azonos termékek kerüljenek összehasonlításra, hanem súlyt kell helyezni egyéb olyan tényezőkre egyezésére is, amelyek az árakat befolyásolhatják: elsősorban az adatszolgáltató üzletek jellegének és a vásárláshoz kapcsolódó esetleges kiegészítő szolgáltatásoknak azonoságára. Az egyes országok publikált árstatisztikája ezekre az azonosításokra általában nem nyújt kellő lehetőséget. A Szövetségi Statisztikai Hivatal a nemzetközi összehasonlítások elvégzésénél igénybe vette a külföldi statisztikai hivatalok, külképviseletek és magánszemélyek közreműködését, külön e célra készített kérdőívek kitöltése révén. A tapasztalat szerint ez az eljárás nagymértékben növelte az eredmények megbízhatóságát. Leghelyesebb azonban, ha a külföldi és belföldi adatok gyűjtését azonos személyek végzik, helyszínen való megtekintés, katalógusok, prospektusok segítségével, esetleg az üzletek vezetőjének vagy más szakembereknek bevonásával.

A Szövetségi Statisztikai Hivatal 1954 és 1963 között folyamatosan végzett fogyasztói pénzparitás-számításokat¹. Az utóbbi években a Német Szövetségi Köztársaság és 9 ország (Hollandia, Svájc, Portugália, Spanyolország, Argentína, Brazília, Chile, Etiópia és Ghana) viszonylatában újonnan elvégezték ezeket az összehasonlításokat. A fenti elvek az újabb számításokban az alábbiak szerint tükröződnek.

A számításokat csak abban az esetben végezték el, ha egy-egy összehasonlításhoz legalább 300 árviszonyszám állt rendelkezésre.

A fogyasztói pénzparitás – bár közepes jövedelmű munkavállaló család vásárlásaira vonatkozik – bizonyos fenntartásokkal hozzávetőlegesen felhasználható más lakosságcsoportok vásárlásaival kapcsolatosan is. Egyáltalán nem alkalmas azonban üzletemberek vagy túristák utazási költségeinek deflálására. Erre vonatkozóan a Szövetségi Statisztikai Hivatal utazási pénzparitás-számítást szándékozik végezni, legalábbis a túristák által leggyakrabban látogatott európai országok viszonylatában.

Az árak megfigyelését a 9 összehasonlítás közül 8 esetben belföldön és külföldön egyaránt azonos személyek végezték; egyedül Svájc esetében támaszkodtak kizárólag a rendelkezésre álló bőséges ármegfigyelési anyagra, minthogy a két ország kínálata fogyasztási cikkek tekintetében messzemenően egyező.

Az újabb összehasonlítások a lakbéréket nem tartalmazzák. A lakások sokfélesége miatt majdnem lehetetlen a mennyiségi és minőségi azonosság elvét megvalósítani, így ez a bizonytalan árviszonyszám, mely még ráadásul jelentős súllyal is szerepel, a számítások eredményeinek megbízhatóságát nagymértékben rontaná.

A fogyasztói pénzparitás-számítások gyakorlatilag elsősorban a külföldön teljesített szolgálat esetén fizetendő díjazás megállapításánál nyernek felhasználást. A külföldi szolgálat viszont sok esetben természetbeni lakáshasználatot is biztosít; ebben az esetben a számítások kifejezett előnye a lakbérviszonyszám elhanyagolása.

A fogyasztói pénzparitás felhasználóinak tisztában kell lenniük azzal a ténnyel, hogy ez a mutató *árakat* hasonlít össze, tehát a nagyobb *mennyiség* elfogyasztásából adódó életszínvonal-különbségeket nem fejezi ki.

(Ism.: Nadas Péterné)

¹ A régebbi számításokra vonatkozóan lásd Fürst, G., Deneffe, P.: Internationaler Vergleich der Preise für die Lebenshaltung (*Wirtschaft und Statistik*. 1954. évi 11. sz.) és Günter, H.: Zur Berechnungsmethode und Aussagebedeutung der internationalen Kaufkraftvergleiche des Statistischen Bundesamtes (*Wirtschaft und Statistik*. 1961. évi 8. sz.) c. cikkét.

SEFER, B.:

JÖVEDELEMELOSZLÁS JUGOSZLÁVIÁBAN

(Income distribution in Yugoslavia.) – *International Labor Review*. 1968. április. 371–389. p.

A termelőeszközök társadalmi tulajdonán és a dolgozók öngazgatásán alapuló jugoszláv piacgazdaság viszonyai között polgári értelemben vett munkabér nincs. A vállalatok, ha az adók és hozzájárulások befizetésével teljesítették a társadalom iránti kötelezettségüket, bevételük megmaradt részével szabadon rendelkeznek, és tetszésük szerint használhatják ezt fel alkalmazottaik fizetésére. A társadalom nem szabja meg általános előírásokkal, bérskálákkal és egyezményekkel a személyi jövedelmeket. A társadalom (és az állam) csak arra törekszik, hogy egyenlő feltételeket teremtsen a keresők számára. A gazdasági mechanizmus kívánja biztosítani, hogy a gazdasági tevékenység közvetlen célja és az egyéni jólét fokozása együtt járjon úgy, hogy a jövedelmeket a munka piaci értéke arányában osszák el.

Ha egyes területeken vagy egyes csoportok számára a jövedelmek alacsonyok, ez ma főleg a gazdasági fejlettség helyi alacsony színvonalának és a korlátozott erőforrásoknak tulajdonítható. Az a kívánatos, hogy az ilyen külső tényezők minél kevésbé befolyásolják a jövedelmi különbségeket. Ennek érdekében a társadalom erőfeszítéseire van szükség.

A jugoszláv nemzeti jövedelem elosztásában fontos változások történtek közvetlenül a második világháború után.

A tőkeképzés rátája a két háború közti 5–8 százalékról 20-ra és még e fölé emelkedett, és azóta is körülbelül ezen a szinten mozog. Ez a fogyasztás jelentős megszorításával járt, ugyanakkor azonban a rendelkezésre álló fogyasztási javak új elosztására is sor került a vagyonos rétegek rovására. Ez az újrafelosztás e javak mintegy 40 százalékát érintette. A gazdasági életet mindennek érdekében is közvetlen állami irányítás alá helyezték; e rendszert azután 1950-től kezdve fokozatosan öngazgatással váltották fel.

Az újabb változások ellenére 1960-ban még mindig igen kevés, a bruttó társadalmi termék 40 százaléka állt csak a vállalatok rendelkezésére. 1963-ban az arány 48, majd egy év múlva kb. 50 százalékra emelkedett. Lényeges változások a társadalmi termék elosztásában 1950-hez képest 1964-ig nem következtek be.

Az utóbbi évek gyors gazdasági fejlődése, a személyi fogyasztási alapok mintegy hatszoros, a közfogyasztási alapok mintegy háromszoros növekedését hozta 1953 és 1964 között, a társadalmi össztermékhez viszonyítva azonban mindkettőnek az aránya csökkent (együttesen 71,6-ról 59 százalékra). A nemzeti jövedelem jóval gyorsabban nőtt, mint a személyi

jövedelmek, és ez – mint a szerző megjegyzi – nem kívánatos. Ebben az időszakban mindvégig növekedtek azok az állami alapokból fedezett kiadások is, amelyeket általában egyéneknél, személyi jövedelmükből kellene fedezniük az embereknek.

Ezek a körülmények azt jelezték, hogy a gazdasági viszonyok még nem tették lehetővé az életszínvonal és a végzett munka közti közvetlen kapcsolat általános megteremtését, és nincs meg az alap a „mindenkinek munkája szerint” elosztási elv teljes érvényesítéséhez. Reformokra volt szükség azért, hogy a dolgozók öngazgatása jobban érvényesülhessen a vállalati jövedelmek elosztásában, és a túlzott állami irányítás ne hasson fékezőleg. A reformok megvalósítása 1965 közepén kezdődött meg.

A reformok további célja volt a nemzetközi munkamegosztás fejlesztése és az is, hogy elősegítsék az áttérést a munkaintenzív iparról a tőkeintenzív iparra, egyben fokozzák a vállalati munka hatékonyságát.

Első lépésként megváltoztatták az árszínvonalat és az árak struktúráját. Az ártámogatási rendszert megszüntették azzal a céllal, hogy a gazdasági élet maga biztosítson a hatékonyabban dolgozó vállalatoknak nagyobb jövedelmet. A lakbérek is reális szintre emelték (1970-ig emiatt munkabérkiegészítést fizetnek). Megfelelő intézkedések történtek a nem termelő szférában is; a társadalombiztosítási járulékokat és az adókat csökkentették, és a kiadásokat a pénzügyi lehetőségek határai közé szorították.

Mindezek folytán a vállalatoknál a társadalmi termékből rendelkezésre megmaradó alap 60 százalékra nőtt. Az életszínvonal először átmenetileg visszaesett, 1966-ban és azóta viszont ez a visszaesés nemcsak kiegyenlítődőtt, hanem az egy keresőre jutó reáljövedelem mintegy 11 százalékkal nőtt is.

A személyi fogyasztásra szolgáló jövedelem felosztásának nem egyedüli mértéke az egyéni végzett munka. Mivel szükség van a bérek és a munkatermelékenység trendjének összehangolására, a munkatermelékenység mérése pedig a vállalatok által elért jövedelem alapján történik, az egyes vállalatok viszonyai, a piaci feltételek módosítják a béreket; ezenkívül a társadalom egyes rendszabályai is módosítólag hatnak.

Az átlagos személyi jövedelmek így csak nagyjából követik a szó tág értelmében vett társadalmi munkatermelékenység alakulását. Az átlagbérek ágazatok közti eltérése jelentékeny.

1966-ban a legmagasabb átlagbéreket a tervezőintézeteknél érték el (a 100-nak vett népgazdasági átlaggal szemben 187-et), a legalacsonyabbakat a faiparban (77-et). Magas átlagbérekkel tűnt ki még a kőolajipar, az

elektromos berendezéseket gyártó ipar, a hajógyártás, a vegyipar, a légi és tengeri közlekedés, a külkereskedelem és a banküzlet. Alacsony átlagokat mutat a szénbányászat és a közoktatás.

A szakképzettség különbségei még nagyobb eltérésekre vezetnek az átlagtól. A felsőfokú szakemberek átlagbére 247 volt, ha a tanulatlan munkás bérét 100-nak vesszük. A termelő szférában az eltérés kisebb (100 : 244), a nem termelő szférában nagyobb (100 : 287) volt 1965-ben. (Az iskolai végzettség szerint számított átlagbérek közt valamivel nagyobb különbségek voltak, mint a szakképzettség szerint számított átlagbérek közt.) A szerző hangsúlyozza, hogy a bérkülönbségek nem fejezik még kellően ki a szakképzettség különbségeit, ez a korábbi egyenlőségi maradványa.

A bérskálán az átlag alatti 20 százalék és az átlag feletti 20 százalék között helyezkedik el az összes foglalkoztatottak 70 százaléka. Az egyenlőtlenégi együttható (ez azt mutatja, mennyit kellene a személyi jövedelmek céljára rendelkezésre álló pénzből átcsoportosítani, hogy minden dolgozó ugyanazt az átlagkeresetet élvezze) az elmúlt években nem érte el a 20-at, ami igen kevés.

Minimális és maximális béreket nem írnak elő Jugoszláviában. Gondoskodnak azonban arról, hogy ha egy vállalat maga nem tudja fizetni munkásait, azok mégis hozzájussanak egy minimális jövedelemhez. A magas személyi jövedelmekre (évi tízezer dináron felül) progresszív adót vetnek ki (15 000 dináron 6, 70 000 dináron felül 65 százalék az adó). A bérminimum megállapítását nem tartják szükségesnek, mivel a személyi jövedelmek átlagszintje jóval meghaladja a létminimumot. Becslések szerint azonban az átlagos életszínvonalhoz képest a dolgozók 10–12 százaléka még nem élvez kielégítő jövedelmet.

Elvileg megfogalmazva, nem az alsó bérszintekre való felügyeletet tartják fontosnak, hanem a munkások ösztönzését arra, hogy többet keressenek.

Az 1966–1970. évekre vonatkozó népgazdasági terv az utóbbi években kialakított tendenciák további érvényesülését hozza a bérek és jövedelmek tekintetében. Az időszak végére a vállalatok összes jövedelmüknek több mint 65 százalékaival és – a bankhiteleket beleszámítva – a rendelkezésre álló beruházási tőkének kb. 70 százalékaival tudnak majd diszponálni. A felhalmozási ráta tovább csökken, a fogyasztás rátája pedig növekszik, így kialakul a szükséges egyensúly. Az évi 7,5–8,5 százalékkal növekvő nemzeti jövedelem mellett a személyi fogyasztás évi 8,5–9,5 százalékkal emelkedik, ugyanakkor az adminisztratív és honvédelmi kiadások növekedésének mérséklése folytán a társadalmi fogyasztási alapokra is több jut.

A jövedelmek új elosztásának jelzett módja fokozatosan alakul ki, az öt éves időszak első felét inkább a vállalati tevékenység hatékonyságának fokozása veszi igénybe. A gazdaság állami irányításának és szervezésének régi módszerei ugyan már csaknem teljesen eltűntek, de még szükség van arra, hogy az

állam elősegítse a vállalatok közti összehangot és együttműködést a tervezésen és fejlesztésen túl még olyan szférában is, mint a jövedelemelosztás, amelynek tekintetében nem lehet mindent a piaci mechanizmusra bízni.

(Ism.: *Gadó György*)

IGAZSÁGÜGYI STATISZTIKA

RANGOL, A. J.:

BÜNTETŐELJÁRÁS A KÖZÚTI KÖZLEKEDÉSI BÜNÖZŐKKEL SZEMBEN 1966-BAN

(Die Strafverfolgung gegen Strassenverkehrssünder 1966.) — *Wirtschaft und Statistik*. 1968. 6. sz. 299 — 306. p.

A Német Szövetségi Köztársaság büntető-eljárási statisztikájának 1966. évi adatai szerint az utóbbi években jelentősen megnövekedett a közúti közlekedési bűnözők száma. 1966-ban fordult elő először, hogy a közúti közlekedési bűnözők száma az összes egyéb elítéltekét meghaladta. Büntetett és vétség miatt 1966-ban 607 752 személyt ítélték el, ebből közlekedési vétség miatt 311 915 személyt, az elítéltek 51,3 százalékát. A közlekedési vétség miatt elítélt személyek aránya az összes, elítélteken belül 1964-ig soha sem volt magasabb 46,5 százaléknál. Nagy arányban nőtt azoknak az elítélteknek a száma, akik a cselekmény elkövetésekor alkoholos befolyás hatása alatt álltak. Az 1966. évi 312 000 közlekedési bűnözőből 95 000 (30,6%) cselekménye állt összefüggésben alkoholfogyasztással; 1964-ig ez az arány 13 százalék körül alakult.

A két arány szokatlan fejlődése lényegében a törvényváltozás következménye. A közúti közlekedés biztosításáról szóló 1964. november 26-i törvény sok más kihágással együtt a járművezetők minden ittas esetét vétséggé nyilvánította. Ezeket a cselekményeket a közúti forgalomban való részvételi szabályzat rendelkezései szerint korábban kihágásként büntették, amelyek a büntetőeljárási statisztikában nem szerepeltek. Mivel a büntetőbírói statisztikában a büntettek és vétségek a mindenkori érvényes büntetőjog rendelkezései alapján kerülnek számbavételre, az ilyenfajta törvényváltozás az általános bűnözés és a közúti közlekedési bűnözés alakulásának értékelését nagyrészt lehetetlenné teszi.

A büntetés súlyosbítására vonatkozó törvény 1965. január 2-án lépett hatályba, ezért ennek hatása 1965-ben teljesen még nem érvényesülhetett, minthogy minden ez előtt elkövetett kihágást még mint ilyent kellett büntetni.

A büntetőbírói statisztika a jogerősen elítélt személyekre vonatkozó adatokat tartalmazza. Azok a személyek, akiket az év folyamán többször is elítéltek, az adatokban

többször szerepelnek. Az egyes táblákban külön szerepelnek azok az elítéltek, akiknek ügyét elbírálták és külön azok, akikkel szemben marasztaló ítéletet hoztak. Az adatokat aszerint is csoportosítják, hogy a büntetett vagy vétséget a büntetőtörvénykönyv (Btk.) szerint a közúti közlekedéssel kapcsolatban követték el, és a tettes cselekményével személyi sérüléssel járó balesetet okozott, vagy a baleset helyszínéről elmenekült. A további részletezésben ugyanilyen csoportosításban azok az elítéltek szerepelnek, akik a cselekmény elkövetésekor alkoholos befolyás hatása alatt álltak.

A kihágásoknak a büntetőtörvénykönyvbe való bevonása vétségként mindenekelőtt azt eredményezte, hogy az elítélt közlekedési bűnözőknek 1964-ben 58,8, 1966-ban 69,8 százaléka közúti közlekedési vétségben volt bűnös. Ebből 43,8 százalék (1964-ben 22,2 százalék) állt a cselekmény elkövetése idején alkoholos befolyás alatt. A 162 000 baleset miatt elítélt egyharmada (45 000 személy) alkoholos állapotban követte el cselekményét. A balesetek számának számbavételi módja megváltozott: 1964-ig a Btk. nem minden tényállását választották külön aszerint, hogy okoztak-e balesetet vagy nem, 1965-től viszont ez a megkülönböztetés a Btk. minden tényállását érinti. E változás nélkül a balesetek részesedése az összes közlekedési bűnözők Btk. szerinti büntetteinél még erősebben csökkent volna. A közúti közlekedéssel összefüggő gondatlan emberölés, testi sértés, cserbenhagyás (balesetet követő menekülés) és a teljes részegség statisztikai megfigyelésében nem történt változás, ezek adatainak alakulása lényeges változást nem mutat. A bíróságok megállapítása szerint a közúti közlekedésben elítéltek közül a gondatlan emberölést elkövetők 16, a gondatlan testi sértést elkövetők 10 és a baleset helyszínéről való elmenekülés miatt elítéltek 25 százaléka a cselekmény elkövetésekor alkoholos befolyás alatt állt. Ezen adatok értékelésénél figyelembe kell venni a büntetési statisztika számbavételi módszerét. Eszerint minden elítéltet mindig csak egyszer, és pedig annál a cselekménynél vesznek számba, amely a büntetés fajtája és nagysága szerint a legsúlyosabb, függetlenül attól, hogy az eszmei halmazatban (több előírás megsértése) vagy anyagi halmazatban

(több büntett) fordul elő. Az ittas közlekedési bűnöző, például aki gyorsajtással balesetet okozott, amelynél személyi sérülés és haláleset történt, akkor is csak a gondatlan emberölésnél kerül számbavételre, ha a baleset áldozatát otthagya elmenekül. Ha haláleset nem történt, csak testi sértés, akkor ez az eset a gondatlan testi sértésnél szerepel. A személyi sérüléssel nem járó baleset után elmenekülőket két csoportba sorolták aszerint, hogy a cselekményt alkoholos állapotban követték el, vagy józanok voltak.

A közlekedési rendőrség által megállapított adatokkal ellentétben az ittas befolyásoltság és a beszámíthatatlan ittaság között különbség van. A büntetőbírói statisztikában azokat, akik beszámíthatatlan ittasak voltak, nem annál a cselekménynél mutatják ki, amelyet ténylegesen megvalósítottak, hanem külön kategóriában. A Btk. 51. §-a szerint ugyanis azoknál, akik a cselekmény elkövetésekor annyira ittasak voltak, hogy gyorsajtást, sérülést, halált stb. bűnösen nem okozhattak, büntetendő cselekmény maga a részeg állapot, amelybe szándékosan vagy gondatlanul kerültek. A közlekedési rendőrség közúti közlekedési baleseti statisztikájában kimutatott adatok ezért nemcsak azokat az ittas közlekedési bűnözőket tartalmazzák, akik maguk vagy maguk és mások halálát okozták, hanem azokat is, akik a büntetőbírói statisztikában mint beszámíthatatlan ittaság miatt elítéltek szerepelnek, bár ugyanakkor a közlekedésben részt vevő más személyek halálát is okozták.

Büntett és vétség miatt (a közlekedési vétségekkel együtt) 683 526 büntethető személy ügyét bíralták el, ezek közül 607 752 személyt (88,9%) ítéltek el jogerősen.

Az elítélés aránya a közlekedési bűnözőknél 92,8, más bűnözőknél 85,1 százalék. A vádlott közlekedési bűnözők közül tehát kevesebben szabadulnak büntetés nélkül, mint a többiek. Az elítélési mutató (100 000 büntethető lakosra jutó elítéltek száma) szerint a klasszikus bűnözés ma egyötöddel kisebb, a közúti pedig ugyancsak egyötöddel nagyobb, mint 1955-ben. Az elítélés aránya azoknál a közlekedési bűnözőknél, akik alkoholos befolyás alatt álltak 95,8, akik beszámíthatatlan ittas állapotban okoztak balesetet 98,9, míg az alkoholos állapotban elkövetett más büntett miatt elítélteknél 97 százalékot tett ki.

Mint hogy a következmény nélküli közúti közlekedés veszélyeztetésének ittas eseteit vétségge nyilvánították, a vétség miatt elrendelt vezetői jogosítványmegvonások száma

1964 és 1966 között 45 000-ről 97 000-re emelkedett, ugyanakkor a közúti közlekedési kihágásoknál 39 000-ről 650-re csökkent. (A büntető-eljárási statisztikában a közúti közlekedési kihágások csak akkor kerülnek számbavételre, ha a vezetői jogosítványt elvonták, vagy vezetőtől eltiltást rendeltek el.) A közlekedési büntettnél kimutatott vezetői jogosítvány megvonásokkal együtt ma csaknem hatszor annyian veszítik el vezetői jogosítványukat, mint 12 évvel ezelőtt.

Mivel a vezetői jogosítvány megvonását azokkal a bűnözőkkel szemben is el lehet rendelni, akik nem közlekedésben követtek el büntetett, a számbavételi mód következtében (az eszmei és anyagi halmazat esetén) nem ismeretes, hogy közlekedési cselekmény miatt hány gépkocsiveető jogosítványát vonták meg. A közúti közlekedésben 1966-ban 120 000 személy jogosítványát vonták meg. A közlekedési kihágásoknál a vezetői jogosítványok megvonása rendszerint rövidebb időtartamú, hosszabb időre azokkal a tettesekkel szemben rendelik el, akik a közlekedési eszközt „mint utazó tettesek” lopásnál, csalásnál, rablásnál stb. használták, vagy különösen súlyos büntetett követtek el. A vezetőtől való eltiltás mellékbüntetésként kerül alkalmazásra a közlekedési vétségek elkövetőinél olyan esetekben, amikor a cselekmény halált, sérülést nem okozott vagy az alkoholnak nem volt szerepe.

A felnőtt közlekedési bűnözők 65 százalékát pénzbüntetésre (az alkohol hatása alatt állt elítéltek esetében a pénzbüntetés aránya 7 százalék), 35 százalékát fogházbüntetésre ítélték, börtönbüntetés csak szórványosan fordult elő. (A szabadságvesztésre ítélték egyharmadának büntetését próbaidőre felfüggesztették.) Az egyéb büntett és vétség miatt elítélteknél a pénzbüntetés aránya 58, a fogházé 40, a börtönbüntetések aránya általában 1 – 2 százalék.

A közlekedési büntettek elkövetőivel szemben folytatott ítélkezési gyakorlat helyes megítélésénél figyelemmel kell lenni a közlekedési bűnözés növekvő terjedelmének hatására, a halottak emelkedő számára, ami miatt némelykor általános megelőző jellegű büntetés kiszabására kerül sor. A közlekedésen kívül is elkövethető szándékos ölés, szándékos testi sértés és a beszámíthatatlan ittaság (bódultság) adatainak szembeállításából kitűnik, hogy a közlekedési bűnözőkkel szembeni ítélkezés szigorúbbá vált, míg a más bűnözőkkel szembeni hasonló maradt, vagy enyhébbé vált.

(Ism: Csonka József)

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATSZEMLE

ВЕСТНИК**СТАТИСТИКИ**A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő
Központi Statisztikai Hivatal folyóirata

1968. ÉVI 9. SZÁM

Bacsurin, A.: A tervezéshez biztosítani kell a megfelelő statisztikai alapot.*Szilín, A.:* Az öntözés és a kolhoz-földművelés belterjessé tétele.*Szemenov, A.:* A köztársasági termékbehozatali és -kiviteli mutatók kidolgozása.*Fedorov, V.:* A személyi megtakarítások és a fogyasztói eladósodás a Német Szövetségi Köztársaságban.*Grinman, G.:* Az árutejtermelő gazdaságok termelésének elsődleges és könyvelési számvitele.*Golovko, Sz.:* Nagyobb figyelmet a körzeti (járás) statisztikai szerveknek.*Rogaeva, G.:* Az elektronikus számítóberendezések alkalmazása során nyert tapasztalatok.*Potap'ev, V.:* Belorussziában létrejön a számítóközpontok és gépi adatfeldolgozó állomások egységes hálózata.*Vlasov, P.:* A könyvelési és gépi számviteli dolgozók oktatása fontos feladat.*Cvelih, C.:* Mezőgazdasági statisztikai értekezlet az OSZFSZK Központi Statisztikai Hivatalában.

A Moszkvai Tudósok Háza statisztikai szekciójának hírei.

Plahova, A.: A penzai iparvállalatok tervosztályai vezetőinek, közgazdászainak és főkönyvelőinek tanácskozása.

Az ipari munkások munkahetének tényleges átlagos tartama iparáganként.

**WIADOMOŚCI
STATYSTYCZNE**

A Lengyel Statisztikai Főhivatal folyóirata

1968. ÉVI 9. SZÁM

Wiatr, J. J.: Marxizmus és a szociológia igényei a statisztikai elemzés területén.*Smolinski, Z.:* A népesség reprodukciója Lengyelországban.

Vita a LEMP V. kongresszusának téziseiről.

Vita a kultúrstatistikai vizsgálatok továbbfejlesztése irányainak téziseiről.

Wallis, A.: Létezik-e kultúrstatistika?*Tymowski, A.:* A háztartásstatistika eredményeinek átfogóbb hasznosítása.

1968. ÉVI 10. SZÁM

Moser, E. A.: A brit hivatalos statisztika fejlődése.*Bialczynski, H.:* A városstatistika problémái – helyzete és szükségletei.

Vita a LEMP V. kongresszusának téziseiről.

Kalostynska, C.: Megfontolások a „népességnek nyújtott szolgáltatások” fogalmáról.*Staszczuk, F.:* Piacok és vásárcsarnokok.*Szczytowska-Serafinowicz, D.:* A munkások újtásainak hatékonysága.*Maslankiewicz, J.:* A Mezőgazdasági Minisztérium irányítása alá tartozó állami gazdaságok termelési és pénzügyi eredményei 1966–67-ben.**statistische praxis**A Német Demokratikus Köztársaság
Allami Központi Statisztikai Hivatalának
folyóirata

1968. ÉVI 9. SZÁM

Heintze, W.: A népgazdaság kemizáltsági foka vizsgálatának módszertani problémái.*Riedel, K.-J.:* A nagyteljesítményű termelőberendezések időbeli kihasználásának ábrázolása.*Otto, G.-Zieger, A.:* A gépesítés és automatizálás elemzésének lehetőségei az iparban.*Nossek, H.:* Javaslatok az intézkedés-orientált nyereségszámoláshoz.

Próbanépszámlálás Brandenburg városban és járásban.

Kock, K.: Kombinált költség-hely-költségviselő elszámolás a Schwedt BMK építési és szerelési kombinátban.*Jönzen, K.:* A közvetett költségeket helyesen kell kiszámítani!*Heuer, M.:* A nyereségszámolás kialakítása az Oberspreel kábelkombinátban.*Waller, H.:* A költségek és nyereség pontos szembeállítás.*Thöner, E.:* A követelések kimutatásának további egyszerűsítése.*Börmecke, H.-Braun, E.:* Anyagok a szakmai képzéshez.*Kempf, H.:* A módosított exponenciális függvények kiszámítása a hárompont-módszerrel.*Schinkel, K.:* A munkatermelékenység és a munkabér összefüggésének regressziós és korrelációs elemzése.

1968. ÉVI 10. SZÁM

Fischer, M.: A költségmeggondolások költséginformációt igényelnek.*Berger, H.:* A közös költségek problémái egy iparvállalat gyakorlatában.

A nyereség előrejelzése a VEB Grossdrehmaschinenbau (Berlin) üzemben.

Krell, W.: A költségszámítás a vezetői tevékenység középpontjában a VEB Berliner Bremsenwerk-nél.*Braun, E.-Fitzner, D.:* A bruttó szakképzési alap mint költségterhelés és növekedési tényező. (I.)*Heske, G.:* Hogyan elemezhetők az ipari árváltozások? *Messbauer, R.:* Mutatószám-matrixok alkalmazása a népgazdasági információs rendszerben.*Steuer, K.-H.:* Érdemes-e az igazgatási munkát gépesíteni?*Forbrig, G.-Wolff, U.:* Regressziós elemzés alkalmazása termékcsoportok árindexeinek meghatározásánál.*Schuller, F.:* A népgazdasági anyagfelhasználás intenzitásának problémái.*Müller, R.:* Az állóeszközök kiselejtezésének bevonása az állóeszköz-fejlesztés komplex elemzésébe és statisztikájába.*Zimmermann, H.:* Információsrendszer és termékcsoportmunka a VVB Verpackung-ban.*Müller, W.:* Kiegészítő munkateljesítmények nyilvántartása a vegyiparban.*Freitag, K.-Schuppe, M.-Tombrink, J.:* Hálótechnikai statisztikai számbavételeknél.

A szovjet statisztika 20 éve. Symposium.

(Namestnikova) Namestnikowa, G.—(Valentej) Valentei, D.: A népességtudomány kialakulása a Szovjetunióban.

Jüdel, A.—Koröls, G.—Petrausche, B.: Egységes úrlap az évi számviteli mérleghez.

Bolz.: Minőségi mutatók.

Fischer, K.: Mennyiségi meghatározás az üzemelemzés keretében.

statistika

ekonomicko-statistický časopis

A Csehszlovák Állami Statisztikai Hivatal folyóirata

1968. ÉVI 8. SZÁM

Jungmannová, J.: A termelési függvény alkalmazása Csehszlovákiában.

Kozák, J.—Segez, J.: Kiegyenlítő konstansok kiválasztása exponenciális kiegyenlítőnél.

Kazimour, J.: A gazdasági fejlődés elemzése Csehszlovákiában.

Procházka, A.: A munkaerő-alakulás elemzésének tapasztalatai Jihlava kerület mezőgazdaságában.

Barásek, A.—Bláha, V.: A számítástechnika Csehszlovákiában.

Jirásek, J.: A gazdaságstatisztikai tanfolyam struktúrája.

Zdársky, M.: Az Európai Statisztikusok Értekezletének 16. ülése.

revista de statistică

A Román Szocialista Köztársaság
Minisztertanácsa mellett működő
Központi Statisztikai Hivatal folyóirata

1968. ÉVI 8. SZÁM

Vasilescu, M.—Munteanu, S.—Suta, T.: A mikrocenzusok szerepe és jelentősége a népesség jövedelmének vizsgálatában.

Traistaru, I.: Gazdasági növekedés és modelljének képzése a szocializmusban.

Velicu, A.—Diculescu, St.—Dumitrescu, V. V.: Nagykereskedelmi árak az iparban és hatásuk a népgazdasági arányokra.

Birsanescu, V.: Az anyagellátottság optimális viszonyai becslésének módszere.

Ferenbac, I.—Lungu, Gh.: Természetes népmozgalom Romániában, 1967.

Measnicov, I.: Hozzájárulás a belső vándorlás vizsgálatához.

Demetrescu, R. C.: Statisztikai módszerek Petru S. Aurelian műveiben.

Serban, Gh.: Többszörös korreláció az előrejelzési számításokban.

Halus, R.: A népesség demográfiai és társadalmi-gazdasági struktúrája Arad, Bihar és Temes megyében.

Lazar, M.—Oțiman, P.: Az állami gazdaságok takarmányellátásának optimalizálása.

Dootz, R.: A termékkészlet optimalizálása lineáris programozással.

1968. ÉVI 9. SZÁM

Patapievici, D.: A pénzügyi kapcsolatok kifejezése az ágazati kapcsolatok mérlegében.

Marinescu, I.: Szezonálisan változó gazdasági jelenségek előrejelzésének módszerei.

Luca, N.—Spothaim, S.: A termelés terjedelme és a ráfordítások közötti összefüggés hatása a költségekre.

Jianu, E.: Szállítás fejlődése és gazdasági hatékonysága az állami gazdaságokban.

Mesaros, E.: Módosulások Románia népességének demográfiai magatartásában.

Measnicov, I.—Sesan, Al.: A pénzügyi statisztika kezdetei és fejlődése Romániában.

1968. ÉVI 10. SZÁM

Ravar, I.—Niculescu, J.: Nyereség és jövedelmezőség.

Marinescu, C.—Lachez, L.—Marinescu, E.: A munkatermelékenység növekedése és a termelés jövedelmezősége közötti kapcsolat modellje.

Measnicov, I.: Hozzájárulás a belső vándorlás vizsgálatához Romániában.

Cresin, R.: A népesedés vizsgálata demográfiai modellekkel.

Tarca, M.: Az optimális adagok meghatározása a közétkeztetési egységekben (a lineáris programozás alkalmazása).

Bacescu, M.—Biaciu, R.: Statisztikai felvétel a faluról származó munkásoknak az ipari munkához és a városi élethez való alkalmazkodásáról.

Popescu, V. M.: Az ipari üzemek termelésének programozási és operatív megfigyelésének modern módszerei.

Margaritescu, E.—Urseanu, E.—Vaduva, I.: Statisztikai minőségellenőrzés a golyócsapágy-gyártásban.

PRZEGLĄD STATYSTYCZNY

A Lengyel Közgazdasági Társaság
Statisztikai Szakosztályának folyóirata

1968. ÉVI 3. SZÁM

Los, J.: Megjegyzések a kísérlet-optimalizálási modellhez.

Korđos, J.: A reprezentatív módszer alkalmazása a mezőgazdasági statisztikában.

Kassyk, H.: A női keresőtevékenységnek a háztartások kiadásaira gyakorolt hatása. Elemző modell.

Kowalski, Zb.: A regressziós függvények lineáris formába való átalakítása paramétereinek becslésének iteratív módszere.

Waclawowicz, S.—Kwiecien, W.: Beszámoló a matematikának és az elektronikus számológépeknek a gazdasági és mezőgazdasági kutatásokban történő alkalmazása tárgyában tartott 4. nemzetközi konferenciáról.

Zadora, K.: A katowicei, a krakkói és a wroclawi közgazdasági főiskola statisztikai tanszékeinek 4. tudományos konferenciája.

Szybisz, B.: Nemzetközi konferencia az input-output módszerek tárgyában.

STATISTIČKA REVIIJA

A Jugoszláv Statisztikai Társaság folyóirata

1967. ÉVI 4. SZÁM

Zecevic, T.: A statisztikai transzformáció momentumai és karakterisztikus függvényei.

Markovic, N.: A homogeneitás és a regresszió mérése.

Pastuov, N.: Statisztikai módszerek alkalmazása a munkatermelékenység növelésére irányuló üzemi oktatás eredményeinek értékelésére.

Sebek, L.—Konrad, E.: Az adminisztratív káderek osztályozása és a tesztek érvényessége.

Nikolic, M.: A hivatalos statisztika felhasználása az iparvállalat szempontjából.

Grdic, G.: A statisztika oktatása a belgrádi közgazdasági fakultáson.

Vranic, V.: A statisztikai oktatás értelme és jelentősége.

Vranic, V.: A statisztika oktatása az egyetemeken és főiskolákon.

Macura, M.: Oktatási problémák a magasan kvalifikált statisztikusokkal kapcsolatban.

POPULATION

A Francia Demográfiai Intézet folyóirata

1968. ÉVI 5. SZÁM

Krotki, K.—Lapierre, E.: A termékenység Kanadában vallás, etnikai eredet és családi állapot szerint.

Henry, L.: A házasságkötések problémái.

Vallin, J.: Halandóság a harmadik világban: fejlődés és kilátások.

Bodmer, W.—Jacquard, A.: A családnagyság változása a termékenység különféle tényezői szerint.

Magaud, J.—Henry, L.: A születések sorrendje a demográfiai jelenségek között.

A születések csökkenése a harmadik világban. Az emberek és a jövedelmek megoszlása a világban.

STATISTISCHE NACHRICHTEN

Az Osztrák Központi Statisztikai Hivatal folyóirata

1968. ÉVI 9. SZÁM

Gazdasági gyorsjelentés.

Eltolódások Ausztria népességének családi állapota összetételében 1900 óta.

A lakások hasznos területe és felszerelése a községek nagyságrendje szerint.

Több foglalkozással rendelkező foglalkoztatottak. Az 1968. évi mikrocenzus eredményei.

Kollektív szerződés szerinti bérindex 66, 1968. augusztus.

Fogyasztói árindex 66, 1968. augusztus.

Nagykereskedelmi árak, 1968. augusztus.

Vadászat, 1967.

Osztrák szövetkezetek.

Nemzetközi áruforgalom 1968. II. negyedében.

Szállítóipari fuvarlevélköteles közúti forgalom 1968. II. félévében.

1968. ÉVI 10. SZÁM

Gazdasági gyorsjelentés.

Az osztrák szövetségi tartományok népességének előrebocsátása 1968 közepén.

Élveszültek 1966-ban és 1967-ben az anya foglalkozása szerint.

Intézmények és intézmények népessége.

Önálló és segítő családtagok.

Hatósági szociális ellátás, 1958—1967.

Kollektív szerződés szerinti bérindex 66, 1968. szeptember.

Fogyasztói árindex, 1968. szeptember.

Nagykereskedelmi árindex, 1968. szeptember.

Állatjárvány-statisztika, 1967.

Sertésállomány, 1968. szeptember 3.

JOURNAL OF THE ROYAL STATISTICAL SOCIETY

Az Angol Királyi Statisztikai Társaság folyóirata (A széria)

1968. ÉVI 3. SZÁM

Cox, D. R.: Megjegyzések a regressziós elemzés néhány vonatkozásáról.

Ehrenberg, A. S. C.: A törvényszerű összefüggések elemel.

Nelder, J. A.: Regresszió, modellképzés és invariancia.

Peare, C. W. D.—Thomas, H.: Regionális gazdaság-statisztika.

Hollingsworth, T. H.: Belső vándorlási statisztika a National Health Service skóciai központi nyilvántartásából.

Harbury, C. D.—Sreter, R.: Az iskolai közgazdasági tanulmányok befolyása az egyetemi előmenetelre.

Barnett, V. D.—Holder, R. L.: Az egyetemi hallgatók kora és tanulmányi eredményei közötti összefüggés újabb eredményei.

WIRTSCHAFT UND STATISTIK

A Német Szövetségi Köztársaság Statisztikai Hivatalának folyóirata

1968. ÉVI 9. SZÁM

Nemzetgazdasági elszámolások 1968. első félévében. *Hamer, G.:* A forgalmi (értéknövekedési) adó a nemzetgazdasági elszámolásokban.

Rostin, W.: A kiskereskedelmi árindex újraszámítása 1962-es bázison.

Vándorlások, 1967.

Elvándorlás a nagyvárosokból a peremvidékekre.

A részvénytársaságok osztalékai, 1965, 1966, 1967.

Az élelmiszer- és élvezeti cikkek iparának struktúrája és fejlődése.

Lakáspénz, 1967.

Építési takarékkütyületek, 1966/67.

Közületi ifjúsági segély.

Közületi eladósodás 1968. első félévében.

1968. ÉVI 10. SZÁM

Scheewe, P.: Az 1968. évi épület- és lakásösszeírás programja.

Spellerberg, B.—Strack, E.: A személyzeti struktúra felvétele a közszolgálatban.

Tuberkulózis, 1967.

A nők kereső tevékenységének alakulása.

A közületi szociális ellátás és egészségügy személyzete.

Földkihasználás, 1968.

Gabonaaratás, 1968.

Olajos növények termesztése, 1968.

Raktári készletváltozás az iparban 1964—1966 között.

Engedélyezett magánépítések 1968. első félévében.

Téli utazási forgalom, 1964—1968.

Árak, 1968. szeptember—október.

A munkaadók ráfordításai a személyzeti és személyzeti mellékköltségekre a termelő iparokban, 1966.

Az állam mint a népgazdaság része, 1967.